

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Joan Ventosa i Roig

Diari del viatge de Montpeller a Mèxic (octubre de 1941)

Albert Tubau Garcia

XXI Jornades d'Estudis Penedesencs.

L'encaix del Penedès a la Catalunya del segle XXI

Joan Vidal i Urpí

El Dr. Francesc Estapé (1883-1959).

Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc

Josep Solé i Armajach

La crisi de finals del segle XVIII i de principi del segle XIX
reflectida en l'economia d'una família de la burgesia agrària
del Penedès: els Solà-Pujó

Gener Aymamí Domingo

El Penedès a la meitat del segle XIX, segons el diccionari Madoz

Manuel Bofarull Terrades

Capitostos carlins al Penedès a la Tercera Guerra

Ernest Benach

"Educació, innovació i ciència".

Inauguració de les III Jornades de la Penedesfera

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENC

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENC

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Joan Ventosa i Roig

Diari del viatge de Montpeller a Mèxic (octubre de 1941)

Albert Tubau Garcia

XXI Jornades d'Estudis Penedesencs.

L'encaix del Penedès a la Catalunya del segle XXI

Joan Vidal i Urpí

El Dr. Francesc Estapé (1883-1959).

Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc

Josep Solé i Armajach

La crisi de finals del segle XVIII i de principi del segle XIX
reflectida en l'economia d'una família de la burgesia agrària
del Penedès: els Solà-Pujó

Gener Aymamí Domingo

El Penedès a la meitat del segle XIX, segons el diccionari Madoz

Manuel Bofarull Terrades

Capitostos carlins al Penedès a la Tercera Guerra

Ernest Benach

"Educació, innovació i ciència".

Inauguració de les III Jornades de la Penedesfera

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès

C. Major, 18 - 43700 El Vendrell

Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú
iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org

Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General de
Dret i Entitats Jurídiques de la Generalitat de
Catalunya, capítol d'Associacions, secció 1ª,
número 3.360 - CIF G-08885311.

ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Daniel Garcia i Peris
Núria Jané i Orpí
Íngrid Mercadé i Altés
Àngels Parés i Corretgé
Àngels Santacana i Figuerola
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Àngels Travé i Ràfols
Albert Tubau i Garcia
Joan Vidal i Urpí

Versió abstract: Josep M. Figueras

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau

Impressió i muntatge:
Gràfiques Llopart
Sant Antoni, 63
08770 Sant Sadurní d'Anoia
Tel. 93 891 03 12
llopart@grafiquesllopart.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

PORTALADA

De la vegueria de Vilafranca a la vegueria del Penedès <i>Ramon Arnabat i Mata</i>	5
---	---

COL·LABORACIONS

Diari del viatge de Montpeller a Mèxic (octubre de 1941) <i>Joan Ventosa i Roig (1883-1961)</i>	14
XXI Jornades d'Estudis Penedesencs L'encaix del Penedès a la Catalunya del segle XXI <i>Albert Tubau Garcia</i>	46
El Dr. Francesc Estapé (1883-1959). Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc <i>Joan Vidal i Urpí</i>	51
La crisi de finals del segle XVIII i de principi del segle XIX reflectida en l'economia d'una família de la burgesia agrària del Penedès: els Solà-Pujó. <i>Josep Solé i Armajach</i>	72

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

15ENES JORNADES D'ESTUDIS PENEDESENCS. VILAFRANCA 2002

El Penedès a la meitat del segle XIX, segons el diccionari Madoz <i>Gener Aymamí Domingo</i>	86
Capitostots carlins al Penedès a la tercera guerra <i>Manuel Bofarull Terrades</i>	94

SECCIONS

Inventari de toponímia penedesenca <i>Grup d'Estudis Toponímics</i>	103
25 sortides a peu pel Penedès <i>Índex toponímic del Penedès</i>	104
"Educació, innovació i ciència". Inauguració de les III Jornades de la Penedesfera <i>Ernest Benach</i>	105
Medi ambient. Tanquem el cercle: reducció i aprofitament de residus a Sant Cugat Sesgarrigues <i>Eva Gallego Piño</i>	109
Tots els noms <i>El món de la guerra civil a Ribes</i> enriqueix la bibliografia i la informació del projecte Tots els noms. <i>Àngels Parés</i>	115

VÀRIA

De Subirats al món amb bicicleta, l'ona curta i l'esperanto. Per una biblioteca pública a Subirats al voltant de l'esperanto <i>Joan Inglada Roig</i>	116
Religió, comerç i arts gràfiques a Vilafranca, les factures noucentistes de cal Pepito Esteva <i>Josep Maria Llantet</i>	120

LLIBRES	124
---------------	-----

FONS BIBLIOGRÀFIC	129
-------------------------	-----

P O R T A L A D A

DE LA VEGUERIA DE VILAFRANCA A LA VEGUERIA DEL PENEDÈS

A partir del segle IX, el Penedès es converteix en una terra de marca, o sigui, un territori fronterer entre dominis cristians i musulmans; i al llarg del segle X el comtat de Barcelona aixeca una xarxa de castells termenats per controlar el territori, els castells de la Marca. És en aquest segle X quan apareix el topònim *Penedès*, primer com a territori, *Penetese* (917), després *in Penitese* (956), *Penedes* (988), *Penitense* (992), i *Penedès* (1000). Tot plegat prové de la paraula llatina *pinna* que vol dir “penya”, i que, en llatí vulgar, el que parlaven els pagesos de la contrada, prenia la forma *pinnetum*, que vol dir “roquissar”. Els més de seixanta castells roquers que hi havia en aquestes terres de Marca devien donar pas a la denominació d'aquest territori com a terra dels castells roquers.

A la mort del comte Berenguer Ramon I (1035), el comtat de Barcelona es dividí entre els seus fills, anant a parar el territori penedesenc (“*des de Llobregat a terra de pagans*”) a Sanç, però aquest hagué de renunciar-hi, pressionat per l'hereu Ramon Berenguer. Els barons establerts al *Penitensem*, sota el cabdillatge de Mir Geribert, es revoltaren contra el comte de Barcelona i pretengueren d'independitzar el comtat del Penedès. L'any 1041 Mir Geribert fins i tot s'intitulà *príncep d'Olèrdola*. Més tard, el 1082-1089, serà el baró Arnau de Sant Martí qui encapçalarà la resistència del Penedès davant del comtat de Barcelona. El fracàs d'aquestes revoltes farà que el Penedès resti dins el comtat de Barcelona, això sí, i amb una administració delegada per part del comte rei durant els segles XI i XIII per mitjà dels vicaris: “*vicari domini regis in Penitense*”.

Tot i que des de l'any 1280 hi ha constància que hi havia veguer a Vilafranca, no és fins a l'any 1304 que Jaume II autoritzarà la formació oficial de la vegueria de Vilafranca o del Penedès. De fet, va ser aquest rei el qui convertí els *vicaris* en *veguers*, i qui donà forma definitiva a l'organització del territori català en vegueries, dividint el territori que ocupa l'actual Catalunya autònoma en 15 vegueries i 9 sots-vegueries. Els veguers eren els representants del rei en el territori i, en alguns casos, tenien dret d'assistir a les Corts. Per sota dels veguers hi havia els sotsveguers (a Igualada), i els batlles amb capacitat jurisdiccional (a Piera, Font-rubí, l'Arboç i Canyelles).

En un primer moment la delimitació de la vegueria depenia de la voluntat del rei, però a partir de 1336 adquirí estabilitat. Els límits de la vegueria de Vilafranca restaren establerts pel riu Gaià i Llobregat i per la conca d'Òdena i la Mediterrània, i abastaven el que anomenem Penedès històric: els 27 municipis actuals de l'Alt Penedès, els 14 del Baix Penedès, els 6 del Garraf, 21 de l'Anoia, 6 de l'Alt Camp, 9 del Tarragonès i 3 del Baix Llobregat, és a dir, 86 municipis actuals. L'any 1356 Pere III establí definitivament la capitalitat de la vegueria a Vilafranca del Penedès. Dins la vegueria de Vilafranca hi havia la sotsvegueria d'Igualada o de la Conca d'Òdena, que en depenia.

Les vegueries van permetre d'encabir tot el país dins d'una xarxa única demarcacional i administrativa de titularitat reial, que es va mantenir des d'inicis del segle XIV fins a l'anorreament de les institucions catalanes a començaments del segle XVIII, és a dir, al llarg de quatre segles. La permanència i arrelament de les vegueries es fonamenta en el fet que aquestes no eren una organització més del monarca superposada a les demarcacions feudals, sinó que s'havien assumit unes regions definides espontàniament des de l'activitat socioeconòmica irradiada pels nuclis urbans i que respectava les característiques de l'espai territorial.

Al llarg de l'edat moderna foren nombrosos els estudis i mapes que dividien el territori català en comarques, en funció de les seves realitats geogràfiques, econòmiques i històriques. En tots els estudis geogràfics dels segles XVI i XVII trobem el Penedès com una comarca ben definida, uns cops de forma unitària i d'altres dividia entre el Penedès i la Conca d'Òdena. Pel que fa a la cartografia impresa, el Penedès sortirà ja en el primer mapa imprès de Catalunya, el *Nova Principatus Cataloniae descriptio*, realitzat pel cartògraf Jap Baptist Vrients a començaments del segle XVII, on és una de les onze comarques cartografiades, si fa o no fa, amb els límits de la vegueria. De fet, el primer mapa imprès amb les vegueries és de 1702, el *Principaute de Catalogne*, de Gerard Valc, i de nou hi trobem el Penedès. A començaments del segle XVIII, Josep Aparici també presentà una divisió comarcal de Catalunya on la vegueria vilafranquina restava dividida en dues de les 34 comarques: el Penedès, “*del Llobregat i costes de Garraf al Gaià*”, i la Conca d'Òdena. Al seu torn, el Penedès se'ns presenta dividit en tres zones: la Marina al sud, el Pla al centre i la Muntanya.

A nivell politicoadministratiu, la vegueria de Vilafranca es mantingué fins a l'any 1714, quan, amb la derrota de les institucions catalanes davant Felip V i la posterior imposició del Decret de Nova Planta (16 de gener de 1716), el territori català passà a estructurar-se en dotze corregiments, seguint el model del regne de Castella. El corregiment de Vilafranca es configurà l'any 1717, tot mantenint la mateixa extensió territorial que la vegueria de Vilafranca, i integrant la sotsvegueria d'Igualada, amb un total de 112 pobles. Després, el 1719, es retallà la franja costanera del corregiment, de Vilanova a Altafulla, per tal d'adscriure-la al de Tarragona per una qüestió purament econòmica, alhora que els municipis de Bellprat i Santa Maria de Miralles s'incorporaven al corregiment de Cervera. En total, restaven al corregiment de Vilafranca 77 del 86 municipis de l'antiga vegueria. El corregiment restava a càrrec d'un corregidor que tenia tot el poder polític, judicial i militar del corregiment i que era, alhora, alcalde-corregidor de Vilafranca del Penedès.

L'estructura corregimental es mantingué fins a la configuració de l'estat liberal a començaments del segle XIX. Tot i les temptatives de 1812-1814 i 1820-1823, serà a partir de 1834 quan l'organització territorial liberal es consolidà a partir dels trenta-quatre partits judicials i de les quatre províncies en què s'esquarterà Catalunya. La major part del territori penedesenc restà dividit entre els partits judicials de Vilafranca del Penedès (28 municipis), del Vendrell (25 municipis), i d'Igualada (24 municipis). Els 9 municipis restants foren adscrits als partits judicials de Sant Feliu de Llobregat (5), Valls (3), i Montblanc (1). L'any 1860 es creà el partit judicial de Vilanova i la Geltrú, al qual es van incorporar 8 municipis del partit de Vilafranca, que, al seu torn, recuperà els municipis de Sant Joan de Mediona, Sant Pere de Riudebitlles i Sant Quintí de Mediona, que estaven adscrits al partit d'Igualada. La vella vegueria de Vilafranca quedava, doncs, dividida bàsicament en quatre partits judicials: Vilafranca del Penedès (23 municipis), el Vendrell (25), Igualada (21) i Vilanova (8). Els partits judicials de Vilafranca, Igualada i Vilanova van ser

adscrits a la província de Barcelona, i el del Vendrell a la de Tarragona (1835). Així s'ha mantingut fins a l'actualitat.

Malgrat aquesta divisió politicoadministrativa en partits i províncies, al llarg del segle XIX continuaren presentant-se propostes organitzatives de tipus comarcalista, unes seguint la tradició renaixentista, com ara la de Tomàs Bertran i Soler (1847), i unes altres incorporant nous criteris científics, com la d'Antoni Cebrià Costa (1864). Posteriorment, fou el republicanisme federalista qui va fer seva la reivindicació comarcal, tot plantejant-la en el seu projecte de Constitució federal de l'estat (1883). A finals del segle XIX foren diversos els mapes de Catalunya que recuperaren la divisió comarcal, i en tots el Penedès (amb els límits de la vella vegueria) apareixia com una de les quinze grans comarques catalanes. L'estudi i el mapa més important d'aquests anys és el de Norbert Font i Sagué (1897), en el qual el Penedès, amb els límits de la vella vegueria, més alguns municipis del Baix Llobregat i del Tarragonès, és una de les trenta-quatre comarques en què divideix el Principat. El primer mapa de Catalunya que dividia la vella vegueria penedesenca en quatre comarques fou el de Francesc Flos i Calcat (1906): Penedès (Alt Penedès), comarca del Vendrell (Baix Penedès, fins el Gaià), comarca de Vilanova (Garraf) i comarca d'Igualada (Anoia), això sí, totes elles agrupades en una supracomarca anomenada Penedès.

A començaments del segle XX el comarcalisme incorporà a la seva vessant més romàntica, naturalista i històrica, la vessant econòmica, social, urbana i científica, i va ser Francesc Carreras Candi qui, en la seva *Geografia general de Catalunya* (1913-1918), cartografià aquest nou comarcalisme, on el Penedès es mantenia essencialment unit des del Gaià al Garraf, i se'n separava la Conca d'Òdena. Posteriorment, la Mancomunitat de Catalunya va plantejar un projecte de divisió territorial de Catalunya en quinze comarques, una de les quals era la del Penedès que abastava el territori de la vella vegueria i tenia la capital a Vilanova i la Geltrú (1919). A partir d'aquell moment, aparegueren diferents propostes de divisió comarcal de Catalunya que mantenien la major part del Penedès unit, tot i que separant-ne la part de l'Anoia, per exemple els mapes del Centre Excursionista de Catalunya (1931).

Diverses iniciatives comarcalistes penedesenques coincidiren a començament del segle XX: les revistes *Penedès*, *Revista comarcal il·lustrada*, *Penedès*, *Hèlix* i *Gasetta de Vilafranca*, les *Exposició d'Art del Penedès*, el projecte d'un *Institut d'Alts Estudis Penedesencs*, els *Aplecs Excursionistes i de Germanor penedesenca*, els *Quaderns Il·lustrats Penedès...* La proclamació de la Segona República i la recuperació de la Generalitat de Catalunya van possibilitar que aquest sentiment comarcalista pugues fer-se realitat. De l'octubre de 1931 al febrer de 1933 treballà la ponència de l'estructura comarcal de Catalunya. De l'enquesta que realitzà la ponència als ajuntaments sobre els sentiments de pertinença comarcal, en resultà que la majoria dels municipis de la vella vegueria se sentien integrants del Penedès o del Baix Penedès, i una part de la comarca d'Igualada. D'aquí en sortí un primer projecte de divisió territorial en què el Penedès seguia fonamentalment unit (45 municipis), tot exceptuant els municipis de l'Anoia incorporats a la Conca d'Òdena (21), els del Tarragonès (10) i l'Alt Camp (7) incorporats a l'Alt i Baix Francolí i els del Baix Llobregat incorporats a aquesta comarca (3).

Quant a la divisió en vegueries o regions, el geògraf Pau Vila proposà a la Comissió d'Organització Territorial que es creés una vegueria del Penedès amb capital a Vilafranca. Aquesta proposta d'unitat del Penedès havia estat defensada per Pere Mas i Perera (1932), i per bona part

dels ajuntaments de les comarques penedesenques (1933). Malgrat tot, la ponència plantejà una organització territorial en base a trenta-vuit comarques i el Penedès històric restava dividit fonamentalment en quatre: l'Alt Penedès (25 municipis), el Baix Penedès (12), el Garraf o Marina del Penedès (8), i l'Anoia (21): 66 municipis de 86. I, ens menys mesura, en les del Tarragonès (10), l'Alt Camp (7), i el Baix Llobregat (3). Quant a les vegueries o regions, se'n plantejaven nou. Les tres comarques penedesenques foren adscrites a la Regió III, juntament amb el Tarragonès i l'Alt Camp, mentre que la comarca d'Igualada fou adscrita a la regió VII. L'any 1934 es redactà el *Projecte de Llei de divisió territorial de Catalunya*, però, a causa de la supressió de la Generalitat de Catalunya a partir dels fets de l'octubre de 1934, restà en suspens, fins que els decrets de 27 d'agost i 23 de desembre de 1936, un cop iniciada la Guerra Civil, implantaren oficialment la nova divisió territorial de Catalunya.

La dictadura franquista va fer desaparèixer les comarques i les vegueries, i centrà l'organització territorial en les províncies i, subsidiàriament, en els partits judicials. Mentrestant, l'oposició catalanista i democràtica reivindicava el marc comarcal i regional com els més idonis per a l'organització territorial, la qual cosa es refermarà l'any 1977 en el marc del Congrés de Cultura Catalana. A nivell penedesenc cal citar iniciatives com ara el Cercle d'Estudis Penedesencs (1942), la *primera Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, que reuneix estudiosos del Penedès i la Conca d'Odena (1950), la publicació d'*El Penedès i Garraf*, el segon volum de *Comarques de Catalunya* (1961), la creació de la DO Penedès a començaments dels anys seixanta, ratificada el 1976, la formació de l'Institut d'Estudis Penedesencs i del Grup de Mestres del Penedès i de l'Escola d'Estiu del Penedès (1977).

Amb la recuperació de la Generalitat de Catalunya es plantejaren diverses propostes d'organització territorial. L'any 1987 els alcaldes de Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, el Vendrell i Santa Sadurní d'Anoia signen el Pacte del Penedès, comproment-se a treballar conjuntament per la unitat de les comarques de l'Alt i Baix Penedès i el Garraf. El mateix any, però, el Parlament de Catalunya aprovà la divisió territorial tot respectant la divisió comarcal de la Generalitat Republicana (Llei 6/1987). Divisió que, amb petites modificacions (1988 i 1990), s'ha mantingut fins avui: Bonastre (Tarragonès) i Masllorenç (Alt Camp) s'adcriviren al Baix Penedès i Olesa de Bonesvalls i Castellet i la Gornal passaven del Garraf a l'Alt Penedès. En canvi, no es recolliren les demandes de deu ajuntaments de l'Alt Camp, la meitat d'ells pertanyents a la vella vegueria del Penedès, que havien proposat d'unir-se al Penedès, quelcom semblant al que havia demanat el municipi de Begues (Baix Llobregat).

L'any 1995 el Parlament de Catalunya va decidir d'organitzar el Pla Territorial General de Catalunya en sis àmbits de planificació, de manera que el territori de la vella vegueria penedesenca restava esquarterat en tres plans territorials parcials: Àmbit Metropolità (Alt Penedès i Garraf), Camp de Tarragona (Baix Penedès) i Comarques Centrals (Anoia). L'any 2001 s'hi afegí un setè àmbit d'aplicació: l'Alt Pirineu-Aran. L'any 2001 es va elaborar l'estudi de revisió de l'organització territorial de Catalunya, conegut amb el nom d'*Informe Roca*. En aquest Informe es contemplava la possibilitat d'adscriure el Baix Penedès a la regió barcelonina per unificar el Penedès.

L'any 2004 els alcaldes d'Igualada, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i el Vendrell, i els presidents dels Consells Comarcals de l'Anoia, l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf, signaren el Pacte de Sant Martí, en què es comprometien a treballar conjuntament per estructurar

Comte de Darnius: "Corregimiento de Villafranca". 1716 (icc).

aquest territori pel que fa a les infraestructures, desenvolupament econòmic, sòl industrial, serveis, transport de viatgers i mercaderies, protecció mediambiental, etcètera.

Aquest mateix any, i davant les notícies que el Penedès podia seguir esquarterat en la nova ordenació territorial de Catalunya en vegueries, l'Institut d'Estudis Penedesencs llança un manifest en favor de la vegueria del Penedès, i al seu redós s'organitza la Plataforma Pro Vegueria Pròpia, que ha aconseguit més de 6.000 adhesions individuals i 173 de col·lectives, i que s'aproveessin mocions a favor en els consells comarcals de l'Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Anoia i en 63 municipis de les quatre comarques. No hi ha cap altre territori català on hi hagi hagut tanta unanimitat i tant de debat sobre la vegueria. Cap altre territori ha reivindicat i s'ha mobilitzat com ho ha fet el Penedès. Sorpren que després de dos segles d'esquarterament provincial i de tres dècades de fraccionament comarcal, avui encara sigui tan ampli el sentiment penedesenc entre la gent que hi viu. El Parlament de Catalunya s'ha fet l'orni a les raonades reivindicacions penedesenques, ja que, si bé, per una banda, ha aprovat que el Penedès sigui el 8è Àmbit de Planificació Territorial de Catalunya (14 de juliol de 2010), per una altra s'ha denegat al Penedès poder esdevenir la vuitena vegueria en el moment en què s'aprovava la Llei de Vegueries (27 de juliol de 2010).

El Penedès, i l'IEP al seu capdavant, seguirà lluitant per aconseguir que la vegueria del Penedès sigui una realitat. Ho farà des del carrer i des dels despatxos, amb la mobilització i el pacte. Ho farà fent Penedès cada dia, omplint de contingut l'Àmbit, i cercant el consens entre els penedesencs. De fet, ja ho hem començat a fer mitjançant les XXI Jornades d'Estudis Penedesencs sobre *"El Penedès a la Catalunya del segle XXI"*

Principauté de Catalogne de Gerard Valc (1702). Zona del Penedès. Institut Cartogràfic de Catalunya (icc).

Principauté de Catalogne de Gerard Valc (1702),
Institut Cartogràfic de Catalunya (icc).

"Projecte de divisió administrativa", Mancomunitat de Catalunya, 1919 (icc).

COL·LABORACIONS

DIARI DEL VIATGE DE MONTPELLIER A MÈXIC (OCTUBRE DE 1941)

RESUM

La publicació¹ d'una fotografia de la família de Rodolf Llorens al vaixell Quanza viatjant cap a l'exili mexicà ha permès a Abel Pascual i Ventosa, nét del polític i cooperativista vilanoví Joan Ventosa i Roig, identificar-lo en la imatge (que tornem a reproduir amb el peu més complet) i ha motivat que ens volgués facilitar diverses notes personals d'aquest camí d'exili, entre les quals aquestes que avui donem a la llum tot respectant absolutament el text original.

ABSTRACT

The publication of a photograph depicting Rodolf Llorens family aboard MV "Quanza", while on voyage to their Mexican exile, has allowed Abel Pascual i Ventosa, grandson of the Vilanova-born politician and supporter of cooperativism Joan Ventosa i Roig, to identify him in the picture (which we reproduce again with a more complete caption) and has motivated that he wished to provide us with several personal notes of this journey to exile among which we can find the ones we publish today in their full original version.

Joan Ventosa i Roig (Vilanova i la Geltrú 1883 - Mèxic 1961). Llicenciat en farmàcia i perit agrícola, el 1909 va ingressar al Partit Republicà Federal de Vilanova, el mateix any que fou elegit regidor de l'Ajuntament, on portaria a terme una activitat intensa, conjugada amb la publicació de diversos articles a la premsa local. Va participar activament en la Cooperativa La Regeneradora i fou un dels fundadors del Montepío y Caja de Invalidez, ambdues entitats vilanovines. Alcalde de la població entre 1916 i 1917, posteriorment dirigiria el Laboratori Municipal d'Higiene de la capital del Garraf. L'any 1918 inicià les seves activitats de promoció del cooperativisme, el 1922 fou elegit president de la Federació de Cooperatives de Catalunya i el 1925 de la federació d'Espanya. El 1924 és nomenat vicepresident de la Biblioteca Museu Victor Balaguer. El 1931 fou, al costat de Francesc Macià, un dels fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya, i el 14 d'abril proclamà la República catalana des del balcó de la Casa de la Vila. Diputat a corts en la primera legislatura de la Segona República, el 1933 obtingué acta de diputat a les legislatives i fou nomenat conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat. Imputat en els fets d'octubre de 1934, s'exilià a França i Bèlgica fins al triomf del Front Popular al febrer del 1936. Durant la guerra, fou membre del Consell d'Economia de Catalunya, i secretari de la Junta General de Cooperación. Exiliat a França i posteriorment a Mèxic, va exercir com a químic i ingressà posteriorment al Ministeri d'Educació mexicà, primer com a inspector d'escoles rurals i més tard dins del

¹ SOLÉ BORDES, Joan. "Rodolf Llorens, productor cinematogràfic a l'exili", Del Penedès, núm. 19. Tardor-hivern 2008-09. Pg. 35.
SOLÉ BORDES, Joan. "Rodolf Llorens i Jordana, notes de cinema i exili", Serra d'or, núm. 610. Octubre 2010. Pg. 10.

*Departament d'Educació Cooperativa. Fou President d'ERC a Mèxic. Autor d'innombrables llibres i articles sobre temes polítics i cooperatius.*²

Els membres de la família de Ventosa i Roig que van emprendre el camí de l'exili a França, els noms dels quals apareixen reiteradament al text i que aquí recollim per a una millor comprensió del contingut d'aquest escrit, foren: la muller Pepita Pinilla i Campoamor; els fills Conxita (Xita), amb el seu petit Abel,³ Núria, Isidre i Abel, i les promeses d'aquests darrers Teresa Torras i Adela Bruguera (ambdós matrimonis tingueren lloc a França). També s'exiliaren Jesús Pinilla⁴ i la seva muller (i neboda) Lola, germana de Pepita Pinilla. Tots plegats s'havien reagrupat a Montpeller.

La Conxita i el seu fill varen tornar a Catalunya pel juny del 1939. Joan Ventosa i Roig, la seva muller Pepita i la filla Núria sortiren de Port-Vendres a l'octubre del 1941, cap a Oran, i d'allà amb tren a Casablanca, on embarcaren cap a Veracruz, periple que es narra en el present document. Isidre i Abel, les seves mullers, i el petit Jordi, fill de l'Isidre i la Teresa, arribaren a Mèxic en el Nyassa el 1942. Quedaren a Montpeller Jesús Pinilla i la seva muller, que no aconseguiren els documents necessaris per emprendre el viatge, ni s'hi veien amb ànims. Pinilla morí poc després.

14 d'octubre - dimarts

Després d'una setmana d'angúnia i d'una infinitat de telegrams dirigits al Resident del Marroc, Governador d'Algèria, etc. arriben les autoritzacions de trànsit pel Marroc i a la Prefectura ens donen els visats de trànsit.

El personal s'ha portat molt bé i fem alguns presents a la "chef" de l'Oficina. Jo li regalo un portamonedes.

Convenim amb en Gispert⁵ que ell anirà a Marsella per cobrar el viatge del Consolat de Mèxic i que, de pas, em portarà el *mundo* gros que fa cinc mesos que espera a Marsella l'embarcament, i que jo aniré a Port Vendres per tal d'assegurar els passatges i l'allotjament.

Surto de Montpeller a les 11 de la nit amb un tren abarrotat fins a Narbona. Allà fem més d'una hora de parada i a les dues de la matinada continuem el viatge cap a Perpinyà, una mica mes amples, arribant-hi a quarts de cinc. Altra parada de tres hores i pico, que aprofito per menjar formatge, pa i cafè, i per escriure mitja dotzena de cartes.

2 Podeu veure una nota biogràfica més àmplia a PUIG ROVIRA, Francesc Xavier, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, Ed. Ajuntament, 2003, així com a DUNYÓ i CLARÀ, Jacint, *Joan Ventosa i Roig 1883-1961 La humanitat d'un català exemplar*, Barcelona, Fundació Roca i Galés, 1983. També als dos llibres autobiogràfics publicats per El Cep i la Nansa Edicions: *Memòries d'infantesa i de joventut* (2002) i *Notes de la nostra vida a Mèxic (1942-1956)* (2004). D'aquest darrer procedeixen un bon nombre de notes d'aquest treball, completades per Abel Pascual i Ventosa.

3 L'Abel va passar la frontera quan tenia poc més de dos mesos. Vegeu VENTOSA, Conxita: *Temps de guerra (Diari íntim 1938-39)*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa Edicions, 1980. El llibre descriu la fugida i exili a França de Conxita, fill i resta de família. El seu espòs, Joan Pascual, no havia reeixit a passar la frontera per la muntanya a Sant Llorenç de Cerdans i va tornar a Vilanova, des d'on gestionà el retorn de dona i fill.

4 Jesús Pinilla i Fornell (Navia 1874 - Montpeller 1942). Advocat, polític, periodista i magistrat. Fou tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona (1906-1909) i cap dels antisolidaris dins del consistori barceloní. Membre fundador de BRA i posteriorment del Partit Republicà Català (PRC), que participà a la Conferència d'esquerrers que donà lloc a la creació d'ERC el 1931. Al principi de la Guerra Civil fou nomenat magistrat a proposta del seu amic Lluís Companys, i com a tal intervingué en el tribunal especial dit ide l'Uruguayí, i presidí el Tribunal Popular núm. 2, i posteriorment el núm. 1, de Barcelona, responsabilitats que acceptà, però que li afectaren fortament la salut. Es jubilà prematurament al desembre de 1938, després de diverses llicències temporals.

5 Josep Gispert i Vila (Barcelona 1903 - Mèxic 1964). Metge. Regidor de l'Ajuntament de Barcelona per ERC. Coincidí amb Ventosa a Montpeller i les dues famílies varen partir juntes cap a Mèxic. Va ser el metge de capçalera de Ventosa a l'exili mexicà, a més d'un bon amic.

15 d'octubre - dimecres

A les set vaig fins al mercat que encara s'ha d'obrir, compro mig quilo de raïms, una dotzena de figues de coll de dama, les primeres que veig des de que sóc a França, i la venedora em regala una llesca de pa que agraeixo, ja que m'havia deixat els tiquets a casa. I altra vegada cap al tren a quarts de nou, cara a Port Vendres, on arribo a quarts de deu.

A la Companyia no em volen vendre els passatges, que de totes maneres ens reserven. Els hotels, tots plens, i únicament trobo dues habitacions a l'Hotel des Arcades, o quelcom per l'estil, prop de l'estació. He de telegrafiar a casa perquè no puc arribar fins a mitja nit, i a en Gispert, comunicant-li el resultat de les gestions, però el telegrafista vol que els telegrams siguin censurats i la poli creu que no, perquè son per a França. El resultat és que, no posant-se d'acord, em vaig quedar sense telegrafiar després d'haver-me fet anar amunt i avall tres o quatre vegades. Dino molt remagrement a l'Hotel i me'n vaig a fer una becaina a l'habitació llogada fins a les quatre. Pago per endavant l'habitació i cap al tren fins a Perpinyà.

Tinc dues hores de temps, i després de llogar dues habitacions més a prop de l'estació vaig a fer un tomb, després de posar els telegrams. Compro una mica de fruita i, amb el pa que porto de Port Vendres, sopo raïm, formatge i pa de figa.

A les set sortim i a Narbona baixo per esperar unes quantes hores el tren de Montpeller. Quan, després de dues hores, m'acosto a l'andana, tinc la sorpresa de trobar la Teresa amb el petit que tornen de Tolosa i que havien perdut el tren. No cal dir l'alegria mútua. El petit,⁶ que feia més de quinze dies que no el veia, es queda parat de moment, però després se'm tira al coll preguntant seguidament per l'àvia. Es desvetlla fent gresca la resta del viatge i sense voler baixar ni un moment de la meua falda. La Teresa estava rebentada del viatge i jo, amb el sentiment d'haver de deixar el petit l'endemà, vaig aprofitar l'ocasió divertint-me amb ell fins a prop de Montpeller, on quedà adormit.

A l'estació ens esperava l'Isidre, i en Gispert, en Balart⁷ i l'Alcàntara,⁸ que havien arribat de Marsella feia una hora, m'esperaven també per a canviar impressions. Quedem a trobar-nos l'endemà al matí.

Arribem a casa en el cotxe de l'estació. El menut dormint, però entre els uns i els altres que se'l mengen a petons el desperten. L'Isidre, la Teresa i el menut van a casa seva i nosaltres a dormir.

16 d'octubre - dijous

Al matí me'n vaig a fer les últimes diligències. A les 10 vaig a telefonar per parlar amb la Xita, perquè no havia pogut parlar amb ella aquell vespre. Mentre esperava, faig una targeta de presentació per a l'Abel i la dono a en Bruguera.⁹ Entro a la cabina i parlo amb la Xita, que està molt emocionada. El petit està movent escàndol perquè vol parlar amb l'avi. El faig posar a l'aparell i li dic que ja vaig veure la seva carta. I els ninots?, em pregunta.

6 Es refereix al nét Jordi Ventosa i Torras.

7 Joan Balart i Armengol (Sabadell 1882 - 1960). Perit mecànic, comerciant, industrial i polític. Fou regidor i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Sabadell i diputat al Parlament de Catalunya. Membre de la Delegació de Catalunya de la Subsecretaria d'Armament i Municions i de la Comissió d'Indústries de Guerra.

8 Manuel Alcàntara i Gusart (Barcelona 1892 - Mèxic 1981), periodista i assessor mercantil. Militant d'ERC, a Mèxic fou un dels més fervents impulsors dels Jocs Florals.

9 Joan Bruguera i Marieges havia estat secretari del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Barcelona durant la guerra. La seva filla Adela es va casar a l'exili francès amb Abel Ventosa.

Després de la conferència em trobo a faltar la cartera. Amb la pressa de parlar amb la Xita, l'he ficat en una butxaca de l'americana i un viu que rondava per allà me l'ha afanada. He sentit més els retrats que hi portava, que no pas els 900 fr., i això que no em sobraven. Aviso la casa de Banca que m'han pres el resguard de la fiança.

L'Abel i l'Adelita s'han estat tot el dia ajudant la Pepita a fer les maletes i es queden a dinar, així com l'Isidre i la Teresa.

Dinem de pressa i deixo pagat a Mme. Granier un mes de les nostres habitacions perquè volia llogar-les de seguida. La Teresa i el petit es quedaran interinament al nostre quarto.

Pugem a l'òmnibus de l'estació tota la família, inclosos Jesús i Lola. Pel camí la Pepita fa reflexions als nois perquè estiguin sempre units, però tots ens emocionem i dissimuladament ens eixuguem els ulls.

Arribem a l'estació on ens esperen en Mias,¹⁰ Bruguera, Casas,¹¹ junt amb en Pompeu Fabra,¹² Escofet,¹³ Bilbeny,¹⁴ que m'ha promès cuidar-se dels nois, i molta gent més que no recordo i que han vingut a despedir la colla. Moment d'emoció fins que arriba el tren. Petons, abraçades, vots per trobar-nos aviat i pugem al vagó que està replè.

El petit està parat de veure'ns pujar al tren i ens mira i tira petons. Al moment d'arrencar, i adonar-se'n que ens n'anem, es posa a plorar i als altres no ens hauria costat gaire.

Gràcies als tamborets que portem la Pepita i la Núria poden seure. Anem amb la família Gispert. L'Aiguader¹⁵ va en un altre compartiment.

A Narbona canviem de tren i seiem tots cap a Perpinyà i arribem a Port Vendres a les 8,53.

Sort de les habitacions retingudes la vigília podem acomodar-nos amb els Gisperts. Amb les provisions que portem uns i altres i una sopa que ens donen a l'hotel i el pa, improvisem un sopar, amb formatge, mantega, confitura de marrons i llet condensada, regat tot amb un excel·lent vi de Banyuls que ens retorna.

A quarts d'onze anem a dormir. Amb nosaltres dorm la nena Mª Teresa Gispert perquè tots ells haurien estat estrets en els dos llits.

10 Pere Mias i Codina (Lleida 1880 - Montpeller 1941). Politic i advocat. Tinent d'alcalde de Lleida, diputat provincial per Borges. Conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat, precedint en aquest càrrec Joan Ventosa i Roig.

11 Joan Casas i Petit, redactor de La terra, òrgan rabassaire. Va ser cap d'Interventors municipals durant la guerra.

12 Pompeu Fabra i Poch (Gràcia 1868 - Prada del Conflent 1948). Gramàtic i lexicògraf. Personalitat prou coneguda dins de la cultura catalana.

13 Antoni Escofet i Pascual (Vilanova i la Geltrú 1880 - Mèxic 1951). Alcalde de Vilanova i la Geltrú el 1934 i també el 1936. Gran amic de Joan Ventosa i Roig, compartí amb ell moments difícils amb motiu dels fets d'octubre de 1934, que motivaren el seu empresonament al vaixell *Uruguay*. Amb la desfeta de la guerra residí a Banyuls, i d'allà embarcà junt amb esposa i fill en el *Nyassa*, el 1942. La filla Mercè, el gendre Jaume Anton Aiguader i la neta Elisabet l'havien precedit al *Quanza*.

14 Joaquim Bilbeny i Bosch (Mataró). Comerciant i polític d'ERC, fou membre de l'executiu central i elegit diputat al Parlament català el 1932.

15 Jaume Aiguader i Miró (Reus 1882 - Mèxic 1943). Politic, metge i periodista català. Fou fundador d'ERC, alcalde de Barcelona (1931-1935), diputat a corts constituents i ministre de Treball. La forma del seu cognom era, originàriament, *Aguadé*. Casat amb la pintora Carme Cortés i Lladó.

17 d'octubre - divendres

Ens llevem i esmorzem cafè amb llet i, després de fer enviar l'equipatge al moll, anem amb en Gispert pels bitllets.

Despatxem la nostra documentació amb la policia, i ens diuen que hi ha passatges de segona per a Oran, però no ens diuen que manquen cabines i que caldrà dormir a coberta.

Prenem les segones, 900 fr., amb en Gispert. Passem la visita duanera dels equipatges i anem seguidament a l'estació per rebre l'Alcàntara i en Balart amb les seves mullers, que havien fet nit a Perpinyà, acompanyant-los a fer les mateixes diligències nostres. Canvio bitllets francesos per marroquins.

Fem preparar els dinars en un restaurant al costat del port, i mentre la Pepita i la Núria fan algunes compres, jo m'entaulo davant un vermut i començo a omplir postals per a tots els amics i parents a França i Espanya i carta per a la Xita.

Dinem bastant bé i anem a l'estació del port per embarcar.

Fem pujar els equipatges i muntem nosaltres en el *Gouverneur Général Cambon*, vapor d'un tipus semblant als nostres correus de Mallorca i que, entre soldats i passatgers, porta més de 700 persones d'excés. Els nostres equipatges de mà els empilem al peu de l'escala, i amb una propina, ens assenyalen seguidament el lloc de les nostres *ichaises* longues i que ens han de servir de *icouchettes* i cabines.

Ens diuen que a la nit preparen el menjador amb matalassos per a les dones i això em deixa tranquil. Mes tard, l'Aiguader em diu que hi ha disponible una *icouchette* d'un *igarçon* que la lloga per 250 fr. Encara que em raca pagar aquest suplement, em decideixo pel consell d'en Gispert que no vol que m'exposi a un refredat.

A entrada de fosc, el *Cambon* aixeca les àncores i, recolzats a la barana del mateix, comencem a veure desfilir davant nostre la costa de Banyuls, Cervera i després Port Bou i altres pobles catalans del litoral. Amb el Justus Perthes a la mà, anem identificant els pobles, consultant a vegades amb l'oficial de guàrdia.

Amb emoció veiem passar les costes catalanes, que feia prop de tres anys que no vèiem i que segurament tardarem temps a reveure.

Ens criden per sopar i ens entaulem amb la gana endarrerida davant d'un àpat de carn, peix i pa a discreció.

Després de sopar, tornem a coberta. La mar continua com si fóssim al juliol, el vaixell no balla gens i tots estem tranquils com si estiguéssim a terra sense senyals de mareig. La Mercè Escofet,¹⁶ amoïnada amb la petita (5 mesos) que no vol callar. La Pepita l'ajuda a entretenir-la.

Passem la Costa Brava i comença la de Llevant. La major part se'n van a dormir i jo em quedo un parell d'hores més perquè tenia interès a veure Barcelona i el far de Vilanova. Prop de la 1, quan es distingeix perfectament el resplendor dels llums de Barcelona, em retiro també perquè tenia por d'agafar fred. Ho faig amb recança perquè el far de Sant Cristòfol m'hauria fet l'efecte del comiat dels nostres fills i nét de Vilanova.

Els que hem sortit de Montpeller per embarcar, som ña més dels de casa- els següents:

Família Gispert: Dr. Josep Gispert; Montserrat, esposa; M. Teresa, 11 anys; Jordi, 9 anys; la petita Montserrat, 7 anys, que li diuen Betty per la semblança amb l'artista.

Manel Alcàntara, amb la seva muller Laura Verdier.

Joan Balart, amb sa muller Apol·lònia Mariné.

¹⁶ Mercè Escofet i Mercè (Vilanova i la Geltrú, 1913), casada amb Jaume Anton Aiguader i Cortès. Era filla del que fou alcalde de Vilanova Antoni Escofet i Pascual (Vilanova 1880 - Mèxic 1951).

Jaume Aiguadé, amb sa muller i la filla Núria.

Jaume Anton Aguadé,¹⁷ amb la muller Mercè Escofet, i la petita Elisabet.

Maria Macià,¹⁸ amb les nebodes Eugènia i Teresa Peyrí.

Total: 21

Més tard, s'ajunta a Casablanca en Cervera¹⁹ de Lleida, que sortí més tard de Montpeller i anà a embarcar-se de Marsella a Oran.

En llevar-me pujo a coberta. Ens trobem prop de les goles de l'Ebre. Després d'esmorzar, cafè que complementem amb llet en pols que portàvem, tothom puja a coberta. Passem per davant Vinaròs, Castelló... El turó de Peníscola, darrer refugi del Papa Pere de Luna, es destaca aïllat sobre el mar com una illa. Sagunt, amb les xemeneies dels alts forns.

Com que tallem diagonalment el golf de València, ens allunyem una mica de la costa i, passat migdia, passem davant dita ciutat de la qual distingim només els campanars. A la tarda ens apropem al Cap de la Nao i seguim la costa trencada amb els seus roquissars esquerps. La vista del turó aïllat de Montgó ens recorda els versos de Verdaguer en la "Balada de Mallorca":

*...Montgó, els peus a l'aigua
i els núvols al front.*

També, en passar nosaltres, tenia el front coronat d'un turbant de núvols.

Ens diu el comandant que per allà mitjanit deixarem les costes d'Espanya per creuar de dret sobre Oran.

L'animació entre els catalans és gran i potser una mica forçada. Tots estem satisfets de deixar la França on, de fet, hem estat presoners durant dos anys i mig, però el sentiment de deixar enrere éssers estimats s'accentua a mida que ens allunyem. La Pepita i jo procurem no parlar-ne per por que ens guanyi l'emoció, però, sense adonar-nos-en, el record de tots ells, i sobretot dels dos petits, ens puja a la boca. Ens deu enyorar el Jordiet? Que dirà l'Abelet?

Quan se tenen els fills, ens sembla impossible que hi pugui haver un altre amor semblant, però quan vénen els néts, ens omplen tant, que sembla com si fossin dos vegades fills. En fer-los una carícia, a mi em fa l'efecte com si la fes a la vegada a tots els fills.

18 d'octubre

Hem passat bé la darrera nit a bord del *Gouverneur Général Cambon*. Ens llevem de bona hora i pugem a coberta. Fins al cap d'una hora no comencem a veure les muntanyes de la costa africana. Les d'Espanya han desaparegut del tot.

Els passatgers s'apiloten a prop per contemplar la nova terra i alguns passatgers que ho coneixen ens donen detalls a mida que ens apropem. Aviat es divisa Oran amb ses construccions modernes i el seu cinturó de muntanyes que constitueixen la seva defensa natural.

17 Jaume Anton Aiguader i Cortès (Barcelona 1914 - 1972). Metge i escriptor. Fill de Jaume Aiguader i Miró. A l'exili publicà diversos textos sobre temes mèdics, i col·laborà assíduament, entre altres, a la revista *Quaderns de l'exili*.

18 Filla del President Francesc Macià.

19 Probablement es tracta de Ramon Cervera i Piñol, escriptor i regidor a Lleida, mort el 1977.

Atraquem al port i es desembarquen els equipatges que són visitats lleugerament per la Duana. La policia visa la nostra documentació sense posar-nos dificultats. El Dr. Tussó,²⁰ avisat per Gispert, ens espera i ens ha buscat allotjament, cosa difícil, perquè la ciutat està plena de gent.

Ens inscrivim a l'Hotel,²¹ en una habitació, posant un llit de campanya per la Núria. Un dels expedicionaris, l'Aguadé, dona un petit espectacle perquè creu que els altres li prenen el lloc. Faig com qui no s'entera dels exabruptes, i amb els Gisperts, Balart i Alcàntara, anem a una "rôtisserie" que ens han recomanat, on fem un dinar esplèndid amb entremesos, sopa, un plat de "bonito" que ens sembla glòria, un bistec monumental, amb postres i cafè. Encarreguem el sopar per a la nit i els companys volen de totes maneres que hi hagi pollastre. No hi tenim res a dir, però mentre ells estan tranquils perquè no han deixat ningú al darrere, nosaltres sentim recança perquè recordem els treballs per poder menjar que tindran. Quina llàstima que posin tantes dificultats a la tramesa de menjar! Amb quin gust hauríem gastat els diners per enviar-los llegums, greixos, embotits...!

Com que és diumenge, totes les botigues són tancades. Després de dinar anem a l'agència a buscar els passatges per a Casablanca i perquè cuidin de facturar els equipatges. Després m'arribo a l'estació, on trobo el moro que havia pres els bagatges de mà esperant-me tranquil·lament. Li pregunto per què no els ha deixat a la consigna i em contesta tranquil·lament que esperava que li digués. El barra havia fugit amb les maletes sense esperar instruccions, precisament per tenir excusa d'estar unes quantes hores ocupat i reclamar-me una propina més grossa. És un dels trucs acostumats amb els estrangers.

Mentrestant la Pepita i la Núria han anat a córrer una mica la ciutat i han comprat un sac guarnit amb pell de gasel·la bastant bonic i a un preu raonable, per no haver d'anar sempre amb bosses de roba a la mà que resulten una mica ridícules.

La majoria dels rètols són de noms espanyols i el castellà es parla més que el francès. La Núria ha entrat a comprar postals i l'amo de l'estanc li pregunta en català: "–Que se li ofereix?" Es deia Serra.

Tota l'Algèria s'ha colonitzat pels franceses mercès als treballadors espanyols que a la província d'Oran són la majoria. És una demostració més de l'estupidesa dels governants espanyols, que, mentre s'entestaven a aguantar possessions de l'altra banda del mar, abandonaven la costa d'Àfrica que tenim a l'abast de la mà.

Després de passejar una mica, anem a sopar. Encara que el menjar és de primera, no ens fa la il·lusió del dinar perquè ja estàvem satisfets del matí.

Entrem en un cafè i resulta que, un quart mes tard, ens fan aixecar perquè a les 10 tanquen a tot arreu des de la guerra.

Acordem anar-nos-en a dormir.

20 Tomàs Tussó i Temprado (Sarinyena, 1892 – Mèxic, ??). Militant obrer i metge. Membre de la Federació Comunista catalanoblear i més tard del BOC. Passà després al POUM, en representació del qual fou conseller d'Higiene i Sanitat de l'Ajuntament de Barcelona durant la Guerra Civil.

21 En blanc a l'original.

10 d'octubre

A les sis tocadres deixem l'hotel i un moret ens porta un parell de maletins a l'estació. Quan ja boi hi érem, ens adonem que ens hem deixat els dos tamborets. Hi fem anar el nostre acompanyant, però allà no se'n fien i a l'últim hi ha d'anar la Núria, que s'ha de fer un tip de córrer.

Gràcies al moro dels equipatges, trobem un vagó amb llocs reservats. Amb els Gispert ocupem un departament, mentre en Balart i l'Alcàntara n'ocupen un altre. Les segones són de bon material i el preu no es car: 375 fr. fins a Casablanca.

Comencem a travessar el departament d'Oran, que a estones ens recorda paisatges castellans i aragonesos, però més treballats que aquests últims.

La flora es molt semblant a la nostra i la palma d'escombres regna en els erms. Grans hisendes per produir blat, després extensions de vinya conreada a màquina a línies molt separades, però plantades espesses, de manera de poder treballar-les amb animals. En general són mes ben cuidades que les de França.

Travessem molts pobles coneguts de nom per la història de la conquesta: Sidi-bel-Abbes, Taza, punt de confluència de les rutes del Marroc, Alger i Zara, i, per tant, mercat important. El tren puja ràpidament les serres descrivint forces corbes i el paisatge és variat i pintoresc. Les construccions europees alternen amb els aduars fets de barraques de fang i canyes i voltades de figueres de moro. Algunes tribus de nòmades, amb cabres, camells i bestiar, acampen en tendes.

Dinem al tren, un menú acceptable i una gana exemplar.

A les quatre de la tarda arribem a Ujda, frontera amb Marroc. Baixem del tren, amb la corresponent murga de Duanes, agreujada pel canvi de monedes.

Mentre esperem els registres, un empleat em pregunta la quantitat de diners que porto. Li ensenyo i em diu que els bitllets de 5.000 fr. no poden sortir. Se me'ls queda mitjançant un rebut i em diu que a Casablanca segurament me'ls canviaran.

Quan anem a visar els passaports, la policia hi troba a faltar la data de l'autorització. Se'ns queden els papers amb la consegüent angúnia de tots. Resultava que, mentre que donava per bo el visat d'un, no n'acceptava d'altres de la mateixa família. Jo estava *escamat*, perquè en realitat el nostre nom no figurava en la llista dels autoritzats.

Fins a les set férem tres viatges i a l'últim digué que ho havia consultat i a última hora ens els segellà tots.

Mentrestant havíem sopat en un restaurant proper, on férem, a més, provisió de pa i d'ous durs.

Ujda és una població nova, amb grans avingudes per on circula poca gent. Ens cridaren l'atenció les rengles de garrofers plantats com arbres d'ombra en alguns passeigs.

Durant la nit és impossible dormir, perquè anem massa justos i a les dues, per matar el temps i la gana, sopem pa, ous durs, dàtils, figues i sardines en conserva.

20 d'octubre

En fer-se de dia, esmorzem ous durs, pa, fruita seca. El paisatge es de planures. Hem passat Fez i Mequinez de nit, sense veure gran cosa dels vergers que l'envolten.

Les tribus nòmades abunden més i es veuen aduars molt poblats però amb cases miserables. Els camells sovintegen i donen una nota exòtica al paisatge. Les figueres de moro i les atzavares abunden i ningú diria que són importades del país on anem.

A Rabat, que té l'aspecte d'una gran ciutat, veiem l'Atlàntic. Tots desitgem arribar a Casablanca i estem cansats del tren.

Prop del migdia arribem i a l'estació ens esperen en Calvet,²² l'Esclasans²³ i altres amics. Jo em cuido de fer portar els equipatges a la consigna i mentrestant els altres agafen els cotxes disponibles. Amb en Calvet, que m'ha fet reservar una habitació, en trobem un que ens porta a l'Hotel Parc Lyautey. Allà ens diuen que hi ha un sol llit a l'habitació i que no hi ha manera de fer-hi posar un catre.

Deixem les maletes i amb el mateix carruatge anem al restaurant Tabari's, on mengem tota la nostra estada. Ens costa 15 fr. el cobert, les racions són abundants i hi ha sempre sopa o entremesos i un plat de carn o peix, acompanyat de verdura o pastes. Les postres són el mes magre, només hi ha confitura de figa seca o raïm, que és molt bo, o meló, que acostuma a ser molt dolent. Pa i vi, bo i a discreció.

A la tarda anem a casa en Casanellas,²⁴ delegat dels catalans, i em diu que estiguem tranquils, que embarcarem tots, però que sobre la qüestió del pagament no ens pot dir res, ja que és qüestió de resoldre-ho amb en Villarías.²⁵

Anem a passejar una estona amb la Pepita, encara que està rebentada de la mala nit passada, i després de sopar fem cap a l'hotel i ens acomodem tots tres en el llit molt ample.

21 d'octubre - dimecres

Surto aviat de casa en busca del Banc de France i passo fins a prop del migdia. Resulta que aquest Banc ja no existeix, encara que la guia que he comprat el porta, i que està fusionat amb el Banc de l'État du Maroc.

Torno a veure en Casanellas i li explico detalladament el que es refereix als passatges que jo havia cobrat, perquè sospito que, amb més o menys bona intenció, s'ha fet una llegenda com si acabés de cobrar o la broma no m'hagués costat més de 5.000 fr. de despeses, sense comptar-ne altres tants que em queda a deure el SERE.²⁶

Mentrestant anem coneixent la ciutat que honora els colonitzadors francesos. El seu pla és molt racional i fuig completament del sistema quadriculat que desgracià l'Eixample de Barcelona i les ciutats argentines. Grans avingudes que canvien a vegades de direcció amb arbres disposats en una sola renglera al mig o dues als costats. Places fetes naturalment, és a dir, per l'encreuament

22 Màrius Calvet Arce. Crític de Ràdio Associació de Catalunya i del diari *L'instant*. Traductor de United Press International.

23 Joan Esclasans i Milà fou alcalde de Vilafranca el 1931.

24 Joan Casanellas i Ibars (Barcelona 1904 - 1986). Advocat i polític. Fou tinent d'alcalde a Barcelona, diputat al Parlament català i a les Corts de la República per ERC. Detingut el 18 de juliol del 1936 quan viatjava en tren cap a Madrid, fou condemnat a mort però finalment bescanviat amb Josep Mª Milà i Camps.

25 Gregorio Villarías López (Santoña 1883 - Acapulco, 1946). Polític radical-socialista. Fou diputat a Corts i governador civil de Burgos. Durant la Guerra Civil comandà diverses agrupacions de milícies. Fou delegat de la JARE a Casablanca.

26 Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles. Creat al febrer del 1939 i dirigit per Juan Negrín. Organitzà diversos embarcaments cap a Amèrica, com ara els dels vaixells Sinaia, Ipanema i Mexique.

d'avingudes i carrers i tot molt net i arreglat. El parc i la plaça Lyautey, grandiosos i dignes d'una ciutat d'un milió d'habitants. Al votant de la mateixa s'hi troben Correus, Ajuntament, Banc del Marroc i tota una sèrie d'edificis públics, d'estil moresc modernitzat. Uns quants carrers cèntrics o avingudes reuneixen les principals botigues i comerços. En canvi, les de queviures són relativament escasses i fins que vaig descobrir el mercat central, hi havia moltes coses que no sabíem on comprar-les. Les botigues de menjar no reflecteixen la netedat dels carrers, ans al contrari, estan envaïdes de mosques fastiguejant de veres, inclòs les confiteries, que amb tot i les ganes que en tenim no varem tastar.

Del 22 al 29 d'octubre

Quan anàvem cap a Casablanca, desitjàvem estar-hi un parell de dies per descansar. Ens tocà passar-hi mes d'una setmana i no ens dol, en primer lloc perquè ens permeté descansar a tots i especialment a la Pepita, que els darrers dies a Montpeller deixaren aixafada, encara que l'ajudesin a arreglar maletes i equipatges. La preocupació constant pel menjar, per poder combinar una menús acceptables, a base quasi exclusivament de verdures, era una cosa més esgotadora que el mateix treball de fer el menjar. Per això vaig agafar-me amb tant interès la possibilitat de marxar, malgrat el sentiment de la separació, perquè temia que acabés posant-se malalta d'esgotament nerviós.

Canvi de moneda. A Port Vendres havia canviat ja 5.000 fr. francesos per altres tants del Marroc, però la resta, així com els d'Algèria, no tenien curs al Marroc i la gent els mirava amb desconfiança.

El Banc del Marroc em canviaren els fr. francesos i algerians, però no em volien negociar els 5.000 fr. que quedaren a Ujda. Després d'una mar de negociacions i dient-los que m'eren necessaris per pagar el passatge, me'ls canviaren pagant 25 fr. de comissió i explicant-me que era la primera vegada que feien semblant operació, perquè era una cosa llarga i enutjosa. En fi, vaig sortir-ne bé, sentant a la vegada un precedent per a molts d'altres que es trobaven en el meu cas.

Els passatges. Als tres o quatre dies, en Calvet m'avisava que calia concretar la quantitat que estava disposat a pagar pels tres passatges. Vaig fixar-la en 5.000 fr. Al vespre em digué que en Villarias no ho acceptava, ja que sabia que tenia cobrats els passatges a Veneçuela. Vaig fer-li els comptes, i resultava que, descomptant 4.500 fr. que m'havien de donar pel passatge de Montpeller a Casablanca, els 5.000 fr. que em costà de viatges i estades a Marsella, per a cobrar-los, i els 5.000 que em devien de pensions i finalment el passatge que la JARE²⁷ no havia pagat en sortir, quasi em devien diners o almenys que pagava amb diners procedents d'ajuts familiars. Se'm digué que els altres (alguns només) pagaven quantitats superiors, però això no demostrava altra cosa, sinó que aquests companys eren més rics que jo. En fi, vàrem matar-ho per 7.000 fr. entre els tres, això m'obligà a reduir el que volia deixar a l'Isidre i l'Abel en previsió a futures complicacions.

Em donaren un volant per a dos primeres, per a la Pepita i la Núria, quedant enlaire el meu passatge, amb el qual vaig donar-me per satisfet, ja que ja suposava que no em deixarien a coberta.

El barri moro. El barri moro antic, Medina vella, és l'antiga ciutat de Casablanca ñtraducció de Dar-el-Beida- i està constituïda per un laberint de carrers i carrerons, estrets, irregulars,

27 Junta de Auxilio a los Republicanos españoles, fundada a França al juliol de 1939 per la Diputació Permanent de les Corts republicanes. Hi eren representats tots els partits menys el PCE i el PNV. Creada en oberta oposició al SERE, i liderada per Indalecio Prieto.

bruts, amb prolongacions laterals de culs de sac, que, a manera de tentacles, s'introdueixen dintre les cases on tenen aquestes les entrades.

Un rengle de botigues, petites, formades per una sola habitació, que venen articles del país, sobretot treballs de cuiro, babutxes, cinturons, catifes, metalls repujats, etc., alternen amb els cafès àrabs i tendes de queviures i lllaminadures, boniques i ben presentades, però recobertes de veritables eixams de mosques.

Per aquells carrers estrets, mig obstruïts pels venedors ambulants, circula una multitud heterogènia, formada per estrangers badocs, moros i mores amb criatures, complicat tot plegat per algun ciclista que s'entesta a córrer entre mig de la gentada que camina a cops de colze.

Hi ha ciutat mora nova, edificada prop del palau del sultà. Els carrers són més amples, però conserven el tipisme moro. Places i carrers amb porxos i botigues de tota mena. Rengles de sastres asseguts a terra al carrer, amb una màquina de cosir Singer o d'altra marca semblant. Per a no faltar-hi res, les mosques abunden tant com en la ciutat vella i el curiós és que vénen menys europeus que en aquesta última.

La porqueria abunda igualment, perquè el moro troba la cosa més natural del món fer les seves feines en el primer racó que se li presenta o senzillament a la vora d'un pati a la vista de la gent. Que les dones ensenyin la cara es considera com una immoralitat; en canvi, no donen importància a ensenyar el cul i *todo lo que Dios les dió*.

Les mores abunden per tota la ciutat, tant mora com europea, amb la cara tapada quasi totes les casades. Altres, destapades del tot i amb un *rebozo* que els tapa només la barba. Les que són guapes, dissimuladament, deixen caure a vegades la roba que tapa la cara, que recullen tot seguit. És quelcom semblant a les dones de casa nostra 40 anys enrere, és a dir, quan les faldilles tapaven els turmells, que per fer patir ensenyaven un parell de dits de la *pantorrilla*. Demostració que tot és qüestió de costums, perquè ara ensenyen els genolls i ningú en fa cas.

Els moros pobres, que són la immensa majoria, van espellifats i plens de sets. Pel que sembla, l'art de sargir els estrips, no ha arribat encara als fills del Profeta. El moro es posa una gil·laba o uns pantalons i els porta fins que no en queda un tros. Encara que hi hagi més forats que roba, no hi donen cap importància i a vegades es veuen moros vestits amb vertader luxe però amb sets monumentals que es feren la vigília. En comptes de cosir-lo, el donen a algun criat, el qual tampoc es preocupa de fer-lo arreglar.

Els paquets. Una de les preocupacions que teníem era la d'enviar paquets de menjar als que quedaven a França. Aviat veiérem que les nostres il·lusions sobre aquest punt quedarien fallides en bona part. Només autoritzaven remeses als parents i un sol paquet cada dos mesos, de 5 quilos de pes. Les farines, greixos i altres articles estaven prohibits, és a dir, que l'exportació quedava reduïda a 400 g de conserva en llauna, a peix salat o fumat sense limitació i a fruita seca, excepte els dàtils.

Així i tot, compràrem alguns paquets de farines, purés, i pastes de sopa, però a darrera hora, per por de perdre-ho tot, ja que a la Duana feien obrir els paquets, en prescindírem, acontentant-nos amb peix, ametlles sense closca i figues seques.

El 28 portàrem els paquets a Correus, i haguérem d'omplir una pila de fulls, i després ens trobem que els rebutgen perquè l'embalatge no era prou sòlid. Tinguérem un disgust perquè temíem no ser-hi a temps l'endemà.

29 d'octubre

A primera hora anem a enviar els paquets i tres paquets més de 200 g de tabac. Després vaig al Banc de l'Estat a recollir 60 dòlars, 20 per persona, que ens faciliten al canvi oficial, 45 fr. un dòlar. Alguns n'han comprat al mercat negre fins a 280 fr.

He de fer una cua inacabable. Menys mal que m'entero que el vaixell no sortirà avui. Acabada aquesta espera la Pepita i jo estem rebentats perquè hem passat mes de tres hores drets, entre Correus i el banc.

Com que falta més d'una hora per dinar, em decideixo a llogar un *pessetero* i anem a donar un tomb per la nova ciutat mora que no coneixíem.

A les 12 ens deixem caure al Tabari's, on trobem la Núria. Sort que no havia desdonat l'hotel, perquè n'hi ha d'altres que no han tingut aquesta precaució i avui tindran feina per trobar on dormir. Nosaltres estem tranquils sobre aquest punt, i encara que paguem 200 fr. la setmana i un suplement per la Núria, més el 10% de propina, i estem una mica estrets, tres en un llit, en canvi no hem trobat cap xinxà, cosa excepcional, ja que inclús els hotels de luxe n'estan farcits.

Després de dinar anem amb la Pepa i la Núria a visitar el Museu d'Art Marroquí on hi ha, a més de l'exposició permanent, instal·lats diversos artesans que treballen a la vista del públic. Hi ha treballs de cuir, metall, teixits, etc. molt interessants. En sortir, compro per 35 fr. una cartera bastant bonica, per substituir la que em robaren a Montpeller.

Després la Núria i jo anem a prendre una dutxa calenta als banys municipals, ja que a l'hotel no hi ha hagut manera de banyar-nos.

Després sopem i anem una estona al cafè Majestic per veure si trobem un carruatge per portar-nos demà al port. En acabar anem a passar la darrera nit a l'hotel. Per precaució pago la nit següent, per si cas si ha un nou retard.

Tots aquesta dies, amb tot i estar *rigorosament prohibit* rentar roba a les habitacions, nosaltres, igual que tothom, fem bugadeta estenent la roba durant la nit.

30 d'octubre

A quarts de sis em desperto i faig varies cartes, recomanant els nois. En contesto una a l'Abel, ja que el dia abans me n'entregaren una d'ell amb vuit dies de retard.

A les vuit vaig a Correus a tirar les cartes i en recullo una altra a la iposte restante de l'Abel. Com que el cotxe que esperàvem no ve, agafo un xicot i el faig venir per portar-nos la màquina d'escriure que vull portar amb mi, perquè l'altre dia m'hi donaren una trompada, i els sacs de mà. Pel camí passo per l'agència dels vapors, per veure si realment sortim avui. A la plaça de França trobem un cotxe mig ocupat que va a la Duana, on jo havia deixat els bagatges dos dies abans, llogant una camioneta que em costa 120 fr. Resulta que anava a la Duana d'arribada. Prenem un altre moro i a l'últim arribem allà on hi ha el despatx de bagatges i bitllets, amb una acumulació de gent i maletes fantàstica. Al cap d'una hora ens revisen els equipatges, que no fan obrir, i com que ens quedaven 1.200 fr. que voldria enviar als nois, provo de sortir per arribar a la *Poste*, però no m'autoritzen. Fem, mentrestant, la cua de la taquilla on han de donar-nos els passatges que ja tenim pagats, després de comprovar que estem inclosos entre els autoritzats a sortir i en el *navicert* anglès.

A migdia ens diuen que anem a dinar i tornem a la tarda. Encara que la cosa ens *escama* una mica, sortim, i amb en Gispert i altres amics anem al Chat Noir, restaurant que té fama de servir bé i abundantment. El dinar no correspon a la fama.

Trobo allà un jueu, que és cap d'una de les colles que han d'embarcar en el *Nansa*, vapor fretat per l'HICEM,²⁸ i s'ofereix a fer els girs pels nois. Li deixo 1.000 fr. pels girs, recomanant-li, però, que trigui un parell de dies a fer-ho per si cas es retardava la sortida.

Pago el dinar a dos companys que han acabat els diners, vaig a Correus a tirar una carta que creia que seria la darrera des de Casablanca, i després de prendre un cafè, tornem al port, on ens espera una tarda d'angúnia que recordarem sempre.

En començar a repartir els passatges, resulta que molts no estan compresos en les llistes i no cal dir l'angúnia nostra fins que ens donen la conformitat. Quan aquesta arriba, i com si ens traguessin una muntanya de sobre, respirem, i anem amb la Pepita a prendre un *orange-crush* en un bar moro.

En tornar, i quan volem entrar al vaixell, resulta que la dona d'en Balart és de les que s'han descuidat d'incloure a la llista. Mentre en Calvet, i sobretot en Casanellas, fan tota mena de gestions per a solucionar el conflicte, pugem a bord i deixo la Pepita i la Núria en una cabina de 1^a. Després aconseguixo que les canviïn per una altra amb vistes al mar.

Jo m'enquibeixo en una de 3^a, en la qual hi ha en Soler Bru, del Parlament català, Casas, diputat per Sevilla, i el seu fill. Em toca una llitera alta, cosa que prefereixo, perquè si ets a baix i el de sobre es mareja, et toca aguantar els vòmits del veí.

Tornem a coberta. L'espectacle dels que estan a terra sense poder pujar és punyent. La major part han esgotat els recursos i la perspectiva de quedar abandonats en una població on no tenen relacions, i d'acabar en un camp de concentració, és per desesperar els qui ja tenien la seguretat de marxar.

Entre els que queden a terra hi ha l'Alcalà Zamora²⁹ amb la família, en Pere Velasco,³⁰ company a les Constituents, amb un fill semiparalític. Al coronel Guarner³¹ també li han negat la sortida i és un dels que perilla d'ésser reclamat, per ser conegut com a republicà i maçó.

Deixem les nostres mantes, ja que no convé que s'allunyin del vaixell i els fem baixar menjar. El capità del *Quanza* es conforma a demorar la sortida. Aquesta espera costa 120 mil fr. diaris.

Sopem al vaixell, millor del que pensàvem. Ens donen sopa, carn, peix i postres al sopar, amb un vas de vi.

Continuen després de sopar les gestions per embarcar els que queden. A en Balart i altres se'ls arregla perquè només era qüestió d'error de noms i van entrant al vapor, altres queden tota la nit a terra.

Continua la tragèdia dels de terra. Les autoritats franceses donen tota mena de facilitats, però el comandant del *Quanza* diu que no vol conflictes amb els anglesos i que no està disposat a admetre ningú que no estigui comprès en el *navicert*.

28 Organització creada el 1927, amb l'objectiu d'ajudar a emigrar els jueus europeus.

29 Niceto Alcalá Zamora y Torres (Priego 1877 - Buenos Aires 1949). Polític i jurista. Fou ministre de Foment (1917) i de Guerra (1922). President de la República (1931-1936).

30 No n'hem pogut localitzar dades biogràfiques.

31 Vicenç Guarner i Vivancos (Maó 1893 - Mèxic 1981). Militar. Era professor de tàctica a l'Escola Superior de Guerra de Madrid quan Companys el cridà per ocupar el càrrec de cap dels serveis d'ordre públic de la Generalitat, destacant-se a Barcelona en la repressió de l'alçament de 1936. Sotssecretari de la Conselleria de Defensa (agost 1936), cap del front d'Aragó (1937), director de l'Escola Popular d'Estat Major (1938) i agregat militar a la legació d'Espanya a Tànger. Exiliat al Marroc, fou detingut per la Gestapo i es salvà de la deportació a Espanya per la intervenció del general francès Vergès, antic professor seu.

Puja l'Alcalà Zamora amb la família i se li dediquen uns aplaudiments que sorprenen els francesos, que no saben que és un expresident de la República. A mi, com a la major part d'emi-grants, ens inspira més llàstima que simpatia. Quan puja a bord està moralment desfet.

En Guarner també aconsegueix embarcar, cosa que celebro, perquè és dels que més han treballat per arreglar els nostres papers.

Dinem sense postres, però amb racions abundants. El que més trobem a faltar és el cafè. Al migdia no hi ha postres. La Pepita i la Núria mengen esplèndidament a primera; entremesos abundants i escollits, pollastre, llagosta segons els dies, dolços, fruita, etc., de manera que sempre han de deixar alguna cosa al plat.

A la tarda ens donen a tots el te, que per nosaltres consisteix en te amb llet, pa i mantega: tot a discreció. Tant en el té com en l'esmorzar del matí, els primers dies fem un consum de mantega extraordinari, ja que pot dir-se que feia 5 anys que no n'havíem tingut a discreció. Als pocs dies, però, ja estem saturats.

Fins a última hora de la tarda han continuat les negociacions perquè pugui embarcar tot-hom. El comandant diu que esperarà fins al vespre. S'han creuat telegrams amb Mèxic, Consolat del Brasil, Resident francès, etc. Per precaució s'han avisat una trentena de suplents. A darrera hora s'ha arreglat tot, menys el lloc d'unes dones i criatures, ja que els suplents no volen abandonar el vaixell. Tot es soluciona i, finalment, aprofitem la vinguda d'un policia francès molt amable per enviar una altra carta a Montpeller i al Joan i la Xita.

M'he trobat 100 fr., i com que a bord no valen res, envio un moro a comprar una cadira o *chaise-longue*. El meu exemple és imitat per molts i així es compren unes dotzenes de cadires, molt dolentes, perquè estan fetes amb fusta tendra i plena de grops, que es trenquen al més petit cop. Aquestes potineries no les fem a casa nostra i ni el cadiraire més despreocupat posaria a la venda una cosa tan dolenta.

A quarts de 9, acaben de pujar els que queden, entre els aplaudiments de tots plegats que teníem el cor estret per por que haguessin de quedar-se a terra. Mentre en Casanellas feia impossibles per solucionar les coses, se sentien tota mena de comentaris estúpids, sobretot per part de moltes castellanès. Unes donaven la culpa als catalans vinguts de Franca, altres volien resoldre-ho a la tremenda tirant els suplents al mar, etc. No tenen cura i és verdaderament tràgic que nosaltres ens hi trobem lligats.

A les 9 els remolcadors treuen el *Quanza* del moll, entre els aplaudiments dels passatgers, dedicats especialment als funcionaris francesos que s'han portat admirablement, donant-nos tota mena de facilitats.

La Pepita, junt amb la Mercè Escofet i jo, recolzats a la barana, veiem allunyar-se els molls, la ciutat, la costa. La satisfacció de sortir està entelada pel record dels que queden i els ulls se'ns mullen pensant en ells.

1 de novembre

Tots Sants, que passarem altra vegada sense panells. És dia assenyalat per emprendre el viatge.

Em desperto i llevo abans de les 6 i rodo tot esperant l'esmorzar, contemplant el mar que està molt PLA.

Pels menjadors, a tercera, van diversos torns. Jo m'havia inserit al primer, però per fer-ho coincidir en el possible amb la mateixa hora de menjar de les primeres i poder estar mes estona

amb els de casa, em passo al segon torn. Esmorzo a les 7,30, dino a les 12, bereno a les 4 i sopo a les 7.

El menjador de tercera està a la proa, hi ha 10 taules en les quals hi caben unes 10 persones. Les quartes mengen al mateix, a més del menjador que hi ha al centre del idortoirí, on es troben les lliteres en un mateix departament. Així com en les cabines de 3ª hi ha lavabo, les quartes han de rentar-se en un lavabo comú annex als vàters.

Després d'esmorzar, cafè amb llet amb pa i mantega a compliment, vaig al departament de primera. La Pepita, sense senyal de mareig, igual que la Núria, van a esmorzar -cafè amb llet, pastes, mantega, confitura i menjar de forquilla, si volen-, i després anem caminant una estona pel vaixell.

Tenint en compte la forma en què anem les famílies dividides entre tercera i primera, o entre segona i quarta, es prescindeix del rigorisme d'altres vaixells i les classes *inferiors* es barregen amb les primeres. El pont baix de primera és el punt de reunió, però quan hi ha massa gent anem al pont superior, encara que hi ha un rètol dient que està reservat pels passatgers de primera. Això sembla que molesta una mica els passatgers de primera que no són de la colla, i el que és més trist, es diu que alguns dels emigrants que els ha tocat anar de primera també es dolien que la *xusma* pugui en aquests llocs privilegiats. Aquests últims no es recorden que, si ells van de primera, ho deuen precisament a la *xusma* que concedí càrrecs als marits.

A migdia fixen la posició del vaixell i les dades de navegació que hi ha a cada classe. La posició és: Latitud N. 34° 16,0'. Longitud O. 11° 26'

S'han navegat 196 milles i com que el total fins a Veracruz és de 4.780, en queden a fer 4.584.

El promig és de 13 milles o nusos a l'hora.

Grup d'exiliats a bord del *Quanza*. S'han identificat, per ara, a part de Joan Ventosa Roig i esposa (a baix, a la dreta), Santiago Pi i Sunyer, Teresa Peyrí i Macià, amb la petita Elisabet Aiguader i Escofet als braços, Joan Casanellas i Ibars, Mercè Escofet i Mercè, Pere Pi i Saleja, i els germans Abel i Albert Gassol i Galofré (a dalt, a la dreta).

2 de novembre

Dia dels morts, continua la mar de boleia o bolina. El barco ni es mou.

Veiem alguns dofins i ocells que prenem per orenetes, que segueixen el vaixell.

El menjar millora, ens donen postres al migdia i cafè a la nit. Després de dinar me'n vaig a fer la becaina a la llitera de la Núria i la Pepita fa el mateix a la seva. Com a cura de repòs no es pot demanar millor.

Posició: Latitud N. 35° 22'

Longitud O. 17° 30'

Navegat 307 milles i en queden 4.277.

3 de novembre

La mar està picada i comencen els marejos. La Pepita continua resistint malgrat sentir alguna molèstia.

Fem algunes passejades al voltant del pont i quan està massa enredat de cadires, pugem a la galeria reservada. Pren algunes pastilles de Five.

Posició: Latitud N. 36° 16,5'

Longitud O. 23° 57,0'

Camí fet: 318 milles, en queden 3.959.

Retardem el rellotge una hora i la gent es lleva com sempre, i es troba que ha d'esperar altre tant per esmorzar.

4 de novembre

El mar està més calmat, i els marejats es revifen.

Continuen acompanyant-nos els ocells, malgrat trobar-nos a uns quants cents quilòmetres de Madeira i més encara de les Açores.

Posició: Lat. N. 36° 15'

Long O. 23° 57'

Camí fet: 316 milles. Falten 3.643.

5 de novembre

Mar molt picada, que millora cap al tard, però la gent s'hi va acostumant i són els menys els que es maregen. N'hi ha, però, alguns que no poden resistir i es deixen anar. Altres s'aixequen tres o quatre vegades de taula i han de sortir a coberta, però tornen sempre a la càrrega amb una tenacitat exemplar.

Posició: Lat. 36° 04'3

Long. 36° 54'3

Camí fet: 314 milles. Falten 3.329.

6 de novembre

A les dues de la nit, m'ha despertat el brandeig del vaixell, i a les 5 s'ha fet tan intens, que m'he decidit llevar-me. He aprofitat per banyar-me, però entre el baf del bany i els salts perquè estàvem quasi a la proa vaig tenir la sensació que anava a marejar-me. Vestint-me de pressa després del bany, vaig sortir a coberta. El vent fresc de NO que feia m'esbargí tot seguit, i vaig

DELEGACION DE LA J. A. R. E.
EN MEXICO
DINAMARCA, 84
MEXICO, D. F.

Vapor "Quanza"

Nombre *José Ventosa Roig*

LIQUIDACION

Provisión	\$ 100.00
Esposa	" 50 -
Hijos	" 25 -
Estancia en Veracruz	" 15 -
Transporte en la capital	" 5
Total	\$ 195 -

Programa del darrer sopar, amb les anotacions manuscrites que transcrivim a la pg. 39

escapar-me d'estar marejat per primera vegada a la vida, ja que, fins ara, ni l'avió ni el mar m'han pogut fer res.

Les ratxades de vent eren cada moment més fortes i a vegades el pont, que s'estén entre el castell de proa, on tenim les cabines i menjadors els de 3^a, i el pont centre, on hi ha les galeries de 2^a i 1^a, queda inundat en donar una bandada forta. Diversos amics han hagut d'aguantar la dutxa i anar a corre cuita a mudar-se.

No cal dir que hi ha la meitat dels passatges mig marejats i una quarta part, marejats del tot, passant-se el dia estirats a les mandroses o a les lliteres.

A l'hora de menjar, hi ha molts buits a les taules. Molts comencen a dinar però han de fugir a corre cuita. Altres esperen que els amics i familiars els portin la part del menjar, un bistec o un tall de lluç, entre pa.

Situació al migdia: Lat. N. 35° 38'

Long. O. 43° 17'

Camí fet: 312 milles. Falten 3.017

Estem a mig camí de les Bermudes.

El baròmetre puja a la normal 760.

Únicament pot passejar-se pel pont de la banda d'estribord o esquerra, perquè a l'altra, a més dels esquitxos continus, no es pot resistir el vent. Abans i després de sopar, ens refugiem a la sala de música i *fumoir* de 1^a, cosa que sembla que fa poca gràcia a algun passatger de luxe. Però com que els nostres passatges han costat igual que els seus, han de conformar-se.

Es diu que s'advertirà als passatgers de 3^a i 4ª que no tenen família a 1ª que s'abstinguin de pujar-hi. S'emportaran un desengany, perquè quasi tots els que hi entren es troben en aquest cas.

La música toca ballables i s'arma quasi cada nit una mica de ball, però les parelles són poques. La Núria balla quasi sempre.

7 de novembre

Contra totes les previsions, el temporal ha amainat i a la matinada els moviments del vaixell són mes petits i no se sent la trepidació de la proa en topar amb l'aigua després d'una oscil·lació.

Es nota seguidament més animació i els marejats tornen de mort a vida. Nosaltres fins ara hem sortit bé i comportant-nos com autèntics *lobos de mar*. La Pepita ja pot dir-se que està fora de perill de mareig, havent aguantat el temporal d'ahir.

Avui ens hem vacunat, encara que només feia un any i poc més que ho estàvem. Sembla que ho exigeixen per entrar a Mèxic. El metge m'ha trobat *flaquinyo*.

Recordem molt que avui és l'aniversari del naixement de la Conxita. Segurament ells també pensaran amb aquest motiu en nosaltres més que els altres dies.

Situació: Lat. 34° 37'8

Long.O. 49° 29'

Camí fet 309. Falten 2.708.

El baròmetre continua pujant: 767. Hem contemplat amb la Pepita la posta de sol, en una mar tranquil·la que ens recorda les voleies del juliol al Mediterrani.

8 novembre

Continua el bon temps. Amb la ventada passada han desaparegut els ocells que ens seguien. Els que havíem pres per orenetes resulten ésser unes palmípedes que neden amb tota tranquil·

litat. Així s'explica la seva presència lluny de terra. El que es veu és que deuen resistir molt la set, o els basta el líquid que els proporcionen els peixos que agafen.

En canvi, han aparegut els barats voladors, que s'aixequen de l'aigua com si fossin ocells. En tocar-los el sol, es veuen platejats, dóna gust veure'ls sortir de l'aigua i volar a un metre escàs, fent salts de més de 20 de llargada.

Avui ha mort un dels companys de viatge que sortí de Casablanca força greu. És de Cartagena i marí. Demà a les 6 del matí l'"enterraran".

9 novembre

Em desperto aviat i surto a coberta a quarts de 6. Trobo prop del castell de proa la caixa del que morí, voltat de molts dels nostres. Poc a poc, va arribant més gent i a les 6 en punt el vapor para un moment i la caixa és hissada i després baixada fins el pla de l'aigua, on l'abandonen amb la corda de il'embragueï i tot.

Encara que està llastrada amb un sac de sorra, com que l'aigua triga en desplaçar l'aire de dins, queda nedant fins que quasi la perdem de vista.

Encara que no s'ha fet cap cerimònia, aquest enterrament resulta emocionant. Alguns diuen: "Llàstima dels esforços de la família per pagar-li el passatge!" Jo crec, al contrari, que aquest esforç dels seus li ha endolcit les últimes hores amb la il·lusió de que anava vers la llibertat.

El mar està molt més picat, però la gent s'hi ha anat acostumant. Amb la Pepita passem una bona estona asseguts a la punta mateix de la proa, veient els peixos voladors com salten, i malgrat pujar i baixar força no sent la més petita molèstia.

La posició d'ahir migdia era: Lat. N. 33° 41'6. Long. 56° 24'2

Camí fet: 350 milles. Falten 2.358. És el dia rècord de velocitat i hem fet més de mig camí fins a Veracruz.

Crèiem arribar aquest matí a les Bermudes, però com que hi arribariem a la tarda, es dóna ordre d'alentir la marxa per arribar-hi demà al matí.

La mort del company ha compensat el naixement d'una nena que nasqué el tercer dia d'embarcar, i com que, segons els pares, fou també engendrada al mar a bord de l'*Alsina*, li posaren Maria del Mar.

Posició al migdia: Lat. N. 33° 00'8. Long.O. 61° 32'6

Navegat: 262 milles. Falten 2.095.

10 de novembre

A quarts de cinc del matí, el vaixell està parat i per estribord es veu un far no molt lluny.

Suposo que esperem el pràctic, i com que no crec que aquest vingui abans de fer-se de dia, me'n torno a la cabina, però prop de les 6 m'aixeco. Hi ha alguns passatgers que s'han llevat ja amb el desig de veure la terra, que apareix en direcció a Ponent, formant una costa poc elevada, amb turonets, en la qual es distingeix el verd d'una vegetació bastant densa. A més del far, que continua cremant, es distingeixen algunes cases.

Al voltant nostre, quatre o cinc vaixells de guerra petits, caças submarins o guardacostes, amb petits canons i rastells de bombes de profunditat. Són americans i anglesos.

Prop de les 7, es veu el canot que porta el pràctic. Vaig a buscar la Pepita, que s'acaba de vestir, i anem després a situar-nos a proa, des d'on veiem el panorama de la costa. Anem vorejant

aquesta, fent moltes esses per esquivar els esculls, molt nombrosos, i segurament les mines submarines, ja que és segur que els anglesos hauran protegit les illes contra possibles incursions dels submarins alemanys.

La costa, poc elevada, està coberta de boscos de pins, xiprers i alguna araucària. Palmeres escampades, entre les quals distingeixo cocoters, bons com plantes ornamentals, però que no poden fructificar en aquesta latitud 5° més al N. que les Canàries. De moment ens donava la impressió que la costa estava retallada formant cales amb l'aigua blavosa que ens recordaven la nostra Costa Brava, després ens adonàrem que estàvem veient una multitud d'illes de totes mides, però petites en general, separades per canals i unides, moltes d'elles, per ponts, per alguns dels quals circulaven tramvies i autos. Multitud de cases i xalets amb les teulades amb pendent per a recollir la pluja, única aigua de què disposen, pintades de blanc. El paisatge era vertaderament hermós amb els racons tranquils, com veritables cales protegides per les illetes i roques que, en projectar la seva ombra damunt de l'aigua, feien prendre a aquesta els matisos mes variats, des del blau cel a l'ultramar, del verd al morat.

Aquest arxipèlag, format per més de 400 illes, moltes d'elles mesurant 5 o 10 m de diàmetre i les més grans arribant amb prou feines a un parell de km, era abans un lloc temut pels marins a causa de les roques mig amagades sobre les quals s'han perdut molts vaixells.

Sense res o molt poca cosa que oferir als vaixells, ja que la producció era poc menys que nul·la, la llei seca americana convertí aquest lloc en l'escollit dels americans que volien emborratxar-se, o senzillament fugir del règim sec. Situades a tres dies de New York, eren el centre d'operacions dels gàngsters i contrabandistes. Això feu conèixer el seu clima excel·lent i les convertí en lloc de moda com a estació d'hivern. Es construïren centenars de xalets i hotels enormes i força lletjos, algun dels quals té cabuda per a 3.000 persones.

El *Quanza* tirà l'àncora a uns 200 m de terra i les autoritats angleses de control vingueren tot seguit a bord a revisar persones i càrrega.

No sé per quin motiu escolliren una dotzena de persones, entre les quals ens trobàvem jo, en Casanellas, el coronel Guarnier i altres, i fórem els primers que interrogaren. A mi, més que qüestions de caràcter personal, em posaren preguntes per enterar-se de l'estat d'opinió a França, situació econòmica, etc.

En preguntar-me què anava a fer a Mèxic, vaig contestar: “-Esperar que vosaltres guanyeu la guerra per tornar a Espanya.”

Em demanaren la documentació que portava, i com que, entre altres coses, vaig ensenyar-los un títol maçònic, extremaren més la seva amabilitat, de manera que, si hagués volgut, no els hauria ensenyat res més, però com que no tenia interès a amagar res, vaig entregar-los també tots els papers que tenia a la cartera grossa. Varen recollir-m'ho a la cabina de la Pepita i no volgueren mirar res de l'equipatge. En canvi, feren obrir inclús els *mundos* de la cala o d'altra gent, sobretot d'alguns jueus alemanys que venien amb nosaltres.

Malgrat haver-hi més de 50 persones per a revisar el personal del vaixell, i tenir a terra un miler més per a revisar i traduir papers, la feina del control durà tot l'endemà fins a les 6 de la tarda, ja que acabaren per interrogar tots els passatgers, o almenys els caps de família.

Així acabà el dia 10, aniversari del nostre casament! Qui havia de dir-nos-ho fa 28 anys, que en aquestes dates ens trobaríem a les Bermudes, camí de Mèxic!

11 de novembre

He escrit als nois a França i al Joan i la Xita a Vilanova perquè així rebran noves nostres més aviat. Si la censura a França i Espanya no les entreté, abans de 8 dies poden rebre per avió aquestes cartes.

A la tarda em retornen tota la documentació. Únicament s'han quedat, demanant-m'ho molt polidament, el *Laissez-passer* que tenia de la Prefectura de Montpeller.

Després de sopar, s'armà el gran ball i potser per la satisfacció de reprendre el viatge l'endemà, hi havia la gran alegria. A mes dels balls corrents es balla el "tiro-liro", ball portuguès que dirigien varis oficials del vaixell, també ballaren la jota alguns aragonesos i no es pogué ballar la sardana per no haver-hi qui la toqués.

12 de novembre

A les 6 m'aixeco per veure la sortida del vaixell i cridar la Pepita, però quan hi vaig, prop de les set, ja està vestida. Ens n'anem al castell de proa i allà veiem desfilant la costa i les innombrables illes i illots, en ordre invers a la nostra arribada, ja que desfem el camí que férem en arribar.

Passem prop d'un portaavions americà que, a la poca estona, es posa en moviment i passa davant. Ens creuem amb diferents vaixells de guerra i altres mercants transformats en creuers auxiliars.

Per damunt nostre, passen continuament hidroscòps i es comprèn que hi ha una vigilància perfecta per tal d'evitar sorpreses desagradables.

A quarts d'onze, ens deixa el pràctic. Emprenem rumb OSO, allunyant-nos la costa de les Bermudes que distingim encara un parell d'hores.

A migdia, la nostra posició és:

Lat. N. 32° 20'0. Long.O. 64° 37'0

Hem recorregut 30 milles i ens en queden per fer 1930 fins a Veracruz. Mar bona. Els avions ens segueixen tot el dia.

13 de novembre

Continuem la navegació amb bon temps i mar tranquil·la. El poc moviment que fa el vaixell la gent ni el sent perquè ja hi està acostumada.

No es veuen ocells, només un de gros que sembla un albatros. És curiós que a les Bermudes no hem vist cap ocell de mar ni de terra. Serà segurament per manca d'aigua. En canvi, hi havia una quantitat enorme de peix. Al voltant del vaixell hi havia una vertadera mola de molls i uns peixos força grossos que semblaven lluços.

Al migdia la posició era: Lat. N. 30° 15. Long. O. 71° 16

Temp. Màx.26° - min.19°

Camí fet 335 milles. Falten 1595.

A la tarda hi ha avaria en una de les màquines i marxem amb una sola hèlix. Això ens farà perdre algunes milles. Després es reprèn la marxa normal, sembla una mica accelerada. M'anuncien una reunió de maçons i els faig una còpia de les adreces de les Log. de Mèxic.

14 de novembre

Continuem viatge amb mar més moguda i vent fort. El cel està cobert i, de tant en tant, aguantem xàfecs bastant forts.

El temps s'espalla cada vegada més i a la nit tenim una pluja molt forta que obliga a desallotjar el pont. Ens refugiem al pont alt de 1^a i des d'allà contemplem la tempesta, amb abundància de llamps i trons. Com que tenim el vent gairebé de popa, el vaixell no branda gaire. Així i tot molta gent agafa por i se'n va al camarot. Per anar a sopar he de posar-me l'impermeable perquè plou a bots i barrals.

Ens creuem amb alguns vaixells que van i vénen dels Estats Units.

Posició: Lat. N. 28° 40'3. Long.O. 76° 53'

Baròmetre 767 - Temperatura; màx. 24° - min.19°.

Camí fet 309 milles. Falten 1266.

A bord del *Quanza*, de camí cap a l'exili americà, al darrere, d'esquerra a dreta, Jaume Fàbrega, Rodolf Llorens, Joan Ventosa i una persona no identificada. A davant, Eugènia Fàbregas, el nen Pere Llorens (esposa i fill de Rodolf Llorens), un nen i una dona no identificats i Pepita Pinilla Campoamor (esposa de Joan Ventosa).

15 de novembre.

Durant la nit el vent ha amollat i la mar està en calma. A les 5 surto a coberta i es distingeixen els fars de la costa de Florida.

A les 6 passem prop de la costa i en front de Miami, la platja de moda com a estació d'hivern. Es distingeixen hotels enormes i moltes vil·les i casetes. La costa, molt baixa, està recoberta de vegetació. Els arbres són molt grossos i es destaquen sobre l'horitzó, tant en la costa de Florida com en les illes i illots. Es veuen molts dipòsits d'aigua enlairats sobre columnes.

Vaixells de totes menes es creuen en diferents direccions. Això, junt amb la proximitat de la costa, ens fa oblidar la sensació de soledat i de desert que hem experimentat durant tot el viatge, on la presència d'altres vaixells era excepcional.

La costa continua formada per una successió d'illots, molt baixos, units per viaductes per on passa el tren fins a Key West o *Cayo Hueso* dels espanyols, del qual es distingeixen perfectament una dotzena de gratacels, probablement hotels, i moltes cases i xalets. A mi em recorda la guerra colonial, ja que Cayo Hueso era el punt de partida de les expedicions d'armes que els insurrectes cubans rebien dels Estats Units.

Passat Key West continuem veient molts *cayos* petits coberts d'espessa arbreda. Fars flotants o fixos continuen marcant els baixos o bancs de sorra que ocupen les vores d'aquestes illes.

Fins a la nit, continuem veient els fars de la costa de Florida.

Avui han exposat un telegrama rebut de l'Andreu, anunciant que estàvem tots admesos a la capital de Mèxic. Això ha omplert d'alegria a tothom, perquè encara que ningú creia que ens portessin a un camp de concentració, de totes maneres la perspectiva de quedar isolats en alguna població de 2n. Ordre no era massa falaguera. Jo havia escrit ja a l'Andreu i altres amics, per tal d'evitar aquesta contingència, ja que tinc interès a estar prop dels dirigents, per la sortida dels nois i d'en Jesús.

Avui he omplert una altra fitxa sobre les meves activitats professionals.

Posició al migdia: Lat. 25° 58'. Long. 30° 03'

Temperatura màx. 26° - min. 20°

Camí fet 251 milles, falten 1035.

16 de novembre

Avui fa un mes que sortírem de Montpeller.

Bon temps, però una mica més de moviment, sembla que alentim la marxa per arribar a Veracruz dimecres al matí.

Hem deixat el canal de Florida i no es veu terra per enlloc.

Posició al migdia: Lat. N. 24° 06'7. Long.O. 84° 34'0

Pressió 762 - Temp. màx. 26,5° i min. 21,5°

Camí fet 318 milles - falten 717.

Hem retardat una altra hora, total 7 amb l'hora francesa i 6 amb l'hora astronòmica. Crec que és la darrera modificació, ja que 6 hores és aproximadament la diferència entre Casablanca i Veracruz.

17 de novembre - dilluns

Els mas .³² dirigim un telegrama als germans de Veracruz, firmat per Ermengol Casas, Guarner i jo, anunciant l'arribada. Bon temps, molts peixos voladors, alguns dofins.

Lat. 23° 06. Long. 10° 08

Camí fet: 312 milles - falten 405.

18 de novembre

Comencem a arreglar els bagatges, ja que comptem arribar a la nit o al matí i han avisat que ho tinguéssim tot a punt i etiquetat per a la visita del Duaner.

Al migdia estem: Lat. 19° 53'4

Long. 94° 59'

Hem navegat 329 milles i ens en manquen només 79.

Tothom està impacient i totes les mirades es concentren cap a ponent per veure terra.

A mitja tarda apareixen entre els núvols les cimes de les altes muntanyes de Mèxic. Tots ens acumulem al castell de proa. Poc a poc van perfilant-se les muntanyes i es comença a dibuixar la costa baixa de Veracruz.

Un campanar i cases, el camí ve assenyalat per un rengle de fars i senyals, car molt lluny de terra comencen els baixos de sorra, només perceptibles per les ratlles d'escuma que sobre d'ells es forma.

Entrada al port, cap on ens guia el pràctic que fa poc ha pujat a bord. Sobre les esculleres exteriors molta gent que ens saluda amb mocadors.

Barques de pesca amb motor passen prop nostre, saludant-nos amb crits de "Viva la República!", "Entráis en una tierra libre!", etc., que nosaltres contestem amb altres de "Visca Mèxic!" que ens vénen als llavis sense adonar-nos-en.

Amb la Pepita, muts d'emoció, contemplem l'espectacle, i quan més ens hi acostem, més enyorem la nostra terra i els que queden enrere.

Com sempre, els nostres pensaments volen cap enrere, cap als que hem deixat a França i els que queden a la nostra terra.

Arribarem a reunir-nos amb els primers, en el país hospitalari que ens obre les seves portes? Aconseguirem obrir-nos pas, per a poder viure independentment del nostre treball? Podrem, a la fi, retornar a la nostra estimada terra, refugiar-nos altra vegada a Vilanova, per poder passar la nostra vellesa recordant les hores felices i també les tristes que allà hem passat?

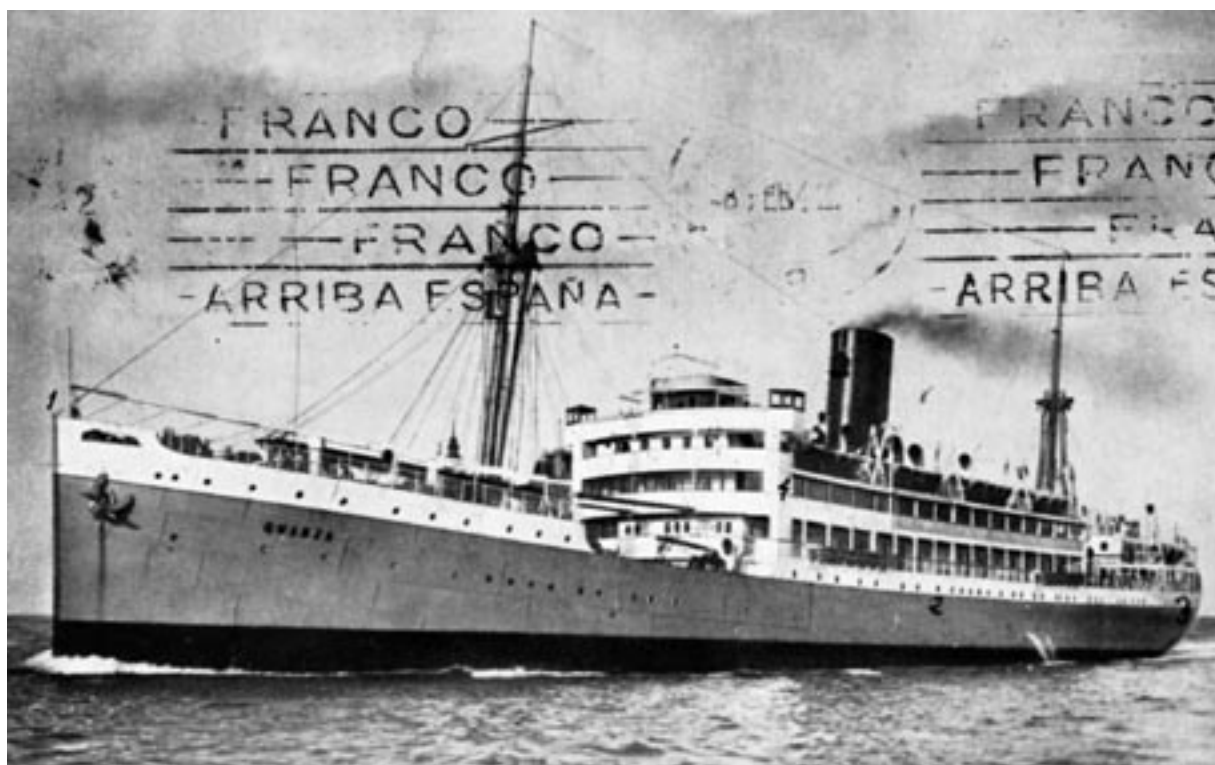
La tristesa i la inquietud queden de banda i altra vegada l'optimisme i la fe en l'avenir, que no ens ha abandonat mai, es sobreposen a tota altra impressió. Ens acostem al moll i atraquem després d'una curta maniobra.

Es tira el pont volant que queda penjat al costat del vaixell i per ell pugen les autoritats sanitàries i alguns policies.

Tots van d'uniforme i llueixen unes pistoles automàtiques monumentals.

Al pont de primera es fa ràpidament la visita, que quasi sempre té un aspecte purament formulari. De casa només miren els ulls a la Núria i ens donen la fitxa per passar a la policia.

APÈNDIX

18 Nov. 1941

Estimats, Joan, Xita i petit: l'últim dia que passem a bord del Quanza, ja que aquesta tarda arribarem a Veracruz, vos enviem aquest record.

El nº 1. és des d'on la mamà i jo ens passejàvem algunes hores veient volar els peixos voladors i contemplant les postes de sol. El 2. cabina de la mare i la Núria. 3. Cabines i menjador de 3ª. 4. Pont de luxe on fèiem ball i on passejàvem uns quants quilòmetres al dia. T'agrada aquest barco, Abelet?

Abraçades i petons per a tots

Pepita J. Ventosa Roig

A bord del Quanza

Notes en un programa del darrer sopar a bord del *Quanza*, camí de Mèxic (18 de novembre del 1941, dimarts), escrites per Pepita Pinilla

Dijous - 16 d'octubre

Sortida de Montpeller.

Divendres - 17 d'octubre.

Tres tarda, sortida de Port Vendres.

Diumenge - 19 d'octubre.

Migdia, arribada a Oran.

Dilluns - 20 d'octubre.

7 matí, sortida d'Oran. Parada Oujda fins a les 8 del vespre.

Dimarts - 21 d'octubre.

Migdia, arribada a Casablanca.

Divendres - 31 d'octubre

A les 9 del vespre, sortida de Casablanca, després de romandre més d'un dia al barco.

Dimarts - 18 de novembre

Arribada a Veracruz.

Dijous - 20 de novembre

Arribada a Mèxic. Festa de la Revolució, gran manifestació.

Annex

CRÒNICA DEL DIARI "EL DICTAMENT" DE VERACRUZ (19 DE NOVIEMBRE DE 1941)

Cuatrocientos Setenta y dos Exiliados Trajo Ayer el Vapor Portugués *Quanta*
ELEMENTOS DE TODOS LOS OFICIOS TRAJÓ EL BARCO

La Vida a Bordo.-Una Defunción Durante la Travesía.- Un Niño Nació a Bordo
Por O. ROFFIEL G.

Anticipándose dos horas a la anunciada para su llegada que eran las ocho de la noche de ayer, el Vapor portugués *Quanta* llegó ayer a las cinco y media de la tarde, con el contingente de exiliados españoles que como informamos oportunamente, salió de Casablanca con rumbo a Veracruz, el día 31 de octubre del presente año.

El barco fue avistado desde cerca de las cuatro y media de la tarde, y cuando cundió la noticia de su proximidad a playas mexicanas, fue un gran numero de personas, la mayoría de ellas españolas, que se dirigieron a los muelles, que en poco tiempo quedaron atestados, presentando un aspecto interesante y de suma animación. Numerosos españoles refugiados que llegaron en los primeros viajes hace dos años, asistieron también al muelle de la Terminal, lado sur, donde atracó

el “Quanta”, pues muchos de ellos tenían familiares a bordo, o amigos que escribiéronles su arribo a México.

A las seis en punto de la tarde, el “Quanta” comenzó su labor de atraque, mientras numerosas lanchas ocupadas por españoles, Autoridades y periodistas, rodeaban el buque, en espera de abordarlo.

Una vez tendida la escala por el lado de babor, comenzaron a subir los representantes de la Secretaría de Gobernación, señores José de Inés Pérez, Ramón Tirado y el señor A. Villarreal, seguidos de la delegación de la JARE, señores José Andreu, Juan Ruiz Olazarán, Paulino Romero, Julio Coterillo, Luis Velazco Damas y otros; el jefe de la Oficina de Población, Ing. Reguera; el subjefe, señor Fano, el comandante del Resguardo Marítimo, Manuel Urquiza, algunas representaciones consulares; el agente de la Casa López Hnos. a la que está consignada el “Quanta”, señor Arizpe, los representantes de la prensa local y de la ciudad de México, y algunos particulares.

DIFERENCIA CON LOS EXILIADOS ANTERIORES

A primera vista, encontramos enorme diferencia de los exiliados españoles del “Quanta” al de los buques anteriores, en lo que se refiere a comodidades del Viaje, condiciones, etc., pues el buque portugués tiene cabida para seiscientos pasajeros y vinieron en él cuatrocientos setenta y dos para México y setenta y nueve en tránsito, según informe del señor Gregorio Villarías, delegado a bordo de la JARE. El buque relativamente nuevo, pues fue botado al agua en 1929, tiene pasajes de lujo, de primera, segunda y tercera clases, y por ende no vimos ayer el espectáculo de hace dos años, cuando recibimos los primeros contingentes de exiliados españoles, principalmente en el “Ipanema”. La cena, servida en tres distintos comedores, y por grupos, hacía congregarse en dichos salones a la mayoría de los exiliados, mientras grupos regados recibían saludos y arrebatában a los papeleros los diarios de la Capital, o bien departían con sus familiares, haciendo planes para su estancia en nuestro país.

DELEGACIÓN A BORDO DE LA JARE

El señor Gregorio Villarías vino a bordo con la delegación de la JARE, Junta de Ayuda a los Refugiados Españoles, a fin de atender a la organización y documentación del contingente de exiliados. Según supimos, son setenta y nueve los españoles que seguirán a Cuba y luego a la Argentina, quedando el resto en nuestro país. En general, los que proseguirán su viaje, pueden dividirse en tres grupos: uno que se queda en Cuba, otro que va a Venezuela y Colombia, y el último que sigue a la Argentina.

Nos dice Villarías que el viaje fue perfecto y recibieron todo género de atenciones de la tripulación del barco, “desde el capitán hasta el último camarero”, así como a su llegada lo hicieron las autoridades mexicanas.

HOY CONTINUARÁ EL DESPACHO

Durante el día de hoy, continuará la documentación de los exiliados españoles, habiéndose trabajado en esa labor toda la noche de ayer. Algunos pudieron abandonar el barco, y recorrieron el centro de la ciudad, cambiando dinero para efectuar algunas compras indispensables. El grueso del contingente, según fuimos informados ayer, embarcará en la noche en un tren especial con rumbo a México, de donde se distribuirán en el país en forma similar a las anteriores ocasiones.

UNA DEFUNCIÓN, UN ALUMBRAMIENTO Y 18 TOROS DE LIDIA

Como es fácil suponer, en una comunidad como la que los exiliados españoles formaron en el “Quanta”, conviviendo en tan estrecho espacio por largo tiempo, unidos por la desgracia de la tragedia española, por su ideología, aún por la Providencia, debían suceder incidentes poco más o menos interesantes, y de los cuales hablan los recién llegados a México. No pocos idilios se formaron en el barco. No faltaba más, siendo de raza latina los exiliados. Parejas con sus manos enlazadas y admirando a lo lejos las luces de la ciudad, jirón del suelo que para ellos es esperanza de una nueva vida, completamente distinta a la que llevaron allende el mar, y al que de vez en vez contemplan como pensando no volverlo a cruzar, para no encontrarse con la pesadilla que ellos vivieron. Hubo uno que no pudo ver realizados sus deseos de llegar a México, pues la muerte implacable le arrebató, del grupo que trajo “Quanta”. Su nombre era Bernardo Martínez Nieto, jefe de máquinas de la Marina Española, de cuarenta años de edad, y quien hacía el viaje solo. Ya venía enfermo Martínez Nieto, y dos días antes de llegar a las Bermudas ocurrió el fallecimiento, siendo arrojado el cuerpo al mar, en una impresionante ceremonia a la que asistieron los oficiales del buque y los compañeros de viaje del finado.

Sin embargo, días antes, se había agregado un nombre más a la lista de pasajeros del “Quanta” pues la señora María Dolores Costa Uribarrene, esposa del señor Dr. Luís Bilbao, dio a luz una preciosa chiquitina a la que impusieron desde luego el nombre de Miren Agurtzane, o sea María del Rosario. El nacimiento ocurrió el 1º de Noviembre, o sea dos días después de la salida de Casablanca, teniendo hasta hoy la recién nacida, diecinueve días de edad. El matrimonio Bilbao posa para la cámara de EL DICTAMEN y orgulloso el jefe de familia, nos presenta a sus otros dos hijitos, Jayone y Joseba. En grandes cajas especiales, también hicieron el viaje dieciocho hermosos toros de lidia, doce portugueses de Palo Blanco, y seis de España, que van destinados a la capital de la República. Y como complemento de la nota taurina, descubrimos en la lista de pasajeros dos toreros: Emile Edmon Regreny, de nacionalidad francesa, y José Campuzano Hernández, español. En general, como decimos al principio de la información los que vinieron en el “Quanta” dan aspecto de mejores condiciones que los que arribaron en el régimen del Gral. Lázaro Cárdenas. Encontramos buen porcentaje de mujeres y niños, casi un treinta por ciento. La mayoría del pasaje es de profesionistas, dominando también los industriales y profesores.

EL “QUANZA”

El vapor en que hicieron el viaje los exiliados españoles, ya había estado aquí el 30 de agosto. El viaje que tuvo por final Veracruz se hizo bajo el mando directo del capitán Harbers, trayendo ciento cincuenta y nueve hombres de tripulación. Durante la travesía se evitó pasar cerca de las zonas consideradas de sumo peligro para la navegación, no obstante que el viaje era hacia el Nuevo Continente y traer el barco, en ambas bordas, la inscripción Quanta ñ Lisboa - Portugal.

Del vapor “Alsina”, numerosos españoles transbordaron en Casablanca al “Quanta”, y con este motivo, según fuimos informados, un grupo numeroso de exiliados que estaban en Argelia, no pudieron ser traídos a México, no obstante las gestiones que hicieron con ese fin, y de esta manera, los pasajeros del “Alsina” aseguraron su propio embarque. Se rumoraba a bordo, que próximamente habrá otro viaje con españoles, aunque la casa consignataria del “Quanta” dio detalles en el sentido que no sería improbable que el próximo barco siga la ruta de Nueva York.

LIBERTADO DE LAS MANOS DE FRANCO

Fuimos presentados a bordo, con el Sr. Juan Casanellas Ibars, que fue diputado y Subsecretario de Trabajo, habiendo estado prisionero por órdenes del Gral. Franco, seis meses. Mediante gestiones hechas por sus familiares y amigos, logró obtener la libertad, embarcándose en el "Quanta" a su llegada a Casablanca.

AGRADECIMIENTO AL PRESIDENTE

El señor José Andreu, representante en Jefe de la delegación del J. A. R. E., nos pidió hiciéramos constar en este periódico, que él en lo particular y toda la colonia española en México, agradecen profundamente al señor Presidente de la República, General Ávila Camacho el permiso que otorgó para que vinieran a radicar todos los refugiados políticos españoles que ayer llegaron aquí. También agradece todas las atenciones y facilidades que le prestaron las autoridades de Gobernación para el desembarco de sus compatriotas, y la recepción que les hizo el pueblo veracruzano.

Lista de españoles que llegaron en el vapor "Quanta", según datos proporcionados por el JARE33:

Desiderio Abad Alcalde, trabajador de Calafates; Manuel Aguade Tejerio, maestro de obras; José Agüero Baró, industrial; José Agüero Postigo y Jaime Albert Cervera, industriales; Manuel Alcántara Gusart y Laura de Alcántara, profesores; Blanca Aldama de Buylla, profesora; Jesús Aldaz Caldeano, mecánico; Ricardo Alonso Mas, militar; Miguel José Andreu Lillo, marino; José Aragonés Champin, magistrado; Celestino Argos Fernández, pescador; Juan Aragonés Echagüe, lechero; Ramón Aragonés Echagüe, mantequero; Jesús Ávila Asenjo, fotógrafo; Jaime Aguadé Miró, médico; Mercedes Escofet, Jeesé Baeza Encina, salazonero; Juan Balart Armengol, comerciante; Apolonia Mariné, Arsenio Berruga González, magistrado; Antonio Berruga González, exportador; Julián Bordera Palleruelo, industrial; Mario Calvet Arce, profesor; María Calzada de Miguel, maestra, María de Miguel; Juan Cano aíz, marino; Antonio Marco, Juana Cano; Eugenio Carballido, carpintero; Federico Castellano Sancho, contador; José Castañón Acebel, comerciante; José Castelló Tárrega, abogado; José Castillo Roda, mecánico; Ramón Cervera Piñol, escritor; Eduardo Cortés Jiménez, abogado; Antonio Díaz Pérez, ferroviario; Pedro Momenech Llorens, practicante; Francisco Domínguez Leiva, contador, Josefa Sastre, Francisco Domínguez, Antonio España Palma, comerciante; Manuel Estrada Machón, militar; Concepción Velasco, Carmelo Estrada Machón, funcionario; Domingo Fernández Argos, pescador; Augusto Fernández Linares, marino; María Aguiló Pons, Ramón Frontera Bosch, técnico industrial; Amparo Gelada, Esteban Fernández Malumbres, funcionario; Pedro Ferrer Batlle, farmacéutico; Concepción Borrás, Antonio Fidalgo Bueno, funcionario; Gregorio Fonseca, pescador; Marcial Frigolet Romero, contador; Félix Galarza Gage, abogado; Asunción Sebastián, Miguel Galarza, Esperanza Galofré de Gassol, Abel Gassol, Alberto Gassol, Felipe García Álvaro, panadero; Concepción García Leaniz, Concepción Ballesteros, Ricardo García Montero, Nicanor García Zubillaga, pescador; Constantino Jiménez Oliveras, funcionario; Carmen Busto, Carmen Jiménez, José Gispert Vila, médico; Monserrat Cruells, Jorge

33 Hi ha una important quantitat d'errors ortogràfics a la llista de passatgers. S'han corregit aquells de persones que tenim localitzades, però probablement n'hi resten encara bastants.

Gispert, María Gispert, Jerónimo Gomáriz Latorre, abogado; Luisa Beltrán, Libertad Gomáriz, Diana Gomáriz, Luís Gomáriz, Antonio Gómez Casado, mecánico; José González Oliveros, ferroviario; Mariano Granados Ruíz, magistrado; Vicente Guarner Vivando, militar, Natividad Dalias, Vicente Guarner, Pablo Gutiérrez Molina, minero; Joaquín D'Harcourt Cot, médico; Asunción Rodríguez, Rafael D'Harcourt, Coral D'Harcourt, Joaquín D'Harcourt, Manuel Herrera García, pescador; Dámaso Higuera, cerámico; Luís Ibáñez Bengoechea, conservero; Francisca Sampedro, Luís Ibáñez, Eduardo Iglesias Portal, magistrado; Juan Lagarriga Briagas, médico; Isabel Attias, Eduardo Ladarte Larracoechea, practicante; Pablo Lorenzo Laguarda, abogado; Concepción Gorjé, María Macià Lamarca, Eugenia Peyrí, Teresa Peyrí, Antonio Martínez García, militar; Francisco Mejorada Paz, ferroviario; Esperanza Faerna, CIPRIANO Mera Sanz, albañil³⁴; Félix Miguélez Larzábal, contador; Juan Moles Marquina, abogado; Beatriz Escobar, Beatriz Moles, Fernando Monzó Quiles, magistrado; Eugenio Moreno Gómez, maestro; Enrique Muñoz Ortiz, abogado; Jesús Olaizola Odriozola, profesor; Pío Otaola Ortega, ingeniero; Caridad Fernández, Rodolfo Otalla, Félix y Pío Otalla, Manuel Parra Anaya, practicante; Gundemaro Palazón Yebra, militar; Carmen López Amaya, Luís Palazuelos Picón, comerciante; José Palma Navas, abogado; Daniel Pastor Selfa, funcionario; María Marín, Dolores Pastor, Rosario Ruipérez, Santiago Pérez Fernández, magistrado; María Antolinos; Miguel Pérez Martínez, médico; Ana Lleó; Domingo Pérez Tullelo, comerciante; Carmen Marichal, Juan López Marichal; Carlos López Marichal; Santiago Pi y Suñer, catedrático; Mercedes Cuberta, Mercedes Pi, Fermín Piedra Palomo, ingeniero; Alfonso Quintana Peña, abogado; Nadia Quintana; Manuel Rodenas Balanza, calderero; Juan Roger Ferreros, maestro; Vicente Rojas López, ferroviario; Virginio Román Barza, ferroviario; Santiago Ros Magarit, dibujante; Eustaquio Ruiz Vallejo, telegrafista; Mariano Salafranca Barrio, militar; Ovidio Salcedo Navarro, comerciante; Ángela García, Ananías San Juan Alonso, aviador; José Serrano Romero, bancario; Ángel Sirgo Gutiérrez, fogonero; Manuel Sabrino Sánchez, telefonista; Eustaquio Sotomayor Marín, albañil; Fernando Souza, ingeniero; Federico Tarrida Castells, médico; Felipe Torre Torre, pescador; Pedro Vargas Guerendain, Patrocinio Ventura, Pedro Vargas Ventura, Juan Ventosa Roig, farmacéutico; Josefa Pinilla, Nuria Ventosa, Emilio Veses Sabater, forjador; Aurelio Viñas González, litógrafo.

En la lista anterior no figuran los españoles refugiados en Argelia, a favor de los cuales se habían hecho gestiones para ser traídos a México; porque según informes recibidos de Casablanca, donde todos los enumerados antes embarcaron, debido a otras gestiones de los pasajeros del Alsina, para asegurar su propio embarque, se prohibió el traslado de aquellos españoles al puerto de salida.

ESPAÑOLES QUE TRASBORDARON DEL “ALSINA” AL “QUANZA”

Anselmo Abella Maestre, ebanista; José M. Aguirre Calleja, bancario; Niceto Alcalá Zamora Torres, abogado; Niceto Alcalá Zamora Castillo, profesor; Purificación Alcalá Zamora y Luís Alcalá Zamora, Juan Alcaide Caracuel, profesor; Rafael Alcaide Lagridge, mecánico; Rosa Pascual, Catalina, Rosa y Rafael Alcaide, Nicolás Alcalá Olmo, abogado; Antonio Alegría Lasa, conservero; Vicente Amézaga Areta, abogado; Mercedes Irribarren, Eustasio Amilibia Machimbarrena, abogado; Francisco del Amo Galarraga, mecánico; Rosa del Amo, Luz del Amo, Bienvenida Rodríguez, Ángel Anúncita Echevarría, industrial; Jesusa Zubizarreta, Josune, Miren, Libe y Gotxon Anúncita; Mercedes Arana Tejada, María Tejada, Federico Gorbea Lubián, José Arechalde Aramburu, abogado; Lucio Arechavaleta Arnabala, contador; Miren Chinchurreta, Jon, Ignacio

34 Cipriano Mera y García (Madrid 1896-Boulogne-Billancourt 1975). Cap militar cenetista, no va arribar a embarcar al “Quanza”. Va ser detingut pels col·laboracionistes de Vichy quan anava a fer-ho i lliurat al govern de Franco.

y Liben Arechavaleta; Luís Arciticurtena Arispe, aparejador; María Lasa, Venancio Aisteguieta Azpiroz, industrial; Francisco Aristeguieta, José Arizmendi, mecánico; Justina Otaegui, Lourdes, María, Carmen y Pedro Arizmendi; Juan Arregui Beloque, chofer; Francisco Arregui Fernández, industrial; José M. Barquín Zabala, contador; Salvador Bartolozzi, dibujante; Carmen Eva Nelken, escritora; Francisco Basterrechea Zaldívar, abogado; Fernanda Arzadun, Andoni Basterrechea, Néstor, Libe e Ivon Basterrechea; Ricardo Begoña Calderón, diplomático; Emma Chemia, Luisa Calderón Gallarza, Teodora Bergochea Ruíz, Rodolfo Benito Beascochea, comerciante; Adolfo Bescansa Gulert, mecanógrafo; Luís Bilbao Libano, médico; María de los Dolores Corta, Yayona Bilbao, Josefa Fernández, José Brandaris de la Cuesta, militar; Nicolás Cabral Fernández, industrial; Julio Calles Cabiedes, médico; Pastor Candeira Álvarez, comerciante; Matilde Cantos Fernández, profesora; Juan Casanellas Ibars, abogado; Dolores Llobet, Dolores Casanellas, Enrique Casares Sánchez, taquígrafo; Mercedes Fernández, Mercedes, Enrique y José Casares; Hermenegildo Casas Jiménez, comerciante; Ana Ordóñez, Hermenegildo Casas y Elena Casas; Ricardo Ceciaga Lasagabaster, metalúrgico; Guillermo Comba Sigüenza, ingeniero; Fernando Contreras Landres, topógrafo; Salvador Cruxent Rovira, comerciante; Margarita Bachs, Margarita y Salvador Cruxent; Luz Díaz de la Torre, Sergio Echevarría Zubeldia, mecánico; María Icazateyui, Juan Esclasans Milà, comerciante; Elena Batlle, Jorge Esclasans, Luís Escobio Andraca, abogado; Dolores Sotero, abogado; Jaime Fábregas Pausa, dibujante; Antonio Fernández Bolaños, militar; Fernando Fernández Pérez, marino; Pedro Gárate Azcárraga, industrial; Virgilio Garrido Fernández, médico; María Valverde, Aurora Gómez Urrutia, profesora; María González Escobar, Ildefonso Gurruchaga Alzola, abogado; Pantaleón Guerrero Delgado, agricultor; Felisa Revilla, José Ituarte Echevarría, periodista; María Luisa Espinosa, Dámaso Laburu Echevarriosta, industrial; Francisco Lara Romero, electricista; Bautista Lasarte Izaguirre, comerciante; Rodolfo Llorens Jordana, profesor; Eugenia Fábregas, Pedro Llorens, Jesús Luisa Esnaola, comerciante; Juan Madariaga Astigarraga, arquitecto; Teresa Aguirre Lecube, Garciño Madariaga y Miren Madariaga; Benigno Martínez Murga, maquinista naval; Bernardo Martínez Nieto, marino; Francisco Martínez Nogueras, químico; Elías Mencia Angulo, metalúrgico; Luís Menéndez López, militar; Carmen Santirso, Ruperto Montero Arts, militar; Mercedes Sánchez, Mercedes Montoro y Ángeles Montoro; Ángeles Morales Reyes, Pura Cantaredo, Miguel Mirayta Martínez, ingeniero; Adolfo Mourte Fernández, comerciante; Telesforo Monzón Ortiz, industrial; Josefa Lanuza; Orencio Muñoz López, profesor; Carmen López, Faustino Nadal Silva, funcionario; Isabel Napal Mur, mecanógrafa; José Oliveros Larrondo, periodista; Agustina X. Camiragua, Eduardo Olóndriz Aquerrota, funcionario; Francisco Olcina Boher, médico; Fermín Ortega Fernández, comerciante; Margarita Garrandana; Javier Ortega, Teresa, Jesús y Pedro Ortega; Enrique Ortega Anza, periodista; Carlos Pérez Carranza, abogado; Julia Adrados, Pedro Pi Calleja, profesor; José Picasarri Alustiza, maestro; Irene Pinto Díaz, Mario Pittaluga Campillo, médico; Ana María Jiménez, Victoria y Jaime Pittaluga; Victoria Polanco, Rosario Herrade, Tomás Pumarola, médico; León del Río Ortega, contable; Juan Rodríguez Quirós, militar, Aurelio Romo Aldama, profesor; Francisco del Rosal Rico, militar; Consuelo Gonalea, Antonio y Consuelo del Rosal; José Rovira Armengol, diplomático; Carlos Ruíz Martínez, veterinario; Luís Sagarmina Vallcorba, contable; Constantino Salinas Jaca, médico; Julia y Josefina Salinas, maestra; Manuel Sanmartín Llamosas, agricultor; Juan Soler Bru, abogado; Caridad Leal y Jorge Soler; Ramón Leal Adán, comerciante; Aurelia Soroa, enfermera; Segismundo de la Torre, contable; Adelaida Acha, Alejandro Viaño Espron, industrial; Gregorio Villarías López, industrial; Miguel Vives Solé, sastre; María Rocabert, Juan Vives, Antonio Zárraga, Fernando Duce García, Tomás Zulaica Pujana, Industrial.

En los huecos producidos por los medios pasajes, correspondientes a los niños que figuran en las dos relaciones anteriores, tomaron pasaje a bordo del “Quanta”, los siguientes españoles:

Miguel Amilibia Machimbarrena, abogado; Alejandro Soroa, Alejandro Amilibia, Máximo Alonso Ruíz, maestro; Ambrosio Asensio Gómez, mecánico; Alfonso Asensio, mecánico; Luis Cotter Díaz, marino; Antonio Cotter, Antonio Eulogio Diez, contador; Jaime Fernández Villaba, aviador; Armando Farga Font, profesor; Marina Farga, Rosa Sanjuán, Antonio Balboa Carrasco, chofer; Odón González Ochoa, funcionario; Rafael Jiménez Cazorla, telegrafista; Carmen Rosado, Isabel Jiménez, María y Concepción Jiménez; Guillermo López García, funcionario; Manuela Luque Albalá, enfermera; Ignacio Montuno Castillo, militar; Ángel Martínez Suárez, contramaestre; Antonio Montesinos Llamosi, comerciante; Emilia Centeno González Sicilia, Eduarda González Sicilia, Andrés González Sicilia, profesor; Victoriano Rubio Milla, maestro; Antonio Morilla Andrade, aviador; Guillermo Ortega Durán, médico; Casimiro Marcos Gallego, funcionario; Adolfo Morales Fernández, industrial; Julián Sanz Astolfi, médico; Estrella Sanz, Gabriel Sánchez Ferrer, radiotelegrafista; José Trellas Salsamendi, abogado; María Luisa Muño, María Luisa Trelles, Luís Valdés Mendiburu, trazador, y María Luisa Font, practicante.

XXI JORNADES D'ESTUDIS PENEDESENCS L'encaix del Penedès a la Catalunya del segle XXI

RESUM

Els dies 1, 2, 8 i 9 d'octubre de 2010 l'Institut d'Estudis Pnedesencs va celebrar les seves XXI Jornades d'Estudis Penedesencs sota el títol "L'encaix a la Catalunya del segle XXI". En diferents sessions a Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i el Vendrell, prop de quaranta ponents van anar dissecionant la realitat actual del nostre territori i les seves possibilitats de projecció futures. Gent de dins i de fora del Penedès, especialistes en diferents sectors, van aprofundir en els nostres factors de risc i en els elements d'èxit. Cal destacar la participació en els debats i també el ressò que se'n feren determinats mitjans de comunicació. A l'acte d'inauguració el Dr. Ramon Arnabat, president de l'IEP, dissertà sobre El Penedès: trajectòria d'un sentiment i d'una realitat, tot fent un viatge per l'evolució historicogeogràfica del Penedès a partir de les vicissituds de les diferents organitzacions territorials.

A la taula hi foren també presents els Sr. Josep Colomé, president de Caixa Penedès, i Jordi Girona, president del Consell Comarcal de l'Alt Penedès.

En jornades posteriors els debats se centraren en l'anàlisi sectorial de la realitat penedesenca.

ABSTRACT

On 1st, 2nd, 8th and 9th October 2010 the Institut d'Estudis Penedesencs celebrated its 21st Estudis Penedesencs Symposium under the name "How Catalonia fits in the 21st Century". Along various sessions held in Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú and El Vendrell, nearly forty lecturers gradually dissected today's reality in our area and its possibilities of future promotion. People from the Penedès Area and beyond it, specialists in several sectors went into our risk and success factors. It is important to remark the participation in the debates and also the coverage made by some of the media. During the opening session, Dr. Ramon Arnabat, President of IEP, discoursed on El Penedès: trajectòria d'un sentiment i d'una realitat (The Penedès Area: the path of a feeling and a reality), while revising the historic and geographic evolution of the Penedès Area on the basis of the mishaps experienced by various territorial organizations.

The session was also presided by Mr. Josep Colomé, President of Caixa Penedès and Mr. Jordi Girona, President of the Alt Penedès Area County Council.

Subsequent sessions focused on debates relating the analysis of the Penedès Area current situation by sectors.

“La realitat econòmica penedesenca en l'economia catalana”

El ponent, David Moreno, d'Activa Propect, compartí taula amb Juanjo Espina, president del CIT Vendrell; Isidre Also, gerent de l'ADEG, i Oriol Guevara, director d'INCAVI.

David Moreno incidia en l'heterogeneïtat de l'estructura econòmica comarcal. Es constata la deslocalització progressiva dels sectors intensius en mà d'obra com el paperer o el textil, sentenciant que el període de creixement no havia comportat millores en els nivells de productivitat ni en el nivell de renda, a resultes de la pèrdua de pes del sector industrial. Cal un nou model productiu i fer prevaldre els nostres factors de competitivitat: paisatge, posició geoestratègica, sector d'intermediació financera, diversificació econòmica i aspectes culturals. D'altra banda, evidenciava la manca de serveis empresarials potents i de R+D+I. Per la seva part, Juanjo Espina lamentava la falta de polítiques econòmiques i la incapacitat de la classe política per fer front als problemes reals de la societat. També recalcava la falta de formació i nivell cultural, especialment entre els desocupats, i apuntà al Centre Intermodal del Penedès com a oportunitat de futur. Isidre Also apuntava que el Penedès representa únicament el 5% del PIB català. Parlava de la falta de cohesió i de tendències, de realitats fins i tot oposades dins el territori penedesenc i de dinàmiques de mobilitat i interdependència insuficients. També es preguntava: ¿Què cal fer per ser atractius per al talent emprenedor? Lamentava un excés de resignació i la necessitat de ser més influents prop dels centres de decisió. També s'apuntava la possibilitat de disposar d'una Cambra de Comerç pròpia. Oriol Guevara se centrava en el potencial del sector agroalimentari, la pèrdua d'identitat penedesenca amb les DO Catalunya o DO Cava, i en el fet que la DO Penedès no tenia cap sentit sense les altres DO catalanes. Subratllava de manera il·lustrativa que el pagès ha de veure que, dels ceps, en pengen ampolles de vi, i que només amb la qualitat i consegüent pujada del preu del vi es podrà revaloritzar el raïm i la vinya. També caldria revisar el paper de les cooperatives.

“Societat i participació política”

La ponent, Mariona Ferrer, investigadora i professora de la UPF, compartí taula amb Guillem Mercader, director del Diari de Vilanova, i Josep Faura, de Som Penedès. També es presentà l'estudi L'estat de la participació política a les comarques penedesenques, realitzat per Ariadna Güell, David Fernández, Josep Guillén i Marta Junqué, tots membres de la Secció de Ciències Socials de l'IEP

Mariona Ferrer parlava de la síndrome de la desafecció política i que calia revisar els models de participació. Apuntava les associacions com a escoles de democràcia, i va fer referència a l'allunyament de la ciutadania de la política. Un fet global que hauria de fer revisar el model de democràcia. Reivindicava el dret de vot als 16 anys i el paper de l'escola com a punt d'intervenció socialitzador. La Secció de Ciències Socials de l'IEP va presentar l'estudi de la participació política al Penedès preguntant-se si hi ha factors o comportaments propis d'aquest territori. Guillem Mercader apuntava cap a la falta de valentia dels polítics, i que aquests s'arrisquen poc. La participació ciutadana és vista com un problema per part de la classe política i que l'abstenció només preocupa la nit electoral. També indicava que en aquest context cal revisar també el paper dels mitjans de comunicació. Josep Faura es referia a la decadència de valors i participació democràtica. Els polítics no ens parlen de models de poble o de país, i això fa que ens movem i vivim contínuament en el curt termini. Cal situar la persona com a centre d'interès polític i deixar de gestionar el territori només en funció del PIB. El Penedès necessita una veu pròpia.

“Serveis i infraestructures al Penedès i Catalunya: reptes i oportunitats”

El ponent, Joan Amorós, secretari general de FERRMED, compartí la taula amb Arnau Gómez, del Grup ecologista de Llorenç del Penedès; Ramon Valls, arquitecte, i Ignasi Perat, professor de la UPC

Joan Amorós parlava de les grans possibilitats de Catalunya com a país, malgrat un Estat que li juga a la contra. La Mediterrània acull avui el tràfic intercontinental més gran del món i caldria una comunicació ferroviària entre les costes de la Mediterrània i el centre-nord d'Europa. Es referia a la manca de talent i a la necessitat de cercar l'excel·lència i apostar per la R+D+4i (innovació – identitat – impacte – infraestructures), especialment al Penedès, on interseccionen diferents eixos de progrés. Per la seva part, Arnau Gómez destacava el mite del creixement perpetu de l'economia. Assegurava que al Penedès s'han fet i es fan inversions en infraestructures molt discutibles i en termes d'anàlisi clàssica, insistint que cal defensar la sostenibilitat de les infraestructures. Denunciava el creixement exponencial respecte als recursos finits. Ramon Valls es referia a la necessitat de definir el model de país i millorar el nivell cultural. Trencar amb l'actual model, que està basat en la productivitat i l'individualisme, i fer prevaldre el capital humà del territori. També indicava la conveniència de disposar d'una Universitat al Baix Penedès. Finalment, Ignasi Perat digué que calen bones infraestructures comunicatives per cohesionar el territori, insistint en el paper del ferrocarril com a mitjà sostenible i el paper de la Universitat en el debat sobre el territori

“Cultura al Penedès”

El ponent, Toni Sella, antropòleg i director-gerent del Consorci del Patrimoni de Sitges, compartí taula amb Gerard Ramon, gestor cultural de Vilanova i la Geltrú; Josep Soler, president de la Junta del VINSEUM, i Àngels Santacana, tècnica de cultura del Vendrell

Toni Sella advertia del desconeixement dels recursos i possibilitats pròpies, i afirmava: si el Penedès és alguna cosa, és paisatge. De vegades cal veure i descobrir en la mirada dels altres. Què tenim per exportar? S'apuntava la cultura del vi com un element essencial; les tradicions populars: els castells, el món del foc, el folklore popular... i el patrimoni museístic. Valorava que la cultura penedesenca és rica en conjunt, però l'atomització ens ofega. Gerard Ramon apuntava que la falta de cohesió del Garraf no ajuda a la causa comuna. Cal tendir a sistemes culturals i a infraestructures culturals d'àmbit supramunicipal, amb racionalitat, comunicació i coordinació de programacions. Josep Soler parlava d'iniciatives culturals autistes. De com l'individualisme ens fa entrar en competència i les entitats viuen massa tancades en comptes de dedicar energies a descobrir talent artístic i cultural. Cal més cohesió per guanyar identitat i reivindicar el valor econòmic del patrimoni. Per la seva part, Àngels Santacana subratllava els equipaments i polítiques culturals com a oportunitat de projecció del territori. En aquest sentit, significava l'evolució dels equipaments museístics al Vendrell i al Penedès en general i la necessitat de disposar d'inventaris exhaustius per donar-nos a conèixer.

“Territori i paisatge al Penedès”

El ponent, Pau Batlle, arquitecte i urbanista, fou acompanyat a la taula per Pere Guilera, viticultor i impulsor de l'enoturisme al Penedès; Gerard Jané, pedra seca de la Bisbal del Penedès, i Manuel Claver, Pla Especial i Catàleg del Patrimoni Historicoartístic i Natural de Vilanova i la Geltrú.

Pau Batlle començava dient que sense sentiment no hi ha paisatge. I la pregunta era: tenim més qualitat de vida gràcies a aquest creixement desmesurat? I apuntava aquesta possible resposta: “Haver perdut els paisatges cuinats a foc lent durant moles dècades en un instant d'excavadora ens ha fet perdre moltes coses que ens feien rics.” Cal, en definitiva, planificar des del paisatge. Presentava el Penedès com un mosaic de paisatges propis i importats, i advertia del deteriorament al Baix Penedès, convertit en el pati del darrere metropolità. Pere Guilera parlava de la sostenibilitat del territori i del dret dels ciutadans a gaudir de paisatges de qualitat. Apuntava el concepte d'endreçar el paisatge i entendre l'enoturisme com un element de vertebració i de creació de riquesa. Gerard Jané afirmava que el vi i el seu paisatge són una unitat, i es referia a l'arquitectura de la pedra seca com a referent de paisatge. Posava la seva empresa familiar com a exemple de la integració d'iniciatives empresarials amb el territori. Finalment, Manuel Claver parlava que calia evolucionar de la idea de proteccions aïllades a protecció de conjunts. Contemplar els paisatges urbans com a memòria col·lectiva i identitat. En aquest sentit indicava que els nuclis antics no es poden protegir sense habitants ni activitats, i que les polítiques de protecció del patrimoni no tenien resultats immediats.

“L'encaix del Penedès a la Catalunya del segle XXI”

El ponent Jordi Cuyàs, director del Pla Estratègic del Penedès, compartí la taula amb Fèlix Simon, de la Plataforma per una Vegueria Pròpia, i amb Jordi Jané i Sixte Moral, ambdós diputats al Congreso de los Diputados.

Jordi Cuyàs indicava que els models comunicatius del XXI permetrien una organització menys centralitzada. També parlava que la proximitat a l'àrea metropolitana dificulta tenir personalitat pròpia i que cal llegir l'aportació i l'encaix del Penedès en termes, també, de benefici per a Catalunya. Feia referència a un model consolidat en forma de corredor estratègic on es concentra bona part de la població i les activitats del país. Cal decidir quin territori volem, abans de decidir com ens organitzem. Ampliar territori i competències per a la Mancomunitat Penedès-Garraf i influir en els centres de decisió. És necessari fer ús de l'àmbit de planificació. El Penedès aportaria més al país en tant que més es respecti la seva identitat. Jordi Jané, per la seva part, recordava que s'ha acabat la cultura de la subvenció, i que les inversions i creixement seguiran el model geogràfic actual. També s'afegia a la idea de la necessitat d'un futur de mancomunitats de municipis. Fèlix Simon insistia en el fet que cal que el Penedès encaixi sencer dins del país. Primer hauríem de resoldre les nostres diferències i potenciar la participació de la gent en causes comunes. Posava com a exemple la Plataforma per la Vegueria pròpia. L'encaix del Penedès seria més favorable en el marc d'una Catalunya independent. Per la seva part, Sixte Moral indicava que cal avançar cap a la construcció de la vegueria amb arguments sòlids que vinguin del territori. Hi ha substrat i arguments per justificar i defensar la vegueria. Cal il·lusionar la ciutadania amb un discurs motivador. Apuntà al fet de la diversitat del territori i també l'opció d'una futura Universitat del Penedès.

CONCLUSIONS

Les conclusions de les Jornades van recollir algunes de les tesis presentades pels ponents, així com també moltes propostres fetes pels participants en els debats posteriors. N'apuntem algunes:

- L'evolució de l'organització territorial com a símptoma de les dificultats de cohesió.
- El Penedès ocupa un espai de país consolidat i madur, per demografia i activitat.
- Estructura econòmica heterogènia. No hi ha un model únic de desenvolupament.
- Cal cercar nous models productius respectuosos amb el paisatge.
- Afavorir més dinàmiques d'interdependència que contribueixin a la cohesió.
- Teixir complicitats geogràfiques i sectorials per controlar el full de ruta.
- Impulsar la presència de nous centres universitaris i de formació al Penedès.
- Cal ser més influents prop dels centres de poder.
- Preservar la qualitat dels vins com a element de supervivència del sector vitícola.
- Redefinir el paper de les DO Penedès, Cava i Cooperatives en el marc vinícola català.
- Revisió dels models de participació democràtica. Crisi de confiança en les institucions.
- Gestió del territori amb dimensió humana, més enllà dels indicadors socioeconòmics.
- Geoestratègia. Potenciar infraestructures més sostenibles i endreçar les activitats
- Necessària integració del patrimoni cultural i el patrimoni natural. Enoturisme?
- Coordinar l'oferta i el discurs cultural. Cal ser conscients del nostre patrimoni cultural.
- Llibre blanc de la cultura penedesenca.
- Cal una veu pròpia del territori, però també ens cal unitat i convicció.

Finalment, recollint l'estat d'ànim i l'opinió d'alguns dels ponents i participants a les Jornades, hi ha un element de consens que es va repetir i que ens ha de fer mirar el futur amb optimisme. Aquest és, en definitiva, que hi ha moltes coses del Penedès que ens EMOCIONEN. Per això ens en sortirem!

EL DR. FRANCESC ESTAPÉ (1883-1959)

Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc

RESUM

Amb el permís de Charlie Rivel, d'inqüestionable fama internacional, no hi ha dubte que el Dr. Francesc Estapé i Pañellas ha estat el personatge cabdal de la Cubelles del segle XX. L'il·lustre pallasso té a la vila un carrer, un monument, una exposició permanent i un col·legi que porta el seu nom. Sense desmerèixer, ans al contrari, tot el que va fer Rivel per divulgar el nom de Cubelles, el Dr. Francesc Estapé, fill predilecte de la vila, es mereix més que el carrer que li fou dedicat l'any 1951. Fa uns anys, el Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell va proposar que el nou Institut d'Ensenyament Secundari dugués el nom del prestigiós metge. No se'ls va fer cas aleshores, però encara hi ha l'oportunitat de dedicar, per exemple, el centre mèdic al Dr. Estapé i retre-li l'homenatge perpetu que es mereix. En aquest treball pretenem donar a conèixer la figura de l'eminent cardiòleg cubellenc i la seva admirable i fecunda trajectòria professional.

ABSTRACT

If Charlie Rivel would excuse us, despite his unquestionable international reputation, there is no doubt that Dr. Francesc Estapé i Pañellas was the main character in Cubelles during the 20th Century. The distinguished clown has a street and a school bearing his name, as well as a monument and a permanent exhibition in town. Far from disregarding everything Rivel made to disseminate the name of Cubelles, Dr. Francesc Estapé, favourite son of the town, deserves something else than a street named after him back in 1951. Some years ago, the Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell suggested that the new Secondary Education School would be named after this prestigious doctor. They were then ignored but there is still an opportunity to dedicate him, for instance, the medical centre and pay Dr. Estapé the perpetual homage he deserves. In this piece of work we aim at spreading the figure of this eminent cardiologist from Cubelles and his admirable and prolific professional career.

Francesc Estapé i Pañellas va néixer a Cubelles el 12 d'abril de 1883, a la casa del carrer Major número 8, coneguda com cal Valent, on hi havia hagut l'antic hostal de la vila. El seu pare, Pere Estapé Giralt, era pagès, propietari, natural de Cubelles, mentre que la seva mare, Maria Pañellas Mas, havia nascut a Gavà. En Francesc era el primer varó fruit d'aquest matrimoni i l'últim fill que tingueren. El precedien dues noies, la Maria (1876-1956) i la Mercè (1880-1953), que sempre restarien fadrines. Val a dir que el cognom Estapé estava implantat a Cubelles des de feia segles.

Tal com explicaria anys més tard el mateix doctor, i gràcies al treball d'investigació que va fer en el seu moment mossèn Joan Avinyó, el primer Estapé que apareix en els llibres sacramentals de la Parròquia de Santa Maria data de l'any 1600, i és probable que el seu lloc de residència fos el Molí de l'Estaper.

Francesc Estapé va ser batejat per mossèn Francesc d'Assis Martí, rector de Cubelles entre 1881 i 1895 i persona que exerciria una notable influència en l'educació del futur metge. La formació cristiana que va rebre per part d'aquest capellà, sumada a la de la seva pròpia família, és clar, es va veure incrementada pel seu pas per l'Escola Pia de Vilanova i la Geltrú, on va cursar el Batxillerat. De fet, Estapé va ser escolà de mossèn Martí i, posteriorment, del seu successor, Francesc de Paula Estela i Granja, amb qui va col·laborar intensament en els dos anys en què aquest capellà va estar a Cubelles (1895-1897), fins al punt d'esdevenir gairebé vicari d'aquell rector, com recordaria anys més tard el mateix metge.

El seu primer contacte amb els llibres, com tots els nens del poble, va ser a l'escola local, situada aleshores al carrer del Raval. El seu mestre era Joan Arnau i Robert, un home que va deixar una forta empremta en diverses generacions de la vila i del qual Estapé sempre guardaria bon record. Tornant a la seva estada als Escolapis, on no eren gaires els nens cubellencs que en aquella època podien accedir, un dels fets que s'ha recordat diverses vegades a Cubelles és que hi anava i en tornava a peu. I que el seu company de viatge i d'estudis era Abdon Almirall Guasch, l'Abdon Gavata, que anys més tard faria la carrera de magisteri, per renunciar després a fer de mestre i dedicar-se a una vida completament anticonvencional. Escrivia articles d'opinió a *Democràcia*, conreava la poesia i va esdevenir un autèntic bohemí, però la seva amistat amb Francesc Estapé perduraria per sempre més, malgrat llur diferent posició social.

Una vegada acabat el Batxillerat amb excel·lents notes, l'any 1899, el jove cubellenc va ingressar a la Universitat de Barcelona per desenvolupar la carrera de medicina. Allà va continuar mostrant-se com un estudiant d'allò més brillant, com ho corrobora el fet de rebre el premi en metàl·lic del Dr. Garriga i Nogués, rector de la Universitat, que anualment es concedia a un alumne de cada Facultat. Això succeïa l'any 1904. Durant els dos darrers anys de carrera, és a dir, entre 1905 i 1907, Estapé va exercir de sanitari practicant a l'Hospital Militar de Barcelona. El 12 de juliol de 1907 obtenia el grau de llicenciat en Medicina i el 19 d'agost del mateix any li era concedit el títol de metge.

Amb aquesta credencial a la butxaca, Estapé va donar un pas important en la seva trajectòria professional en entrar com a metge auxiliar a l'Hospital de la Santa Creu, que, més endavant, en canviar d'ubicació, rebria el nom d'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Allà desenvoluparia una brillant carrera, arribant a ocupar-hi diferents càrrecs de responsabilitat. És clar que, per assolir l'estatus de què gaudiria posteriorment dins el prestigiós centre mèdic, va haver de treballar dur i travessar per diferents etapes. La primera d'elles, entre 1908 i 1909, com a metge auxiliar, com dèiem, en la consulta del Dr. Joan Freixas i Freixas. El servei militar va originar que deixés aquest hospital i tornés un altre cop a l'Hospital Militar com a metge provisional de Sanitat Militar, funció que va desenvolupar des del 16 d'agost de 1909 fins al 14 de juliol de 1911. En aquest mateix període va ser membre de la *Sociedad Científica de Sanidad Militar* i va publicar a la *Revista de Sanidad Militar* (març de 1911), el primer de la seva llarga llista de treballs. Portava per títol "La septicemia melitensis en el Ejército".

L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU, LA SEVA CASA

Una vegada lliure de les seves prestacions militars, Estapé va reingressar a l'Hospital de la Santa Creu, on es mantindria ja fins a la seva jubilació. Va viure, doncs, el trasllat, de manera esglaonada, del gran centre mèdic, que va passar del cor de Barcelona a una zona, la del Guinardó, que a principis del segle XX quedava molt allunyada. Per anar-hi, només hi havia la carretera d'Horta, gairebé sempre en mal estat. El vell Hospital, fundat el 1401, estava situat entre els carrers de l'Hospital i del Carme. L'Administració de l'Hospital de la Santa Creu es va fer càrrec, l'any 1913, de les obres del nou Hospital de Sant Pau, iniciades l'any 1902 al barri del Guinardó i paralitzades el 1911 en esgotar-se el llegat deixat per Pau Gil i Serrat. Aquest banquer català, un monument al qual presideix l'entrada principal de l'Hospital, vivia a París a finals del segle XIX, i va destinar, a través del seu testament, l'any 1892, quatre milions de pessetes a construir a Barcelona un hospital model amb l'única condició que portés el seu nom patronímic, Sant Pau.

Quan el vell hospital va prendre possessió de l'herència de Pau Gil, el nou centre passà a denominar-se, com hem dit, Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, i es va anar construint de manera gradual. L'autor del projecte fou Lluís Domènech i Montaner, que planejà 46 pavellons, convertint el centre en l'obra modernista més gran de Catalunya. Va ser inaugurat de manera oficial l'any 1930, i durant la Guerra Civil es va anomenar Hospital General de Catalunya, recuperant el seu nom anterior després del conflicte. Per la seva singularitat constructiva i bellesa artística va ser declarat, l'any 1997, patrimoni de la UNESCO, juntament amb el Palau de la Música Catalana, també de Domènech i Montaner. L'Hospital de la Santa Creu, per la seva banda, va quedar buit de malalts l'any 1929 i va esdevenir un centre de cultura.

Reprement el fil del nostre personatge, Estapé va continuar un altre cop com a metge auxiliar en el seu retorn, l'any 1911, a la gran institució barcelonina. El 12 d'abril de 1912, és a dir, el dia que tot just complia 29 anys, fou nomenat metge intern adscrit a la visita del Dr. Pau Torrents. Posteriorment va prestar serveis en la consulta del Dr. Montero, primer, i en la del Dr. Josep Ors, a continuació. La seva trajectòria professional va pujar un esglaó més en ser nomenat, el 4 de juliol de 1922, metge ajudant, tasca que exerciria en la consulta del Dr. Rossend Coll, de la qual es faria càrrec de la direcció, de forma provisional, durant dos anys. En aquella època, Estapé ja s'havia especialitzat en cardiologia i feia uns quants anys que havia adquirit el grau de doctor en medicina, expedit a Madrid el 4 de maig de 1917, amb nota d'excel·lent.

Amb aquest bagatge tan considerable, el 8 de març de 1929 assolí la categoria de metge numerari per concurs entre metges ajudants de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. En aquesta nova faceta va quedar adscrit, inicialment, a la tercera clínica mèdica del Pavelló de Sant Carles i Santa Francesca, destinada a Medicina General, i esdevingué fundador i director del Servei de Cardiologia.

PRESIDENT DEL COS FACULTATIU

Els mèrits del Dr. Estapé dins l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau van ser nombrosos, amb un prestigi que s'havia guanyat a pols. Del seu estatus dins aquest gran centre mèdic, en diu encara més el seu nomenament com a president del Cos Facultatiu, el 10 de març de 1950, càrrec que, com l'altre que acabem de citar, també va ocupar fins que es va jubilar, el 18 d'abril de 1953. Aquest organisme tenia aleshores molta importància dins el funcionament de l'Hospital, donat que

ANNALS

DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU

*Revista bimestral de Ciències Mèdiques i del moviment
benèfic i estadístic de l'Hospital*

PUBLICADA PEL COS FACULTATIU DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU

Professors - Metges de número : Horta - Mestre - Freixas - Xercavins - Jaumandreu - Ribas Ribas - Esquerdo - Prats - Gallart - Corachán - Martínez García - Noguera Moré - J. Barraquer - Estapé - Clivé Gumà - Bosch Avilés - Guilera - C. Comas - Raventós - Josep M.ª Vilardell - Soler Julià - Carol - Moragas - Vidal Fraxanet - Grau - Fernández Pellicer - Barraquer Ferré. — **Caps de Laboratori:** Pinós - Roca. — **Farmacèutic Major:** Gassó y pels *Metges Aludants, Auxiliars, de Guàrdia i Residents*

COL·LABORACIO NACIONAL I ESTRANGERA

COMITÉ DE REDACCIÓ

M. CORACHÁN

Metge de número
Professor de Cirurgia

F. DE 'A. ESTAPÉ

Metge de número
Professor de Medicina

F. GALLART MONÉS

Metge de número
Professor de Medicina

L. GUILERA MOLES

Metge de número
Professor de Oncologia

J. SOLER JULIÀ

Metge de número
Professor de Cirurgia

O. TORRAS

Quirte de Clínica de
l'Institut Mental de la Santa Creu

D. Solduga J. Simarro A. Rocha E. Liencres R. Presas

[Secretari de Redacció]

E. Fernández Pellicer

Secretari de Publicació

PATRONAT DE PUBLICACIO

Il·ltre. Sr. D. Alfons M.ª Ribó

Administrador

Il·ltre. Sr. Sr. Pere Huguet

Administrador

F. de P. Xercavins

Director de l'Institut Mental

Comitè de Redacció

F. Gallart

President del Cos Facultatiu

F. Ramon Camps

Secretari general

D. Gassó Subirachs

Farmacèutic Major

J. Romeu

Caixer

Redacció i Administració: Arquebisbe Claret, 167 - Barcelona

SABADO 15 DE DICIEMBRE DE 1951

C E L O N A

La grave situación de los hospitales

Estos días voces diversas han clamado sobre la angustiosa situación de nuestros Hospitales. En nuestro Hospital de la Santa Cruz y San Pablo se ha reducido el número de camas a la mitad y se cierne la amenaza del cierre de pabellones enteros.

Para remediar esta situación hemos visto que el Ayuntamiento ha concedido una subvención al Hospital Clínico y una Corporación privada, la Mutua de la Metalurgia, otra subvención a nuestro Hospital. Con motivo de estos donativos se ha excitado los sentimientos caritativos de las Corporaciones y particulares para resolver este gravísimo problema.

Bendita sea la caridad pública y privada que contribuye a este fin. Benditos los legados que de cuando en cuando constituyen un auxilio todavía más eficaz. Que Dios se lo pague. Pero esto no basta. La solución del gravísimo problema hospitalario reclama otras medidas más radicales, como las transfusiones de sangre no bastan para curar la anemia cancerosa.

Sobre este gravísimo problema, en la sesión inaugural de curso del Cuerpo facultativo de nuestro Hospital el autor de estas líneas dijo lo siguiente: «Yo creo que puedo cerrar o medio cerrar mi casa con todo el derecho y seguro de no perjudicar esencialmente a nadie. Pero tengo mis dudas que en derecho y sin quebranto de la sociedad en que vivimos, se pueda cerrar o medio cerrar el Hospital. Parece claro que en un problema como el hospitalario, si la acción privada es impotente, debe considerarse obligada y legítima la intervención pública, buscando la fórmula adecuada.

Quizá esta fórmula ha de ser la empleada hace más de quinientos años. Entonces en la ciudad había cuatro Hospitales, dos administrados por el Obispado y otros dos por el Consejo de Ciento. Estos Hospitales llevaban una vida misérrima y unos inclitos varones de ambos brazos se unieron para hacer, según las propias palabras, que constan en la Carta de fundación, un magnífico y espacioso Hospital, llamado Hospital General o Casa de Santa Cruz. En el curso de los siglos esta Casa de Santa Cruz se ha hecho todavía más espaciosa y magnífica, como reconocen los admirados turistas que nos visitan. Pero esta magnificencia es sólo aparente. Este cuerpo magnífico por fuera, está enfermo de una especie de anemia perniciosa que le amenaza de muerte.

A juicio nuestro, el remedio de esta enfermedad no ha de consistir en una política de división y de dispersión, ni construyendo nuevos Hospitales como se ha propuesto temerariamente, sino en la unión y concentración de esfuerzos, yo diría mejor en la fusión, como se hizo hace más de quinientos años. Ahora esto parece que ha de ser más fácil, porque puede hacerse dentro de un solo Hospital, que pertenece a ambos brazos. Ningún motivo razonable se opone a dicha fusión en un Hospital como el nuestro, dotado de recursos notoriamente insuficientes a causa del desequilibrio económico actual, pero de tal consideración que sería insensato desaprovechar.»

Dr. Francisco DE A. ESTAPÉ
Presidente del Cuerpo Facultativo
del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo

~~~~~

Una vista dels pavellons de Domènech i Montaner
(Foto de F. Català-Roca extreta del llibre *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau*).

Façana de l'entrada de l'Hospital, l'any 1970
(Foto de F. Català-Roca extreta del llibre *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau*).

s'encarregava dels tribunals d'oposicions, nomenaments de metges, docència, etc., si bé estava per sota de la MIA (Molt Il·lustre Administració), l'autèntic òrgan directiu del centre.

Com a president del Cos Facultatiu va ser l'impulsor de la Medalla Commemorativa que l'Hospital concedeix, com a reconeixement, als facultatius que accedeixen a caps de servei. Estapé va llançar aquesta idea amb motiu de donar oficialment la benvinguda al Dr. Jaume Pi-Figueras, en assolir aquest la condició de metge numerari de l'Hospital, l'any 1950. Cal dir, a més, que Estapé va estar sempre amatent a millorar tant el servei com les instal·lacions en què treballava i que, per dur a terme tots aquests propòsits, es va esforçar per trobar aportacions econòmiques provinents de particulars, i àdhuc n'hi posà de pròpies. A tall d'exemple, esmentarem una missiva que el 21 de novembre de 1940 envià a l'Administració de l'Hospital en no estar d'acord que es traslladés de pavelló (havia passat al de Nostra Senyora de l'Assumpció) el Servei de Medicina en el qual Estapé disposava de baixos per al dispensari i pis per a sala de dones. Aprofitant que una altra sala quedava lliure, el Dr. Manel Prats i Freixenet, al·legant antiguitat, demanava que tot el pavelló se li atribuís al seu Servei de Dermatologia.

En la seva resposta, el metge cubellenc argumentava que "aquí no es tracta del cas de places lliures, en disponibilitat de les quals cal invocar, amb tota justícia, el dret d'antiguitat, sinó d'un lloc de treball ja ocupat, en la seva major part, pel que subscriu i per ordre de la Molt Il·lustre Administració i en el qual lloc de treball s'han creat els interessos morals que resulten d'haver-ho fet amb amor i entusiasme, així com interessos materials, ja que, amb les aportacions de les seves amistats i del seu propi peculí, ha fet millores en el pavelló, per més de 300.000 pessetes (un altar complet de marbre, el mobiliari complet, un electrocardiògraf, un pentostat, etc.), als quals interessos se sent, naturalment, arrelat". Estapé acabava sol·licitant que la sala que quedava lliure fos adscrita al seu Servei de Medicina com a sala d'homes, considerant que amb aquesta petició no lesionava cap dret ni cap interès. La petició va ser presa en consideració per la MIA, que, en la sessió del 30 de novembre de 1940 va acordar d'adscriure el pis que quedava lliure del pavelló de l'Assumpció al Servei de Medicina del Dr. Estapé, per tal de destinar-lo a sala d'homes i, en conseqüència, ell va romandre-hi com a director.

LA SEVA FACETA ACADÈMICA I DE DIVULGACIÓ

Francesc Estapé, a més de ser un brillant metge, mai no va deixar de ser un estudiós de la seva professió i de divulgar els seus coneixements. La seva aparença d'home tranquil en el tracte amagava en el fons una gran inquietud per la gran passió de la seva vida. La medicina era gairebé la seva raó de viure i l'activitat que va dur a terme com a complement del seu exercici professional va ser molt àmplia i diversa. El nom d'aquest cubellenc il·lustre el trobem en congressos de tota mena, bé com a ponent o bé presentant comunicacions, també en la fundació de diferents societats o formant-ne part, així com en la publicació de nombrosos treballs o en el món acadèmic.

Pel que fa a congressos, cal destacar la seva assistència al I Congrés Mundial de Cardiologia celebrat a París l'any 1950, on es van reunir les societats de cardiologia de diferents països per tractar del naixement i organització d'una Societat Internacional de Cardiologia. El Dr. Estapé, que aleshores era president de la Societat Catalana de Cardiologia i Angiologia, hi va presentar una comunicació que duia per títol "Marcapaso errante con probable parasistolia sinusal", la qual seria publicada el mateix any a la *Revista Española de Cardiología IV*. També va presentar treballs en els Congresos Nacionales de Cardiología dels anys 1945, 1947 i 1950. Una altra de les reunions

mèdiques importants, el I Consell Europeu de Cardiologia, celebrat a Londres del 9 al 12 de setembre de 1952, també comptà amb la presència del cardiòleg cubellenc.

El Dr. Estapé va tenir, així mateix, un paper destacat en diverses edicions del Congrés de Metges de Llengua Catalana que van tenir lloc abans de la Guerra Civil. Va ser secretari del setè congrés, celebrat a Palma de Mallorca el 1932, i ponent dels que es van celebrar el 1931, el mateix 1932 i el 1933, on va presentar treballs, igual com va fer en el de 1917. En l'apartat acadèmic, a finals de 1935 va ser nomenat, per unanimitat del claustre, professor lliure de Patologia i Clínica Mèdica, de primer curs, de la Facultat de Medicina de Barcelona. El 20 de desembre del mateix any, l'Administració de l'Hospital acordava donar-li permís per compaginar la seva activitat facultativa amb la docència (el seu horari a la Universitat era d'11 a 12 del matí), i al mateix temps el felicitava per aquest nomenament com a professor agregat. Estapé estava adscrit a la càtedra del prestigiós Dr. Francesc Ferrer Solervicens, un home que deixà una forta petjada en nombroses generacions de metges, i la seva primera classe la va donar el 7 de gener de 1936.

En un altre àmbit, va ser nomenat acadèmic corresponsal de l'Acadèmia Nacional de Medicina de Barcelona, el 1932. I la seva tasca didàctica, la trobem també en el terreny de les conferències, on va esdevenir un consumat especialista amb el seu parlar pausat i precís. Dins l'Hospital de Sant Pau va impartir diversos cursos sobre les malalties del cor, mentre que de conferències, entre moltes altres, sobresurten les que va donar a les facultats de medicina de Barcelona i de València, des de 1947 fins a 1951, època en què també va fer d'orador a la Real Acadèmia de Medicina, a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i a l'Associació de Cardiologia i Angiologia.

El concurs del Dr. Estapé també fou requerit per formar part de tribunals d'oposicions. La primera vegada que en fou membre va ser el 1934, amb motiu de les oposicions per a una plaça de Tisiologia de l'Hospital de Sant Pau. Aquell mateix any va presidir el tribunal d'oposicions per a ocupar diverses places de metge auxiliar del mateix Hospital, i dos anys més tard la seva condició de professor agregat de la Facultat de Medicina el portà a integrar el tribunal d'exàmens de l'assignatura de Patologia Mèdica. I ja en els darrers anys de la seva dilatada trajectòria professional (1950 i 1951), tornà a ser el president d'un tribunal, en aquest cas en el concurs de cinc places de metge numerari, també de Sant Pau.

I en referència als treballs que al llarg de la seva experiència professional va publicar, a l'Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau n'hi ha 106 de comptabilitzats. Molts d'ells els va presentar en diferents congressos i altres van ser publicats tant a la premsa com en revistes especialitzades, entre les quals s'hi troba *Anales del Hospital de la Santa Cruz i San Pablo*, publicació editada pel mateix Hospital i que va ser dirigida pel Dr. Estapé l'any 1933, una època en què el nom de la revista i tot el seu contingut eren en català. Anteriorment, per uns treballs publicats en aquesta mateixa revista, va rebre dos premis en metàl·lic per part del Patronat que la regia. El primer d'ells, del setembre de 1927, duia per títol "Fibrilación auricular con eurritmia ventricular y frecuencia mayor de sesenta"; l'altre, publicat en el número corresponent al període de maig i juliol de 1928, portava per nom "Angina pectoris. Fundamentos y resultado de su tratamiento quirúrgico".

L'EMINENT CARDIÒLEG

Hem anat veient la categoria que com a metge, i dins la seva especialitat de cardiologia, va assolir el Dr. Estapé. Cal dir, a més, que a part de la tasca que duia a terme a l'Hospital de Sant Pau va establir una consulta privada a la rambla de Catalunya, on eren molts els cubellencs que hi feien cap per visitar-se. Dins el camp de la cardiologia, i en consonància amb aquella inquietud

a què fèiem referència, cal parlar de la seva vinculació amb algunes societats relatives a aquesta especialitat, sobretot la Societat Catalana de Cardiologia i Angiologia, de la qual el Dr. Estapé fou el primer president. Aquesta entitat, creada el 29 de gener de 1949, va ser impulsada pels doctors Joan Codina i Altés, cardióleg, i Ferran Martorell i Otzet, angiòleg, amb l'objectiu d'ajuntar una especialitat de caràcter netament clínic, la cardiologia, amb una de més quirúrgica, l'angiologia. Ambdós doctors ocuparen la vicepresidència en aquells inicis, encarregant-se cadascun d'ells de les seves respectives especialitats. El metge cubellenc presidí aquesta entitat fins al 1956, tot i que feia tres anys que ja s'havia jubilat. Va ser substituït precisament pel Dr. Joan Codina. Abans que es constituís aquesta societat autòctona, el Dr. Estapé havia passat a ser membre, l'any 1945, de la *Sociedad Española de Cardiología*, de la junta directiva de la qual formaria part com a vocal, i posteriorment, el 1948, de la Societat Europea de Cardiologia.

Del seu prestigi com a metge, en tenim una altra referència en ser esmentat pel qui fou president de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona i degà de la Facultat de Medicina, el Dr. Agustí Pedro i Pons, en el llibre *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*. Editat per primer cop l'any 1971, el llibre recull un conjunt de treballs realitzats per una sèrie de personatges de prestigi vinculats amb l'Hospital. El Dr. Pedro hi parla dels millors metges internistes que ell havia conegut a Barcelona fins al 1940, entre els quals hi ha el nostre Dr. Estapé, al qual es refereix d'aquesta manera: "Amb Francesc Estapé vam coincidir com a cooïpositors amb motiu de cobrir una vacant del Servei de Pediatria de la Santa Creu. Abans d'aquesta data, quan jo era alumne intern, havia seguit Estapé quan, amb l'esfigmomanòmetre de Pachon, feia les primeres experiències amb malalts del servei dels doctors Torrents i Freixas. Era un bon metge internista, bé que afeccionat a les malalties de l'aparell circulatori. Alt i de figura estilitzada, la cara gravada pels clots d'un acne juvençà, amb les sabates sempre enllustrades, Estapé fou un home de tracte cordial i senzill, model de correcció i d'actitud considerada envers els seus companys. La seva vèrbola, lenta, era pronunciada amb especial atenció, la qual cosa en feia un conferenciant mèdic que s'escoltava amb simpatia i delectació."

L'HOMENATGE DEL SEU POBLE

Malgrat tenir establerta la seva residència a Barcelona, Francesc Estapé mai no es va desvincular del seu poble de naixement. Per un cantó hi continuaven vivint la seva mare i les seves germanes –el seu pare va morir el 1891, quan ell tenia 8 anys–, i, per l'altre, es desplaçava a Cubelles quan tenia ocasió, juntament amb la seva esposa, Maria Costa i Amigó, al xalet que a la dècada dels quaranta es va fer construir al passeig de Narcís Bardají. A més, com dèiem, eren molts els cubellencs que desfilaven per la seva consulta privada, fins i tot els que econòmicament no s'ho podien permetre. Però és que el metge no reparava en favors per als convilatans seus que ho precisaven.

El seu prestigi com a metge i el seu arrelament a Cubelles van motivar que fos objecte d'un homenatge, l'any 1951, a la seva vila natal. L'Ajuntament, encapçalat llavors per Joan Albet Avinyó, el nomenà "Fill Predilecte de Cubelles" i li dedicà un carrer. L'acte tingué lloc el 7 d'octubre d'aquell any, i del seu desenvolupament en donà una extensa informació el butlletí de l'Agrupació d'Antics Alumnes del Col·legi Samà de les Escoles Pies de Vilanova i la Geltrú, de gener de 1952. Reproduïm algun fragment del text que portava per títol "*Homenaje en Cubellas al Doctor D. Francisco Estapé Pañellas*":

“El día 7 de octubre último, la pintoresca villa de Cubellas rindió un cálido y emotivo homenaje al Dr. Estapé, nombrándole al efecto Hijo Predilecto, y dando su nombre a una de las calles de la nueva urbanización. Al simpático acto, al que concurrió el pueblo de Cubellas en masa, presidido por las Autoridades locales y comarcales, asistió una nutrida representación de la Escuela Pía y de nuestra Asociación de Antiguos Alumnos, integrada por el Rector P. Valerio Soldevila, el Vice-Rector P. Constantino Martínez, el Presidente de la entidad Dr. José A. Ribot con los directivos de la misma Dr. D. A. Rosich Ventosa, D. J. Carbonell Rovira, D. J. Pacual Ramón, D. A. Pujol Bernadó, D. José Mª Soler Tordera y D. J. Martí Martí, así como por los asociados Dr. D. Olegario Fusté, Dr. D. A. Rosich Castells, Dr. (sic) D. Abdón Almirall y D. J. Carbonell Espier.

“Principió el acto dando lectura el señor secretario del Ayuntamiento del acuerdo municipal del 27 de julio de 1951 nombrando Hijo Predilecto de Cubellas al Dr. D. Francisco de A. Estapé, el cual figuraba inscrito en un artístico pergamino que luego fue entregado al homenajeado. Le siguió en el uso de la palabra el señor Alcalde de la villa, quien dirigió una elocuente alocución al Dr. Estapé en nombre del pueblo, y acto seguido el Rdo. Cura Párroco de Cubellas procedió a la bendición de la lápida y nueva calle, dirigiendo unas breves palabras alusivas al acto que se estaba celebrando. Seguidamente hicieron uso de la palabra D. Jose Carbonell Rovira, en representación de nuestra Asociación; el Dr. Bosch Avilés, como Vice-presidente y en nombre del Cuerpo Facultativo del Hospital de la Sta. Cruz y San Pablo, de Barcelona; el Rdo. Dr. D. Mariano Vilaseca, Canónigo de la catedral de Barcelona, en representación de la Junta Administrativa del Hospital de referencia; el Dr. Framis de Mena, por el Colegio de Médicos de Barcelona; el Rdo. P. Rector de las Escuelas Pías de Villanueva, y por último, el Il^{tre}. Sr. Alcalde de Villanueva y Geltrú y Diputado Provincial Sr. Ferrer Pi, todos los cuales abundaron en poner de relieve la enorme personalidad del Dr. Estapé, cuyo valor y prestigio científico ha traspasado las fronteras nacionales.”

ELS PARLAMENTS ELS TANCÀ L'HOMENATJAT

“Uno de los sentimientos más arraigados en el alma humana es el amor al pueblo en que se ha nacido [...]. Yo quiero a mi pueblo y he aquí que mi pueblo me ha hecho su Hijo Predilecto. Yo os lo agradezco de todo corazón. Habéis dicho que con la obra de mi vida he honrado a mi pueblo y con esto me habéis hecho un gran favor que, como todo favor, debe ser agradecido. Pero yo os lo agradezco, todavía por otro motivo [...].

“Y a propósito, voy a referiros la siguiente anécdota. Hace ya algunos años, un Cura Párroco de este pueblo, Mosén Juan Avinyó, un santo hombre y eminente historiador y literato [...] tuvo a bien hacerme el árbol genealógico de mi familia. Según me dijo, nuestra familia era de las más antiguas entre las indígenas, puesto que el nombre de Estapé aparecía en los primeros libros sacramentales de principios de 1600. El primero conocido de nuestros antecesores era un molinero de la demarcación de Gallifa. Seguramente se trataba del Molí del Estapé, nombre que todavía se da a una hacienda de dicha demarcación. Entonces por nuestro río pasaba más agua que ahora, y a lo largo de su curso existían unos molinos de los cuales se conservan aun los nombres: Molí de l'Estapé, el Molí de l'Anton, el Molí de baix. Esta pequeña historia me ha complacido siempre mucho, pero cuando tenía ante mis ojos este cuadro genealógico y veía que las ramas actuales serían las últimas y que el árbol ya no volvería a brotar, sentía una gran tristeza. Y bien, vosotros, con lo que habéis hecho, habéis convertido en cierto modo este árbol genealógico mío destinado a la caducidad, en un árbol de vida perenne, como estos olivos y estos algarrobos de nuestra tierra. Comprenderéis ahora el por qué os agradezco tanto lo que habéis hecho, aparte del honor que también me habéis hecho. Gracias. En mi ya larga vida, entre muchas amarguras y sinsabores,

*Dr. Francesc Estape
Inauguració del seu
carrer a Cubelles, 1951.*

pasados y presentes, he tenido algunas satisfacciones. Pero yo os aseguro ninguna comparable a la que me ha procurado este acto [...].

“Ha sido un gran acierto hacer venir a este acto a los niños y niñas de las escuelas de la Villa, conducidos por sus dignísimos Maestros. Aun me siento embargado de la emoción que me han producido las palabras de esta adorable niña. Ellos constituyen siempre una nota simpática y yo les considero como los especiales testigos del voto que acabo de hacer. Por otra parte, este acto, con su significación, con el sentido que tiene del enaltecimiento de la personalidad humana, en los tiempos actuales, tan inhumanos que el mundo ha de sufrir, puede ser para estos niños de una gran ejemplaridad, la que representa el premio de una vida laboriosa y honesta. Sobre todo honesta y por esto yo quisiera grabar en la mente de estos niños unas palabras que fueran el guión y la enseña de todos sus actos en la vida, unas palabras con las que yo creo debería componerse el canto espiritual de las escuelas, unas palabras que pronunciaré en nuestra lengua nativa para que me entiendan mejor: Estimats nens i nenes, sigueu ben bons, que com més bons sereu, més ganes tindreu d'ésser bons.”

Estaté tancà la seva intervenció amb una sèrie d'agraïments, entre els quals no es va oblidar de tres cubellencs que li van deixar petjada: el mestre Joan Arnau, el rector Francesc Martí i el seu amic d'infantesa, Abdon Almirall. Sobre aquest darrer, evocà l'època en què estudiaven junts:

“Con el último, como los conejos de la fábula, no diré corríamos sino que volábamos, por esta misma carretera, todos los días de ida y vuelta del Colegio. Desde medio camino, tomando la recta por San Gervasio, en media hora nos plantábamos en Villanueva. La carretera era nuestra. Entonces no había peligro de autos y camiones. De cuando en cuando nos cruzábamos con el paso lento de un carro, llevando el carretero dormido dentro, o con el trotecito de una tartana, cuyos inocentes riesgos podíamos sortear fácilmente. Desde entonces han pasado muchas cosas y ha llovido mucho. Yo mismo, no hace mucho, he cruzado esta misma carretera por el aire, a 2.000 metros de altura y a 400 kilómetros por hora. La media hora de entonces, desde Cubellas a Villanueva, quedaba reducida a unos segundos.

“¡Estimados compatriotas y amigos todos, un cordial y fraternal abrazo!”

“Finalizadas estas palabras, que fueron fervorosamente aplaudidas, la Masa Coral de Cubellas ejecutó una bella pieza de su repertorio en honor del homenajeado, trasladándose seguidamente las autoridades, representaciones e invitados al chalet que el Sr. Estaté posee en el Paseo Bardají, en el cual fueron espléndidamente obsequiados.”

METGE HONORARI DE L'HOSPITAL, EN JUBILAR-SE

Un any i mig després de l'homenatge li arribava l'hora de la jubilació. En data de 18 d'abril de 1953, l'administrador de l'Hospital li adreçava una missiva en què li comunicava que la Junta d'Administració l'havia nomenat Metge Honorari de l'Hospital i li agraïa els serveis prestats amb aquestes paraules:

“Habiéndose cumplido en Vd. la edad reglamentaria para cesar como Jefe activo de Servicio de este Hospital y pasar a la categoría de Médico jubilado, es un deber de justicia manifestar el sumo agrado con que esta Administración ha visto los servicios por Vd. prestados durante tantos años en esta Santa Casa, ya que de todos es conocido el celo, competencia y desinterés con que ha atendido a cuantos enfermos han solicitado sus valiosos servicios; como asimismo expresar el mayor reconocimiento por la eficaz cooperación que prestó Vd. a esta Junta en el desempeño

del cargo de Presidente del Cuerpo Facultativo de este Hospital, para el que fue Vd. nombrado en sesión de 10 de marzo de 1950”.

Poc després d'estar jubilat de l'Hospital, el Dr. Estapé enviava una carta al seu substitut en la presidència del Cos Facultatiu, el Dr. Josep Cornudella i Capdevila, en què, donant mostres de la seva generositat, li feia saber que donava a l'Hospital tot el material mèdic de la seva propietat. En la nota també feia constar que la resta del material amb què es va anar equipant el Servei de Medicina durant els vint-i-quatre en què ell el va dirigir, així com la imatge i altar de la sala de l'Assumpció, havien estat fruit de donacions particulars, a requeriment del propi doctor. Estapé pretenia que el seu esforç i les seves aportacions fossin degudament valorades, adduint que “no crec que sigui excessiu i fora de lloc que en la vida d'una entitat com el Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, sinó l'estimació personal, demanar que es reconegui tot això o almenys que se sàpiga, per si hi hagués ignorància, a causa de l'absentisme dintre de la nostra casa mateix i d'aquella manera de comportar-se cadascú en la seva gota d'aigua (com l'infusori de Bartrina) de què tantes vegades ens hem lamentat”.

Malgrat haver finit la seva activitat a l'Hospital, l'esperit vocacional del veterà metge va romandre ben viu, com ho demostra el fet que, per un cantó, va continuar assistint a congressos, en representació de la “seva casa”, ara com a Metge Honorari. Així, trobem que, amb la corresponent autorització de la Junta d'Administració, va estar present als IV Congreso Nacional de Cardiología, a Sevilla (maig de 1953); al Congrés de Trombosi Arterial, a Royat, França (juny de 1953), o al II Congreso Luso-Esp  ol de Cardiología, a Lisboa (abril de 1956).

Aquesta inquietud per la raó de ser de la seva vida la va dur fins al final dels seus dies, puix que, per altra banda, després de jubilar-se, va seguir amb seva consulta privada, a la rambla de Catalunya, encara que a mesura que anava entrant en anys les seves estades a Cubelles eren molt més llargues i freqüents.

LA FUNDACIÓ ESTAPÉ

Francesc Estapé i Maria Costa no van tenir descendència, raó per la qual el metge va decidir que els seus béns anessin a parar a benefici ncia. A tal efecte, va voler fundar a la seva casa de Cubelles una institució social que dugués el nom de Fundació Estapé i que, tal com diu el seu testament, fet l'11 de març de 1950, “*sea continuadora de su hogar espiritual destinada al estudio y a prodigar los cuidados de la medicina a los enfermos y ancianos de dicha localidad destin ndose por lo menos una sala adecuada a biblioteca pública que tendrá como fondo inicial la propia biblioteca del testador (excluida la rama m dica antes legada) la que se adornar  con las obras de pintura y escultura reducidas pero selectas propias del testador [...] para formar el gusto artístico de sus convecinos, destinándose el resto del inmueble a la Comunidad heredera para que cuide de los enfermos y ancianos pobres de la localidad aplicando a las referidas finalidades benéficas las rentas del patrimonio del testador*”. Per dur a terme aquest objectiu, va instituir hereva universal dels seus restants béns la Congregació Hospitalària de Religioses de l'Hospital de Sant Pau. I per auxiliar aquesta Congregació en l'expressada funció social, va nomenar un patronat que havia d'estar integrat per les forces vives de Cubelles. Els béns que el metge va llegar a la Congregació eren, en concret, una casa-torre, uns quants terrenys, un capital d'unes 480.000 pessetes en valors, un conjunt de 41 pintures i quatre petites escultures. Per un altre cantó, va llegar a l'Hospital l'utillatge mèdic propi, aix  com la seva biblioteca de medicina, amb l'objectiu que s'hi fund s un institut de cardiologia.

El Dr. Estapé va morir a Cubelles el 25 de juliol de 1959, als 76 anys. La seva esposa, que restà com a usufructuària dels béns, el va sobreviure fins al 2 de febrer de 1975. Aleshores la Congregació va arribar a la conclusió que li seria impossible de complir legalment les funcions assenyalades en el testament del doctor, i va decidir renunciar a l'herència en favor del Patronat. Des de llavors, la Fundació Estapé ha passat per moltes vicissituds sense que s'hagi arribat a trobar una sortida al més propera possible a la finalitat que pretenia donar-li el seu impulsor. Fa uns anys es produí un petit avenç en modificar-se els estatuts per constituir-se la Fundació en entitat jurídica i poder inscriure's en el registre d'associacions, aollida dins l'àmbit de Benestar Social de la Generalitat. El seu actual president, mossèn Joaquim Lluís i Corominas, afirma que "una vegada adquirida l'entitat jurídica, s'està gestionant la inscripció del llegat -casa i terrenys- al Registre de la Propietat per tal de determinar quina finalitat, sempre de caire social, es pot donar en els temps actuals a la Fundació. Evidentment no podria ser una residència amb assistència mèdica, com va establir el Dr. Estapé, donat que el patrimoni que ens deixà avui dia pot possibilitar una actuació d'abast més modest, com podria ser, per exemple, un centre de dia per a la gent gran o un centre per a la gent jove de Cubelles".

Pensem, en conclusió, que el rang de Francesc Estapé com un dels principals referents de Cubelles hauria de potenciar-se, més que pel seu llegat, per una sèrie de qualitats o de valors que poden servir d'estímul sobretot als joves, i d'aquí ve que es demanés el seu nom per a l'Institut. Valors com ara intel·ligència, perseverança, voluntat permanent d'aprendre, sentit de la responsabilitat, altruisme i, òbviament, fidelitat als seus orígens.

Annex I

RELACIÓ DE MÈRITS DEL DR. FRANCESC ESTAPÉ

- Premi en metàl·lic del Dr. Garriga i Nogués, Rector de la Universitat, concedit anualment a un alumne de cada Facultat (1904).
- Sanitari practicant a l'Hospital Militar de Barcelona (1905-07).
- Llicenciat en Medicina (1907).
- Metge provisional de Sanitat militar destinat a l'Hospital Militar (1909-11).
- Membre de la Societat Científica de Sanitat Militar (1909-11).
- Creu commemorativa dels *Sitios* de Girona.
- Doctor en Medicina amb la qualificació d'excel·lent (1917).
- Metge Auxiliar de l'Hospital de la Santa Creu (1908).
- Metge Ajudant, per ascens, de l'Hospital de la Santa Creu (1922).
- Dos premis en metàl·lic per treballs publicats a *Anales del Hospital de la Santa Cruz* (1927-28).
- Metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i director del Servei de Medicina General (Cardiologia). (1929).
- Vocal de la Junta Directiva de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya (1935).
- Director de la revista *Annals de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*.
- Vocal de la Junta Directiva de l'Acadèmia Cooperativa de Consum de la casa del Metge (1929).
- Vocal de la Junta Directiva del Col·legi de Metges (1935).
- Secretari General del VII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1932).
- Ponent del VI Congrés de Metges de Llengua Catalana (1931).
- Ponent del VII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1932).

- Ponent del VIII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1934).
- Professor agregat de la Facultat de medicina de Barcelona (1935).
- Acadèmic corresponsal de la *Real Academia de Medicina*.
- Metge Numerari de la Lluita Antivenèria (número 1 per oposició) el 1919. va demanar excedència.
- Membre de la *Sociedad Española de Cardiología* (1945).
- Membre de la Societat Europea de Cardiologia (1948).
- President de l'Associació de Cardiologia i Angiologia de Barcelona (1948).
- President del Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1950).
- Membre de la Comissió Consultiva (Aparell Circulatori) del Col·legi de Metges de Barcelona (1933).
- Membre del tribunal d'exàmens de l'assignatura de Patologia Mèdica (1936).
- Membre del tribunal d'oposicions per a una plaça de Tisiologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1934).
- President del tribunal d'oposicions per a diverses places de Metges Auxiliars de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1934).
- President del Tribunal per al concurs de cinc places de Metges Numeraris de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1950 i 1951).
- El 1951, el seu poble natal (Cubelles) el nomenà Fill Predilecte i donà el seu nom a un carrer.
- Va presentar treballs als següents Congressos Mèdics: Congrés de Metges de Llengua Catalana (1917, 1930, 1932, 1934); Congressos nacionals de cardiologia (1945, 1947, 1950); III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança de Vida (Roma, 1949); I Congrés Mundial de Cardiologia (París, 1950).
- Va donar conferències a les Facultats de Medicina de Barcelona i València (1947, 1948, 1949, 1950 i 1951).
- Diverses conferències a la Reial Acadèmia de Medicina (1948), Acadèmia de Ciències Mèdiques, Associació de Cardiologia i Angiologia, i Cos Facultatiu de l'Hospital.
- Va prendre part en diversos cursos, professant dues lliçons en l'especialitat de malalties del cor i dels vasos, organitzat per l'Associació de Cardiologia i Angiologia de Barcelona (1935) i en les Sessions Clíniques anuals del Servei Hospitalari.

Annex II

PRINCIPALS ESTUDIS I TREBALLS PUBLICATS PEL DR. ESTAPÉ

- *La septicemia melitensis en el Ejército*. Revista de Sanidad Militar. Barcelona, març de 1911.
- *Esfigmomanometria clínica*. Tesi de Doctorat, 1917.
- *Vàlua semeiològica de l'examen de la tensió arterial*. Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana. Juny de 1917.
- *Les reaccions d'adaptació del miocardi dites compensadores a la llum de les noves dades de la Fisiologia*. Conferència a l'Ateneu d'alumnes interns de l'Hospital de la Santa Creu. Juny de 1922.
- *Los orígenes de la moderna doctrina de las arritmias en Clínica*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1925.
- *Sobre la significación clínica del "pus deficit"*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1926.
- *Extrasístoles y parasistolía*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1926.
- *Sobre la pericarditis exudativa de base reumática con una referencia del signo de Pins*. Revista Médica de Barcelona. Maig de 1927.
- *Fibrilación auricular con eurritmia ventricular y frecuencia mayor de sesenta*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Setembre de 1927 (Premiat pel patronat de la revista).
- *Block cardíaco parcial de origen medicamentoso*. *Farmacología clínica de la "Escila Marítima"*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Gener de 1928.

- *Diagnóstico y tratamiento de las taquicardias y bradicardias*. Revista Médica de Barcelona. Desembre de 1927.
- *Dextrocardia en situs inversus viscerum totalis*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Febrer de 1928.
- *A propósito de un caso de distrofia muscular progresiva. Orientaciones recientes acerca de su patogenia*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Març de 1928.
- *Angina pectoris. Fundamentos y resultados de su tratamiento quirúrgico*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Maig i juliol de 1928. (Premiat pel patronat de la revista).
- *La arritmia en la práctica médica general*. Monografies mèdiques "Arnau de Vilanova". Barcelona, maig de 1928.
- *Bloqueo cardíaco variable e inconstante con síndrome de Morgagni-Adam-Stokes*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Juny de 1928.
- *Protocolo de autopsia en un caso de hernia lumbar gigante en un cardioaórtico*. Revista Médica de Barcelona. Maig de 1928.
- *Las formas anatomoclínicas de la sífilis aórtica*. Revista Médica de Barcelona. 1929.
- *Insuficiencia cardíaca y colapso. Diagnóstico diferencial y tratamiento*. Revista Médica de Barcelona, 1929.
- *Nuevas adquisiciones en la terapia de malaria*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Parálisis facial periférica. Diagnóstico diferencial*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Les leucosis*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Sobre la corrección real y aparente de la arritmia de fibrilación por la quinidina*. Ars Médica, 1929.
- *Anemia e ictericia hemolítica. Esplenectomía* (en col·laboració amb el Dr. Corachán). Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Extrasístoles frustrados y ataques de Morgagni-Adam-Stokes*. Ars Médica, 1930.
- *Sobre la taquicardia paroxística*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Nuevas orientaciones sobre la esencia del "shock"*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Arritmia sinusal y "escaped beats"*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Las anemias*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *El síndrome circulatori de les nefropaties*. VI Congrés de Metges en Llengua catalana, 1930 (ponència).
- *Sobre un nuevo caso de de parasistolia*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Bloqueo de rama derecha del fascículo de His*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Automatismo nodal y bloqueo de la rama izquierda del fascículo de His*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1931.
- *Alèucia hemorràgica i síndromes veïns*. Conferència al curs de Laboratori del Dr. Fernández Pellicer, 1931.
- *Hipertensión arterial*. Conferència al curs de Patologia del ronyó, del Dr. Esquerdo, 1931.
- *Indicaciones de l'esplectomia en Patología interna*. Conferència al curs de Cirurgia Abdominal, del Dr. Ribas i Ribas, 1931.
- *Sobre la doctrina de la parasistolia*. Comunicació al Congrés de Medicina de Buenos Aires. Agost de 1931.
- *Sobre intermitencias verdaderas del corazón. Bloqueo senoauricular*. Revista Médica de Barcelona, 1931.
- *"Uleus cruris" y esplenectomía en la ictericia hemolítica*. Revista de Cirugía de Barcelona. Maig de 1931.
- *Model de fitxa electrocardiogràfica*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Barcelona, desembre de 1931.
- *Cardiopaties i embaràs*. Conferència del curs de l'Ateneu d'alumnes interns de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1932.
- *Hipertensió essencial*. Ponència del VIIè Congrés de Metges de Llengua Catalana. Palma de Mallorca. Juny de 1932.
- *A propósito de un caso de flutter auricular*. Barcelona, 1933.

- *Patogènia del shock traumàtic*. Conferència del curs de Traumatologia del Dr. Bosch a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1933.
- *Cardiopatías e intervenciones quirúrgicas*. Barcelona, 1933.
- *Malaltia de Roger i probable estenosi pulmonar amb ritme nodal* (en col·laboració amb el Dr. Martínez García). Annals de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1934.
- *El colapso en Patología interna* (en col·laboració amb el Dr. Amat Bargués). Tip. Occitania. Barcelona, 1934.
- *Parasistolia perpetua*. Ars Médica. Abril de 1935.
- *El tratamiento intravenoso con entrofantina en la insuficiencia cardíaca crónica* (en col·laboració amb el Dr. Grunbaum de Nauheim). Revista Médica de Barcelona, 1935.
- *Los síndromes de insuficiencia coronaria*. Barcelona, 1941.
- *La angina de pecho*. Salvat Edit. Barcelona i Buenos Aires, 1941.
- *Bloqueo de ramas auriculares*. Revista Española de Cardiología 14. 1947.
- *Sobre el síndrome de W-P-W*. Revista Española de Cardiología 14. 1947.
- *Dextrocardia en "situs inversus viscerum totalis" en dos hermanos*. Revista Española de Cardiología 15. 1947.
- *Taquicardia parexística irregular por bloqueo parcial del centro ectópico*. Revista Española de Cardiología 16. 1947.
- *"Ductus arteriosus" persistente y su tratamiento quirúrgico*. Revista Española de Cardiología II 4. 1948. (els dos primers casos operats a Barcelona i el tercer i quart a Espanya).
- *Pausas ventriculares y fibrilación ventricular en el síndrome de Stokes-Adam*. Revista Española de Cardiología IX 4. 1948.
- *Bloqueo intraventricular*. Revista Española de Cardiología II 6. 1948.
- *Sobre pseudoendocarditis lentas abacteriémicas*. Revista Clínica Española XXIX 5. 1948.
- *El problema terapéutico de la digitalización*. Medicina española 108. 1948.
- *Trastornos de conducción sinoauricular*. Medicina Española 115. 1948.
- *Clínica del "ductus arteriosus" persistente*. Boletín del Consejo General de los Colegios Médicos de España V 23. 1948.
- *Enfermedad de Roger*. Revista Española de Cardiología III 2 i 3. 1949.
- *Extrasistolia*. Revista Española de Cardiología III 5. 1949.
- *Sobre pulso irregular*. 1ª comunicació Parasistolia. Revista Española de Cardiología III 5. 1949.
- *La prueba del tratamiento con Penicilina para el diagnóstico diferencial de las endocarditis lentas abacteriémicas y ciertas formas de infección reumática*. Revista Clínica Española XXXII. 1949.
- *Preexcitación y complejos de adición en los ventriculos por múltiple conducción auricular ventricular*. Revista Clínica Española XXXV 6. 1949.
- *Tromboflebitis de la safena interna en un caso de endocarditis lenta. Curación rápida de la flebitis por la Penicilina*. Medicina Española 119. 1949.
- *Pronóstico "quead vitam" en los defectos valvulares*. Comunicació en el III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança-Vida. Roma, 1949. Medicina Española 124. 1949.
- *Pronóstico "quead vitam" en las arritmias*. Comunicació en el III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança-Vida. Roma, 1949. Medicina Española 125. 1949.
- *Precisiones sobre el síndrome de W-P-W a base de 10 casos*. Medicina Clínica XIII 1. 1949.
- *Fibrilación auricular en la enfermedad de Rase-dow y su tratamiento causal*. Boletín del Instituto de Patología Médica IV 12. 1949.
- *El síndrome de W-P-W*. Boletín del Instituto de Patología Médica IV 12. 1949.
- *Donnees statiques sur des risques tarés parmi 12,713 candidats á l'Assurance-Vie* (amb la col·laboració del Dr. Mercader). Comunicació presentada a la Conferència Internacional per a l'assegurança de riscos tarats. Llibre del Congrés i conferència. Roma, 1949.
- *Sobre pulso irregular*. II Comunicació Alerritmias extrasistólicas con probable parasistolia. Revista Española de Cardiología IV 1. 1950.
- *Valor clínico de las derivaciones unipolares de los miembros* (amb la col·laboració del Dr. Brosa). Revista Española de Cardiología IV 3. 1950.

- *Nódulos subcutáneos reumáticos* (amb la col·laboració del Dr. A. Estapé). *Medicina Clínica Española* XXXVI 4. 1950.
- *Pericarditis exudativa de tipo benigno*. *Medicina Española* 134. 1950.
- *Pericarditis urémica. Estudio clínico, electrocardiográfico anatomopatológico* (amb la col·laboració dels doctors Miquel, Brossa i A. Estapé). *Medicina Clínica* XIV 3. 1950.
- *"Situs inversus", tetralogía de Fallot y síndrome de W-P-W*. *Medicina Clínica* XIV 5. 1950.
- *Fractura vertebral espontánea con compresión medular en la enfermedad de Cushing*. *Boletín del Instituto de Patología Mé* V 4. 1950.
- *L'electrocardiogramme dans les dextrocardies*. *Archives des maladies du coeur et des vaisseaux* 43, 4. 1950.
- *Crisis de esterocardia provocada por droga vasoconstrictora en instalaciones nasal*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* V 9. 1950.
- *Sobre pericarditis*. *Revista Española de Cardiología* IV V. 1950.
- *Marcapaso errante con probable parasistolia sinusal*. Comunicació al Congrés Mundial de Cardiologia, París 1950. *Revista Española de Cardiología* IV 6. 1950.
- *Dextrocardias y electrocardiograma*. *Revista Clínica Española* XXXIX 6 1950.
- *Sobre tres nuevos casos de síndrome de W-P-W*. *Medicina española* 138-50.
- *Orientaciones sobre la lucha contra las enfermedades cardíacas*. *Medicina Clínica* XIV 12. 1950.
- *Pseudoenfermedad de Hutinel-Pick con hígado y bazo escarchados*. Comunicació al Congrés Mundial de Cardiologia. París, 1950. *Medicina Clínica* XVI 2. 1951.
- *El Hospital de especialidades*. *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo* XII, 62, 1951.
- *Arco aórtico y aorta a la derecha* (amb la col·laboració dels doctors Gordi i Mercader). *Medicina Española* 142. 1951.
- *"Duetus arteriosus" persistente con tratamiento quirúrgico en tres casos*. *Felia Clínica Internacional* I 4 1951.
- *Sobre algunos aspectos del infarto de miocardio*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* VI 6. 1951.
- *La lucha contra las enfermedades cardíacas*. *Medicina Clínica* VIII 6. 1950.
- *A propósito de un caso de tetralogía de Fallot* (amb la col·laboració del Dr. Brossa). *Revista Española de Cardiología* V 4. 1951.
- *Más sobre el valor clínico de las derivaciones de los miembros* (amb la col·laboració del Dr. Brossa). *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo* XII, 63. 1951.
- *El electrocardiograma en la carditis reumática y sus secuelas*. *Revista Clínica Española*. Agost de 1951.
- *Semeiología de las pericarditis*. *Medicina Española*. Octubre de 1951.
- *Sobre la supresión y creación del "ductus arteriosus"*. *Medicina Clínica*. 1951.
- *Pericarditis constrictiva y su tratamiento quirúrgico* (amb la col·laboració del Dr. Caralps). A la premsa.
- *Pericarditis exudativa y su tratamiento quirúrgico* (amb la col·laboració del Dr. Caralps). A la premsa.
- *Peritonitis constrictiva y poliserositis*. A la premsa.
- *Algunos aspectos atípicos de la endocarditis lenta*. A la premsa.
- *Pseudosíndrome de W-P-W*. A la premsa.
- *Arritmia completa por trastornos de la formación y conducción del estímulo*. A la premsa.
- *Cardiopatía en un caso de enfermedad de Kahler* (amb la col·laboració del Dr. C. Solduga). A la premsa.

Fons documental

Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau

- Expedient del Dr. Francesc Estapé Pañellas
- Llibre d'actes de la Molt Il·lustre Administració (MIA) de l'Ho: 1940 (38.2); 1949-1954 (40.1, 40.2 i 40.3)
- Revista *Anales del Hospital de la Santa Cruz i Sant Pablo*.

Arxiu Parroquial de Cubelles

- Llibres de registres de naixements i defuncions
- Revista parroquial *La veu de Santa Maria*

Arxiu de la Fundació Estapé

- Documentació diversa

Arxiu de l'autor

- Butlletí de la *Agrupación de antiguos alumnos del Colegio Samà de las Escuelas Pías*. N° 8, gener de 1952.
- Programes de la Festa Major de 1956, 1958 i 1959.

Arxiu fotogràfic d'Antoni Pineda

- Biblioteca Balaguer (Vilanova i la Geltrú)
- *Diario de Villanueva y Geltrú*

Biblioteca del G.E.C. Amics del Castell (Fons bibliogràfic de mossèn Jordi Fort)

- *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*. Editorial Gustau Gili, S.A. Tercera edició. Barcelona, 1989.

Agraïments

Antoni Pineda Gavalrà, Joaquim Lluís Corominas, Joan Freixas Catllà i Pilar Salmerón (arxivera responsable de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau).

LA CRISI DE FINALS DEL SEGLE XVIII I DE PRINCIPI EL SEGLE XIX REFLECTIDA EN L'ECONOMIA D'UNA FAMÍLIA DE LA BURGESIA AGRÀRIA DEL PENEDÈS: ELS SOLÀ-PUJÓ

RESUM

Aspectes socials i econòmics d'una família d'hisendats penedesencs al segle XVIII i els inicis del XIX. Hi veiem com la casa o hisenda Solà-Pujó és sòlida, disposa de força terres i la família es pot permetre no treballar-les directament, tot i la crisi que suposaren les guerres contra Anglaterra que impediren el normal desenvolupament del comerç marítim a llarga distància, la qual cosa afectà els preus del vi i dels aiguardents, així com la seva sortida, i, evidentment, també, les circumstàncies particulars de la mateixa família

ABSTRACT

The social and economic aspects of a landowning family from the Penedès Area in the 18th and early 19th Century. We can see how solid is Solà-Pujó's house or estate, the many plots of land they own and the way the family can afford to leave them unploughed despite the crisis which arose after the wars against England. The latter stopped the natural development of a long-distance maritime trade, thus modifying the price of wines and spirits as well as their sale in addition to the particular situation of the family itself.

Paü Solà nasqué a Vilanova i la Geltrú l'any 1728, en el si d'una família de propietaris agrícoles, de la qual era l'hereu. La seva casa, al carrer Major, disposava de dues premses i d'un celler amb una capacitat, per emmagatzemar vi, de noranta-una cargues. Un segon celler, amb la seva premsa, al raval de Sant Antoni, era preparat per rebre'n unes cent dotze. Quant a terres, aquestes sumaven 40,75 jornals, dels quals 26,25 eren situats en terme de Vilanova (Suimelles, Mas de l'Escarrer, l'Aragall, Racó de Santa Llúcia, Quadra

d'Adarró, Coster de Sant Gervasi, Faraig, Sobre el Piolart i Quadra de Sant Joan¹); 10,50 a la Geltrú (Mas Bertran, Figueres Blanques al Bosc d'en Mata, del Carro, Piera i Camí de Vilafranca) i, finalment, 4 jornals a Sant Pere de Ribes (Solicrup). El 66,26% de tota aquesta terra la tenia plantada de vinya, el 15,95% de garrofers, el 8,59 % era camp, és a dir, destinada a cereals, el 7,98 % l'ocupaven les oliveres i el 1,22% restant era prat.

Maria Pujó nasqué a l'entorn de 1730, a mas Pujó, a l'indret d'Espitlles, en terme de Santa Margarida, masia de la qual serà pubilla. Mas Pujó és molt proper al sud de la vila de Vilafranca del Penedès, seguint la carretera que ve del Vendrell, que travessa l'heretat. Les terres que envolten el mas, de propietat del mateix, tenen una extensió de 38 jornals, que, junt amb altres trossos dispersos, sumen 46,50 jornals, tots situats al terme de Santa Margarida (Mas Pujó, Carretera, Més enllà dels Monjos), a excepció de mig jornal d'horta, l'1,12% de les terres, que era situat en terme de Vilafranca (Riera de Sant Martí). El 55,62% de la terra es dedicava als cereals i el 20,22% a la vinya, mentre que el bosc i la terra bosquina ocupaven l'11,80% i l'11,24%, respectivament.²

El Pau Solà i la Maria Pujó es casaren, unint així els dos patrimonis, que sumaven 87,25 jornals de terra. Entre viure a la masia o a Vilanova i la Geltrú optaren per la ciutat, més cosmopolita i dinàmica, una de les capitals catalanes del comerç marítim arreu del món. Les inversions, a partir d'aleshores, gairebé es limitaren a la casa i les terres de l'heretat vilanovina (engrandiment de la casa amb la compra d'una de veïna, i d'alguna peça de terra,³ el segon celler, el predomini de la vinya), mentre que mas Pujó quedà en una situació de manteniment: hi predominen els cereals cultivats en guaret bianual, es conserva una extensió considerable en terres boscoses... Si a mas Pujó el cultiu de les terres es confia a un masover (Llorenç Ventosa), amb qui es partiran els fruits segons les parts convingudes, a Vilanova disposen d'un capatàs (Cristòfol Almirall), que dirigirà, segons l'època de l'any, més o menys jornalers, és a dir, el cost de producció serà molt més elevat, però, a canvi, es disposarà de la totalitat de les collites. A mas Pujó només hi tenen un llit, cap més moble, cap utensili de la llar... Sí, però, una premsa i cups, un hort, un corral i una pallissa. A Vilanova viuen amb cert luxe o benestar, una casa gran i molt ben moblada (a la planta baixa: l'entrada, on hi ha dues premses i un pou, el menjador i la cuina, l'aigüera, l'estable, el celler, el rebost, el pastador i la botiga; al primer pis: la sala i quatre habitacions, i més amunt, les golfes amb una habitació més); disposen d'una criada per a les feines de la llar. Vilanova s'ha convertit en la residència principal i en el nucli dels recursos econòmics, mas Pujó roman com un simple complement.

El matrimoni, que, per naixença, podem considerar una de les primeres generacions de la Nova Planta, visqué el pas d'una generalitzada economia de subsistència a una de mercat, l'abandó gairebé definitiu del feudalisme substituït per un Estat que els ha convertit en burgesos (viuen de les rendes de la terra, de la comercialització dels seus fruits). Visqueren una de les èpoques de màxima esplendor de l'extensió de la vinya, en la qual devien col·laborar. El Pau s'hauria limitat a supervisar les tasques agrícoles i de millora de

1 Transcrivim els topònims tal com els hem trobat en la documentació. "Suimelles", avui, s'escriu *Somella*, "Escarrer", *Esquerrer*, mentre que per "Faraig" també s'accepta *Fraig*.

2 Els percentatges dels diferents cultius, tant en una com en l'altra heretat, corresponen a l'any 1800.

3 Tot i que Pau Solà va heretar la major part del seu patrimoni, tenim elements per considerar que l'engrandiment de la casa, així com la construcció d'un segon celler separat d'aquella i l'engrandiment d'alguna de les peces de terra, fou obra o inversió seva. Així, per exemple dels tres jornals a Siuimelles sabem que "en temps passat era dividida en dues peces", o els tres jornals a Figueres Blanques, que "antigament eren dues peces".

la producció vínica, a ocupar-se de vendre els excedents... La Maria, a la criança i educació dels fills, que en tenen tres, dos fills i una filla. El 1792, el seu fill fadristern, Pau Solà i Pujó, solter i comerciant, s'embarcà cap a Amèrica i, pel que sembla, s'establí a Buenos Aires, a l'Argentina, per no tornar.⁴

LA CRISI DE FINALS DEL XVIII I LES CIRCUMSTÀNCIES FAMILIARS

La crisi econòmica de finals de segle XVIII cal relacionar-la amb l'esdeveniment dels esdeveniments d'aquella època: la revolució francesa de 1789. Els revolucionaris de la Convenció declararen la guerra a la monarquia espanyola el 1793, iniciant-se així la Guerra Gran, de dos anys de durada. L'escenari bèl·lic gairebé es limità a les comarques catalanes d'ambdós costats dels Pirineus, i l'esforç econòmic i humà espanyols per fer-hi front gairebé fou exclusiu dels catalans. El comerç es va veure molt afectat i, amb ell, la sortida dels vins i dels aiguardents, com també tota la incipient indústria, mancada, ara, de primeres matèries, de mà d'obra o d'inversió. El 1795 es firmava la Pau de Basilea, però un any després, el 1796, la signatura del Tractat de Sant Ildefons, entre França –els enemics de l'any anterior– i Espanya ens portà a la guerra contra Anglaterra, que es desenvolupa en dos períodes, de 1797 a 1802 i de 1805 a 1808, que paralitzaren completament el comerç de les Índies i feren entrar Catalunya en una època de misèria generalitzada.⁵ Fou la política de la monarquia espanyola (Carles IV de Borbó), capitanejada per Manuel Godoy, favorit de la cort, primer ministre, amant de la reina, príncep de la Pau..., la que va dur a tan desastrosos resultats per a l'economia catalana, que gairebé quedà paralitzada, perdent, en aquests anys, molts dels progressos aconseguits en mig segle de treball i d'esforç.

Per aquests anys de finals de segle, en Pau Solà, home sexagenari, ha enviudat, té un fill a Amèrica, i l'hereu, el Josep Solà i Pujó, mor de malaltia el 1793, deixant una segona esposa (Maria Anna Petit) i un fill de la primera (Maria Girona) de dotze anys d'edat. La filla es troba ja casada amb Antoni Ivern, boter i comerciant. L'hereu, en morir, vivia separat del pare, però aquest últim, en gaudir de l'usdefruit, s'haurà de fer càrrec altre cop de la hisenda, per ser menor d'edat l'hereu del seu difunt fill, el seu nét, Pau Solà i Girona. El nét passa a viure amb l'avi, mentre que la madrastra d'aquell es separa dels seus vincles a la casa.

La crisi de finals de segle XVIII queda reflectida a l'heretat Solà-Pujó pels deutes i la creació de censals que Pau Solà va adquirint fins al dia de la seva mort, l'any 1800:

- 150 lliures que li foren deixades per la vídua Gertrudis Martí de Carbonell, de les quals, el 1800, quan el Pau mort, encara se li deuran 26 lliures i 5 sous.
- 700 lliures que li deixà en Joan Ramon Solà, sota l'interès anual del 5%.
- 150 lliures deixades per Joan Soler (a) Cocones.
- 05 lliures deixades pel rector de la Geltrú.
- 42 lliures a Joan Pau Ros, per honoraris i diners deixats.

4 Aquesta afirmació l'establím a manera d'hipòtesi. De fet, no sabem si tornà o no. El que podem dir és que en Pau fill duia al seu càrrec una Companyia de negoci a Buenos Aires i que el seu pare, el 1793, hi havia invertit 304 lliures, 13 sous i 4 diners, els dos terços dels beneficis.

5 El que seguí després, la guerra del Francès (1808-1814), que encara fou pitjor, i amb escreix, no l'incloem en aquest petit estudi.

- Deutes per l'última malaltia de Josep Solà i Pujó: 29 lliures, 6 sous i 3 diners a l'apotecari Benet Garrich en concepte de medicines, i 13 lliures i 2 sous al metge Francesc Galceran per deu visites al malalt.
- Deutes per la mort de Josep Solà i Pujó: 95 lliures i 5 sous al rector de Vilanova i a d'altres per 254 misses resades; 23 lliures, 17 sous i 7 diners a Isidre Mayner per la cera; 13 lliures i 2 sous a Josep Baró i a Josep Solé i Ravella pel bagul o caixa mortuòria, i 10 lliures a Eulària Grau de Ferrer –potser la criada de la casa– per la deixa que li féu el difunt en testament.

En total són 1.207 lliures, 17 sous i 10 diners, més l'interès que va generant el deute principal mentre no es saldi, que suposen 35 lliures anuals més. El Pau, a més, deixa creats quatre diferents censals que suposen, junts, l'obligació de pagament de 68 lliures i 8 sous anuals en concepte de pensió de censals, per un capital total de 1.368 lliures. Els cobradors d'aquests censals són el prevere de la parròquia de Vilanova, Isidre Safons (30 lliures), la vídua de Pere Martí (23 lliures i 2 sous), Joan Barreres, per la causa pia del Dr. Ballester (9 lliures) i la Rectoria de Santa Margarida (6 lliures i 6 sous).

És aquest nivell de deute assolit, el recurs a recursos aliens, l'indicador més clar del qual disposem per deduir la crisi per la qual passava la família aquells anys de fi de segle, malgrat disposar d'una important hisenda. En part, també es pot comprendre per l'edat de l'administrador, un ancià, que ha de pagar tots els jornals i que difícilment podria ja controlar la marxa de les rendes de mas Pujó, tot i que podem suposar la possible ajuda que podia rebre del seu gendre (el marit de la filla) i la de l'oncle matern del seu nét. Pel que fa a la modesta inversió a Amèrica, en l'empresa que el seu altre fill hi té, tot i que el marge de beneficis era elevat, i podia haver, si no solucionat, sí minorat la necessitat d'empenyorament, hem de suposar que la guerra marítima iniciada el 1797 l'havia frenada.

LA CURADORIA O ADMINISTRACIÓ D'ANTON IVERN

L'avi mor l'any 1800, quan el nét i hereu només té dinou anys. Aquesta circumstància posa en marxa el que era previst en el testament de Josep Solà i Pujó: l'administració de l'heretat ha d'anar a mans dels tutors i curadors del seu fill. Aquests són tres: Anton Ivern, cunyat del difunt i oncle polític de l'hereu; Pelegrí Guasch, prevere i rector de la parròquia de Sant Antoni Abat de Vilanova, i Anton Coli, el seu homòleg a la de la Geltrú. Els dos preveres, però, renuncien formalment a la seva responsabilitat, sent substituïts per Josep Girona, oncle del menor per part de mare, que també acabà renunciant. Anton Ivern, doncs, resta com a únic tutor i curador; curadoria que durarà cinc anys i set mesos, des de l'abril de 1801 fins al desembre de 1806, moment en què passarà el càrrec de l'administració de la casa al mateix hereu, Pau Solà i Girona, major d'edat i ja casat de feia un any.

Anton Ivern s'ha d'encarar, doncs, a l'administració i a tots aquells deutes, que augmenten inicialment per les despeses que generaren, per una banda, la mort del vell Pau, i, per l'altra, les de notaris i advocats per les entrades i les renúncies de les tutories al·ludides, i per la redacció d'un inventari.

- Deutes per la mort de Pau Solà: 55 lliures, 5 sous i 6 diners a la Rectoria de Vilanova pels funerals; 42 lliures i 12 sous a Anton Robert per la roba de dol i 23 lliures, 19 sous i 2 diners a Isidre Mayner per la cera emprada.

- Deutes a advocats, notaris, assessors i a la cúria del batlle per un total de 67 lliures, 1 sou i 9 diners.

El punt d'arrencada de la curadoria, doncs, no era per ser optimistes, amb 2.764 lliures, 16 sous i 3 diners de deutes, inclosos els capitals dels censals, que vénen a suposar gairebé la meitat del deute, i que obligaven a pagar el 3% del capital (pensions anuals de censal). Per alta banda, caldrà fer front també al pagament del cadastre, el delme que pres-ta la peça de terra a la Quadra d'Adarró, i l'impost pel consum del vi, pagaments anuals tots ells. Anton Ivern, tot i aquest punt de partença i altres dificultats que es trobarà pel camí, en sabrà sortir, deixant l'heretat –amb el patrimoni intacte–, al final del període, gairebé sense deutes, a excepció dels censals, que seguiran tots ells vigents.

Una de les primeres accions que efectua és una inversió que es pot considerar important: ven el burro de la casa i compra un matxo.⁶ El resultat de l'exercici dels set últims mesos de 1801 és negatiu, amb unes pèrdues de 406 lliures i 6 diners. De mas Pujó s'ha venut vi, algunes bigues (producció del bosc), mestall, ordi i sègol; de Vilanova, vi, vi de gotims, vinagre i blat. L'entrada més important, amb diferència, és la de vi de Vilanova (562 lliures, 7 sous i 6 diners), mentre que la sortida més colpidora és la de “despeses de la casa i del treball de les terres” (jornals, bàsicament, que pugen a 499 lliures, 12 sous i 11 diners). Altres despeses, que seran constants en tots els exercicis, són els de consum de la casa i alimentació (tot i que gran part d'aquesta alimentació prové dels mateixos cultius de la pròpia hisenda) i les del consum del matxo (garrofes, també produïdes en la mateixa hisenda). Les pèrdues haurien pogut ser més lleugeres, però s'ha fet un esforç per reduir el deute no provinent de censals en un 12,89%.

L'any 1802 és un any extraordinari, no tant per la producció del vi, que, sent bona, és semblant a la d'altres anys, sinó pels preus de venda, potser influïts pel final de la primera guerra marítima. Així, l'entrada, només pel vi de Vilanova, és de 1.506 lliures, 17 sous i 6 diners, i destaca també la venda de garrofes (per un valor de 223 lliures, 6 sous i 3 diners) i la del vi de mas Pujó (126 lliures i 10 sous). Quant a les despeses de la casa i del treball de les terres, han estat de 971 lliures, 3 sous i 3 diners, una quantitat equivalent a la de l'any anterior. Cal destacar, aquest any, les inversions en la compra de blat de llavor per sembrar i la plantació de 4.000 mallols a les terres de mas Pujó, per tal de poder veure augmentada, en un futur proper, la producció de vi.⁷ Redueix el deute en un 6,50% més. El saldo positiu, els guanys, signifiquen cobrir les pèrdues de l'anterior any.

El 1803, tot i que només es ven una bóta menys de vi respecte de l'any anterior, els preus han caigut de tal manera que només s'ingressen, en números rodons, 1.148 lliures pel vi de Vilanova i 109 lliures pel de mas Pujó. No es venen garrofes. En canvi, les despeses de la casa i del treball de les terres han augmentat gairebé una tercera part més. Sent un any de pau i, per tant, de normalitat en les vies d'exportació, la greu davallada dels preus del vi tal vegada s'explicaria per una notable sobreproducció o, potser, pels ànims lucratiu dels comerciants intermediaris, o per ambdós casos plegats. Malgrat tot, i el saldo elevadament negatiu de l'exercici, l'Anton continua invertint a mas Pujó (blat per sembrar, plantació de 3.000 mallols i de 60 oliveres). Segurament, gran part d'aquestes plantacions es fan mitjançant l'artigatge del bosc o de la terra bosquina, ja

6 Per l'inventari es dedueix que en una altra època ja havien disposat d'un matxo, però en aquells moments només tenien un burro.

7 El 29 d'agost de 1802, l'Anton paga el treball d'arrencar 42 pins. Tot i que està duent a terme un artigatge, aquests pins en concret, es veu obligat a arrencar-los, per Reial Ordre, perquè s'està arrançant i ampliant la carretera reial.

que observem certa activitat, no sols en la venda de bigues sinó en la fabricació de cairats i lla-tes, que es transporten a Vilanova per a la seva venda, tot i que el guany per aquest concepte, a l'igual que l'aconseguit per la venda de cereals, és marginal. Es podria dir que ha estat un any de descapitalització. No s'ha destinat cap quantitat a disminuir el deute.

El 1804 es segueix el camí iniciat l'any anterior en la davallada dels ingressos. Tot i que els preus del vi milloren sensiblement, la producció de vi disminueix de tal manera que podem parlar d'una veritable mala collita a les terres de Vilanova, o potser millor, ja que les dades de què disposem no són de producció sinó de vendes, d'una gran dificultat per trobar mercat. A mas Pujó, en canvi, les vendes –com segurament la producció– són les màximes del període, però el preus assolits –molt baixos– no serveixen per compensar. Es fa un esforç en la venda de cereals i de garrofes..., però les despeses de producció (salari a jornalers i de productes necessaris) continuen sent elevats (1.115 lliures i 15 sous). Es resol el 9,23% dels deutes que resten i, al mateix temps, es paguen 159 lliures i 4 sous de pensió de censals, gairebé el triple dels pagaments per aquest concepte en un any normal, perquè cal fer front a endarreriments o impagaments d'anys anteriors, i es continua la despesa en inversions (3.100 mallols a mas Pujó). Destaquen aquest any les noves despeses en advocats i notaris arran d'un litigi amb Maria Anna de Petit, la segona esposa del difunt Josep Solà i Pujó, que aconsegueix de l'heretat una paga anual de 50 lliures –tot i que no sabem per durant quans anys–, que caldrà afegir a les despeses. El resultat de l'exercici és negatiu, amb unes pèrdues de 297 lliures, 11 sous i 7 diners.

El 1805 resulta també un any nefast pel que fa al vi, a mas Pujó, perquè hi trobem una molt bona producció o vendes, però els preus són molt baixos (2,50 lliures la carga); a Vilanova, un molt bon preu (14 lliures, 17 sous i 6 diners la carga), però les cargues venudes són poques, les més baixes, amb diferència, de tot el període. Les entrades per la venda de vi no depassen les 377 lliures..., es va cap a una bancarrota..., però l'administració trobarà recursos per poder fer front a la situació invertint i convertint un producte que fins aleshores havia sigut marginal, en el principal: l'explotació del bosc. El resultat d'artigar els últims tres anys, alguns dels 22 jornals de terra bosquina i de bosc a mas Pujó per plantar-hi vinya, haurà de dur, a mig termini, a una millora en la producció de vi, però immediatament ha dut a la disponibilitat de molta fusta (la venda de pins i de resines de pi, aquest any, suposa una entrada de 1.130 lliures, 12 sous i 6 diners, l'equivalent, gairebé, a una collita de raïm normal amb preus del vi normals), però a més s'han invertit en la producció de bigues (quadrejar pins) i en serrar cabirons, posts i lla-tes, que es venen a Vilafranca del Penedès, però sobretot a Vilanova i la Geltrú, malgrat la despesa que suposa el seu transport. Tota aquesta indústria suposarà una entrada bruta de 564 lliures, 5 sous i 2 diners. I el resultat de l'exercici, positiu en 575 lliures.

El 1806 és l'últim dels anys de la curadoria. S'han venut 153 cargues de vi de Vilanova i 35 de vi de mas Pujó, a un preu mitjà de 5 lliures i 16 sous el primer i de 2 lliures i 16 sous el segon. Es continuen venent productes de l'explotació del bosc o fruit de l'artigatge, però ja ni de bon tros com l'excepcional any anterior; també és important la suma de les vendes de cereals de mas Pujó (135 lliures). En termes exclusivament econòmics, hauria estat un any de guanys (s'ha aconseguit reduir de forma significativa les despeses de la casa i del treball de les terres, a més d'haver saldat la resta dels deutes, censals a banda), però, en canvi, tres variables contribuiran a les pèrdues finals. Una d'elles, l'econòmicament menys significativa, és el fet que en Pau Solà i Girona es casà el 1805 i, encara que li falti un any ben bo per complir la majoria edat, reclama al seu oncle el dret a administrar la hisenda. Anton Ivern es mostra ferm a esgotar tot el temps legal i el dret a ser tutor i curador, i, per tant, administrador. Això donà lloc a un litigi entre ambdós, que acabà

amistosament just quan el jove Pau féu els 25 anys, al desembre de 1806, però mentrestant hi ha hagut despeses en advocats i notaris. De fet, des de l'inici de la tutoria i fins a l'inici del litigi al setembre de 1805, l'Anton passava uns diners mensuals al Pau perquè pagués els jornalers i per les despeses de la casa (el seu propi jornal, podríem dir); en canvi, des del setembre d'aquell any, aquests diners ja no els rebrà el Pau sinó el capatàs, i fins i tot la criada de la casa, i segurament no inclouen els diners que rebia el Pau per les seves despeses personals, d'aquí que, com hem dit, es redueixin de forma significativa. La segona és la realització d'obres tant a mas Pujó (si el 1804 ja havia fet arranjar una part de la teulada, ara fa fer un armari de paret, una nova finestra i portes...) com a casa Solà de Vilanova (treballs de fuster). La tercera despesa, la més elevada, és la paga que rep l'Anton Ivern en concepte d'haver administrat la hisenda durant aquests cinc anys i set mesos, que puja a la quantitat de 1.000 lliures. El saldo de l'exercici, doncs, acaba sent negatiu amb 441 lliures i 8 sous, que, sumats a l'acumulació de pèrdues dels anys anteriors, pugen a 755 lliures 10 sous i 3 diners. A partir de l'1 de gener de 1807 el nou administrador ja és l'hereu.

A MANERA DE CONCLUSIÓ

El primer que cal dir és que la casa o hisenda Solà-Pujó és sòlida, disposa de força terres i la família es pot permetre no treballar-les directament. Si, la major part dels anys, hi observem pèrdues enlloc de guanys, és per la crisi que suposaren les guerres contra Anglaterra, que impediren el normal desenvolupament del comerç marítim a llarga distància, la qual cosa afectà els preus del vi i dels aiguardents, així com la seva sortida, i, evidentment, també, per les circumstàncies particulars de la mateixa família, com hem vist. Sense la guerra i sense la mort prematura de Josep Solà i Pujó, cal suposar que haguessin arribat a noliejar ells mateixos les seves bótes de vi, en lloc de recórrer a comerciants intermediaris, tenint com tenien un membre de la família a Amèrica, com a contacte de confiança, tal com feren moltes altres famílies, de manera que el guany per la producció vínica hauria estat molt més elevat, però aquell contacte desapareix, almenys en els anys que hem estudiat.

Anton Ivern, sembla que fa les coses ben fetes, el que pot. Cal tenir en compte que no sols és l'administrador temporal de la hisenda que se li ha confiat, sinó que, a més, ha de tirar endavant els seus propis negocis, la seva pròpia casa i família. De la seva gestió es poden destacar almenys tres coses. Primer: talla d'arrel la dinàmica d'endeutament que el vell Pau havia iniciat i aconsegueix, durant tot el període, saldar-lo, tot fent un esforç, l'últim dels anys, per passar a l'hereu la hisenda sense deutes, llevat dels censals. Segon, la important inversió constant a mas Pujó, sobretot, en l'extensió de la plantació de vinya (10.100 mallols en tres anys), els primers fruits de la qual segurament haurà de gaudir-los més l'hereu que ell mateix. Ja s'ha dit que, des que mas Pujó quedà deshabitat dels seus propietaris, restà en manteniment i com a complement de la font d'ingressos principal que són les terres vilanovines. Tant és així que els ingressos que aporta els primers anys només suposen un 10% dels totals. I, en canvi, mas Pujó salva la crisi del vi de 1805, gràcies a l'explotació de la fusta del seu bosc que genera una indústria important, tot i que efímera perquè els recursos són molt limitats, són els que ha donat de si l'artifatge. L'últim any, el 1806, en canvi, i malgrat que aquella indústria ja ha davallat, les seves restes, més el vi i els cereals de mas Pujó, representen una tercera part dels ingressos de l'heretat, de manera que la proporció d'ingressos de mas Pujó s'ha triplicat. Malgrat les dificultats econòmiques, l'Anton té visió de futur i s'entesta a aconseguir la modernització de les terres margaridenques. I tercer, i relacionat amb el segon: ja s'ha fet referència a les obres efectuades a la masia, però el que haurà

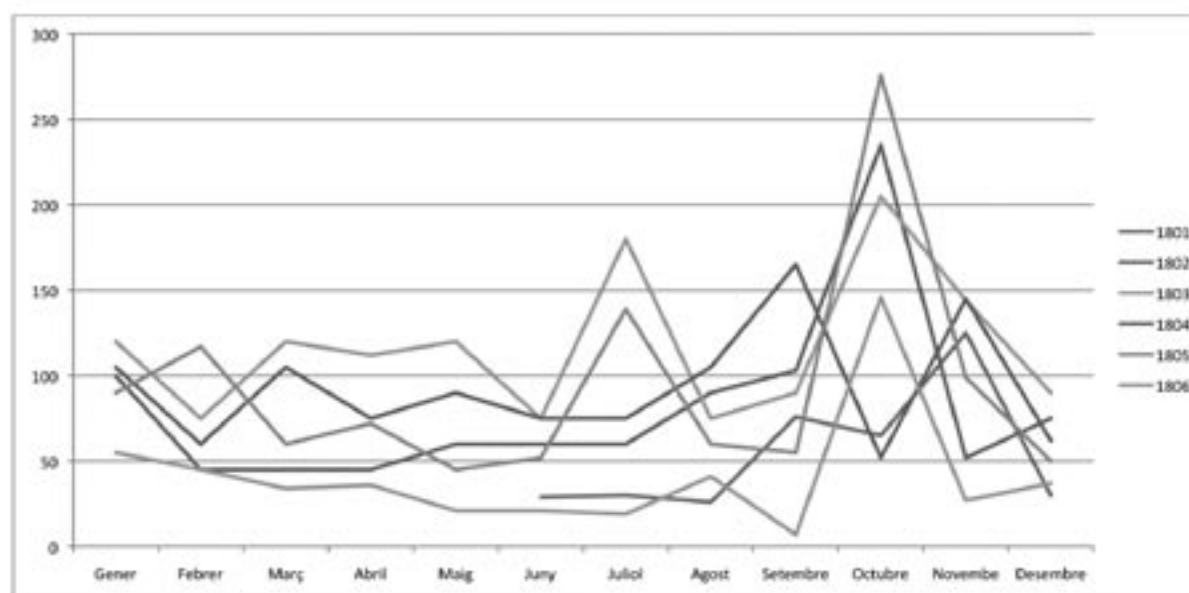
de ser més transcendent és el fet de passar al mateix mas la repartició dels grans i el trafegar del vi, amb la qual cosa, i encara que per a aquestes tasques llogui un matxo, dos homes i una dona, s'haurà de tenir més control sobre les produccions i el seu cost.

Cal tenir en compte, també, que aquella època no és encara la del consum actual (no es paga electricitat, aigua, brossa, tarifa plana..., no es canvia de roba o de sabates cada dos per tres, etc.), i que, pel que fa a la necessitat de cereals (almenys un de cada dos anys) o d'oli per a l'alimentació de la família i de garrofes per al matxo, la casa és autosuficient, tot i que ho comptabilitzi com a despesa. És a dir, que encara que nosaltres hem aplicat una comptabilitat moderna, a l'igual que mensualment hi havia despeses per cobrir, també mensualment hi ha alguna o altra entrada de diners, encara que sigui, a vegades, per la venda a la menuda de vi o de vinagre. Quant a la clara diferència del preu del vi de les vinyes de Vilanova respecte a les de mas Pujó, més del doble i a vegades fins al triple o més, potser fos degut al preu del transport fins a les platges, més que no pas a la qualitat del producte.

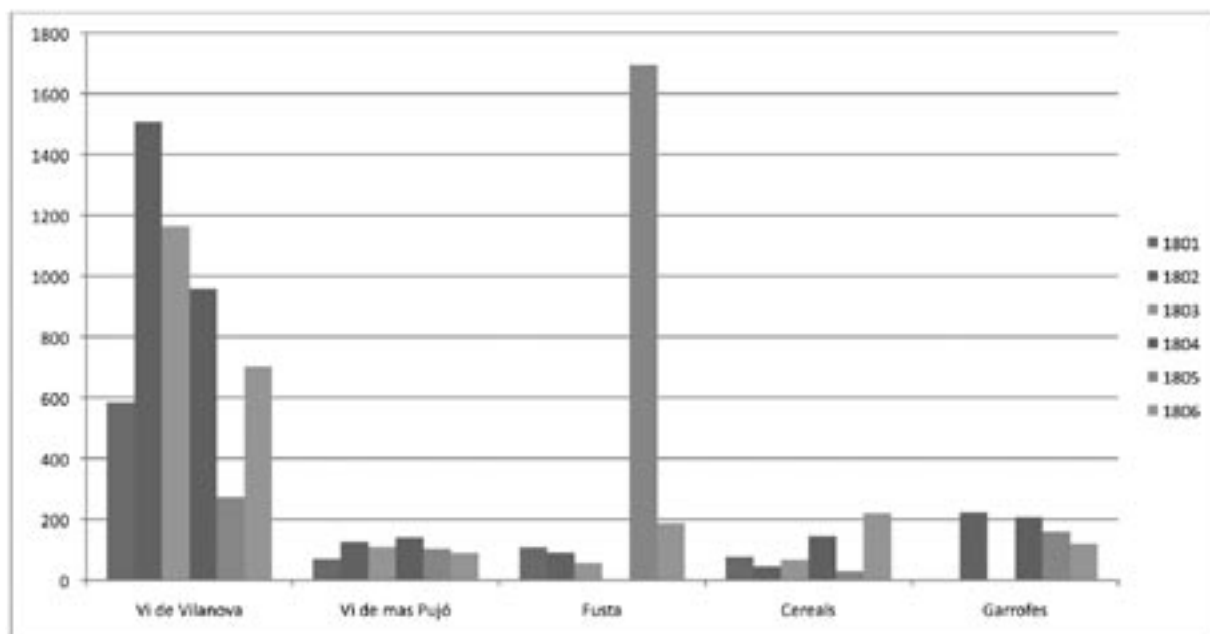
L'hereu comença la seva administració amb pèrdues acumulades, però, al mateix temps, cal tenir en compte que en el moment d'agafar les regnes de l'heretat els cellers gairebé són plens, i que el valor de les existències dels cereals tampoc és menyspreable. Poc s'hauria de pensar ningú que, poc més d'un any després, començaria una guerra que hauria de donar inici a una crisi molt pitjor i destructiva, com haurà de ser la Guerra del Francès (1808-1814). Amb tot, un patrimoni com el dels Solà-Pujó, sempre és una molt bona base com per començar de zero, o, millor dit, de nou.

Annexos

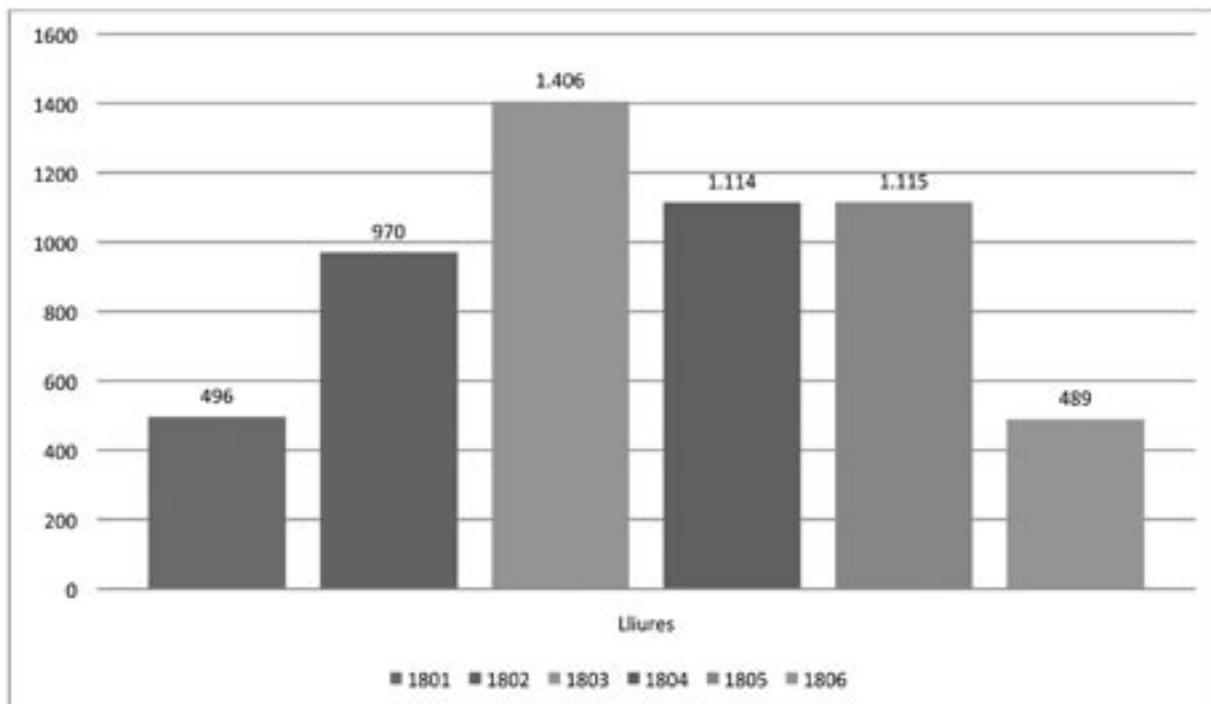
DEPESSES DE LA CASA I DEL TREBALL DE LES TERRES

VALOR ANUAL DE LES DIVERSES VENDES (en lliures)

TOTAL ANUAL

1801 (7 MESOS)

RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
70	13	9	Venda de mercaderies (vi de mas Pujó)			
562	7	6	Venda de mercaderies (vi de Vilanova)			
9	0	0	Venda de mercaderies (vi de gotims)			
13	2	6	Venda de mercaderies (vinagre de Vilanova)			
18	15	0	Venda de mercaderies (bigues)			
57	5	0	Venda de mercaderies (blat de Vilanova)			
9	11	3	Venda de mercaderies (mestall de mas Pujó)			
4	0	0	Venda de mercaderies (ordi de mas Pujó)			
7	10	0	Venda de mercaderies (sègol de mas Pujó)			
11	3	2	Venda de mercaderies (garrofes)			
30	0	0	Ingressos extraordinaris (venda d'un burro) a Pèrdues i guanys	793	8	3
1.198	8	9	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	178	17	0
			Consum del matxo (garrofes)	45	17	0
			Pagament de deutes	180	0	0
			Despeses de la casa i del treball de les terres	500	3	11
			Despeses de notaris i advocats	65	3	9
			Despeses de funerals	79	3	1
			Deixa testamentària	10	0	0
			Despeses per inversions (un matxo)	109	4	0
			Pagament de censals	30	0	0
			Saldo negatiu (pèrdues): 405 lliures i 6 diners			
			Ingressos de Vilanova: 86,13%			
			Ingressos de mas Pujó: 13,87%			

1802

RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
1.506	17	6	Venda de mercaderies (vi de Vilanova)			
126	10		Venda de mercaderies (vi de mas Pujó)			
70	10	6	Venda de mercaderies (bigues a mas Pujó)			
17	13	3	Venda de mercaderies (sines de pi i alzines)			
2	12	6	Venda de mercaderies (barrumbaines)			
42	9	4	Venda de mercaderies (mestall)			
223	6	3	Venda de mercaderies (garrofes) a Pèrdues i guanys	1.979	19	4
1.569	14	11	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	300	12	0
			Consum del matxo (garrofes)	78	12	0
			Pagament de deutes	79	1	3
			Despeses de la casa i del treball de les terres	971	3	3
			Despeses de funerals	13	2	0
			Pagament de censals	36	6	
			Impostos (delme)	2	1	3
			Despeses per inversions	74	5	10
			Despeses extraordinàries	14	2	6
			Saldo positiu (guanys): 410 lliures 4 sous i 5 diners			
			Saldo acumulat 1801-1802 (guanys): 4 lliures 19 sous i 5 diners			
			Ingressos de Vilanova: 89,09%			
			Ingressos de mas Pujó: 10,91%			

1803

RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
109	16	1	Mercaderies (vi de mas Pujó)			
1.148	15	0	Mercaderies (vi de Vilanova)			
15	15	0	Mercaderies (vi de gotims de Vilanova)			
44	1	3	Mercaderies (bigues, cairats, llates, a Vilanova)			
12	6	0	Mercaderies (pins i un tros de figuera)			
14	12	6	Mercaderies (blat de llavor)			
23	18	1	Mercaderies (sègol i ordí de mas Pujó)			
30	0	0	Mercaderies (llobins)			
24	7	6	Ingressos extraordinaris (nou de premsa i caragol) a Pèrdues i guanys	1.423	11	5
2.060	15	6	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	300	12	0
			Consum del matxo (garrofes)	78	12	0
			Despeses de la casa i del treball de les terres	1.406	10	0
			Transports	15	0	0
			Despeses de notaris i advocats	72	19	0
			Despeses de funerals	66	11	2
			Pagament de censals	36	6	0
			Despeses per inversions	84	5	4
			Saldo negatiu (pèrdues): 637 lliures 4 sous i 1 dinar			
			Saldo acumular 1801-1803 (pèrdues): 632 lliures 4 sous i 8 diners			
			Ingressos de Vilanova: 89,71%			
			Ingressos de mas Pujó: 10,29%			

1804

RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
140	16	11	Venda de mercaderies (vi de mas Pujó)			
918	15	0	Venda de mercaderies (vi de Vilanova)			
40	10	0	Venda de mercaderies (vinagre de Vilanova)			
2	16	3	Venda de mercaderies (bigues, cairats)			
145	0	0	Venda de mercaderies (blat de llavor, mestall, sègol, ordí, tot de mas Pujó)			
207	13	1	Venda de mercaderies (garrofes) a Pèrdues i guanys	1.455	11	3
1.862	10	3	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	300	12	0
			Consum del matxo (garrofes)	78	12	0
			Pagament de deutes	105	0	0
			Despeses de la casa i del treball de les terres	1.115	15	0
			Deixa testamentària	50	0	0
			Pagament de censals	159	4	0
			Despeses per inversions	44	12	6
			Despeses extraordinàries	8	14	9
			Saldo negatiu (pèrdues): 206 lliures 19 sous			
			Saldo acumulat 1801-1804 (pèrdues): 839 lliures 3 sous i 8 diners			
			Ingressos de Vilanova: 80,19%			
			Ingressos de mas Pujó: 19,81%			

1805 RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
102	14	6	Venda de mercaderies (vi de mas Pujó)			
274	18	9	Venda de mercaderies (vi de Vilanova)			
1	2	6	Venda de mercaderies (vi premsat de Vilanova)			
1.130	12	6	Venda de mercaderies (pins i sines de pi)			
205	17	6	Venda de mercaderies (bigues, llates, a mas Pujó)			
351	2	8	Venda de mercaderies (bigues, cairavius, llates, cabirons, posts a Vilanova)			
11	5	0	Venda de mercaderies (roures)			
1	16	9	Venda de mercaderies (blat)			
28	4	4	Venda de mercaderies (sègol, civada, ordi)			
160	15	2	Venda de mercaderies (garrofes) a Pèrdues i guanys	2.268	9	8
1.693	8	3	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	300	12	0
			Consum del matxo (garrofes)	78	12	0
			Despeses de la casa i del treball de les terres	1.117	7	0
			Deixa testamentària	50	0	0
			Pagament de censals	6	6	0
			Transports	124	6	10
			Impostos	9	16	5
			Sous extraordinaris	6	8	0
			Despeses per inversions	237	2	0
			Saldo positiu (guanys): 575 lliures 1 sou i 5 diners			
			Saldo acumulat 1801-1805 (pèrdues): 264 lliures 2 sous i 3 diners			
			Ingressos de Vilanova: 20,56%			
			Ingressos de mas Pujó: 79,44%			

1806 RESULTAT DE L'EXERCICI (PÈRDUES I GUANYES)

lliures	sous	diners		lliures	sous	diners
98	8	9	Venda de mercaderies (vi de mas Pujó)			
790	6	3	Venda de mercaderies (vi de Vilanova)			
91	6	0	Venda de mercaderies (bigues, llates, cabirons, pots, a Vilanova)			
184	2	6	Venda de mercaderies (bigues a mas Pujó)			
1	4	6	Venda de mercaderies (barrumbaines)			
85	14	3	Venda de mercaderies (blat del maig)			
135	1	10	Venda de mercaderies (mestall, sègol, espartera de sègol, ordi, tot de mas Pujó)			
119	5	0	Venda de mercaderies (garrofes)			
1.105	19	7	Variació de les existències a Pèrdues i guanys	2.601	12	6
3.092	16	8	Pèrdues i guanys a Consum de la casa i alimentació	300	12	0
			Consum del matxo (garrofes)	78	12	0
			Pagament de deutes	643	10	0
			Despeses de la casa i del treball de les terres	534	16	0
			Transports	29	18	9
			Despeses de notaris i advocats	92	18	0
			Deixa testamentària	50	0	0
			Despeses per funerals	95	5	0
			Pagament de censals	150	18	
			Impostos	64	8	2
			Imprevistos	51	18	9
			Paga de l'administració de tot el període (5 anys i 7 mesos)	1.000	0	0
			Saldo negatiu (pèrdues): 491 lliures i 8 sous			
			Saldo acumulat 1801-1806 (pèrdues): 755 lliures 10 sous i 3 diners			
			Ingressos de Vilanova: 69,02%			
			Ingressos de mas Pujó: 30,98%			

APÈNDIX 2 CLIENTS I PROVEIDORS

Clients

Vi	Cereals	Garrofes	Cabirons, cairats, llates, posts	Bigues, pins i sines de pi
Pere Garí	Cristòfol Almirall	Joan Coll	Salvador Queraltó	Salvador Queraltó
Anton Miró	Andreu Solé	Salvador Queraltó	Jaume Fontanals	Jaume Rovira
Bernat Riudor	Josep Carsi	Josep Gassó i Solà	Josep Rovira	Miquel Aiguadé
Cristòfor Comas	Eulàlia Ferrer	Pere Mironet	Joan Santacana	Jaume Fontanals
Vicenç Ferrer	Llorenç Ventosa	Josep Raventós	Josep Ventosa	Josep Rovira
Salvador Queraltó	Joan Llanusa	Josep Girona	Anton Estalella	Pau Miró
Josep Onfini	Joan Soler (a) Cocones	Pere Gonsé	Maria Anna Vidal	Joan Santacana
Josep Font	Josep Batlle	Pere Garí	Josep Xarega	Joan Rafecas
Antònia Gassó i Solà	Josep Ivern	Josep (a) de la Mula.	Ramon Bolet	Josep Ventosa
Srs. Romeu i Sala	Pau Blanch		Anton Totosaus	Ramon Dias
Josep Martí	Cristòfol Brasies		Màrtir Pollés	Josep Totosaus
Josep Gassó i Solà	Clients anònims		Teresa Miró	Anton Estalella
Josep Carsi			Josep Ballester	Joan Baró
Francesc Galceran			Bonaventura Vinyals	Salvador Marlans
Anna Maria Vidal			Jaume Febrer	Maria Anna Vidal
PP. Trinitaris de Vilafranca			Miquel Carbonell	Josep Xarega
Josep Xarega			Josep Soler i Ravella	Ramon Bolet
Francesc Serra				Anton Totosaus
Clients anònims, al detall				Màrtir Pollés

Proveïdors

Nom	Bé o servei	Nom	Bé o servei
Cúria del Batlle de Vilanova	Assessorament	Salvador Poch	Mestre de cases
Fèlix Brugal	Fuster	Pau Ràfols	Advocat
Pau Cana	Teules	Bernat Riudor	Blat per sembrar
Grau Cassani	Notari	Francesc Roca Bertran	Arrendador del delme d'Adarró
Josep Dalmau	Transport de bigues i llates a Vilanova	Francesc Roig i Cerqueda	Advocat
Joan Febrer	Lloguer d'un matxo per repartir grans	Joan Pau Ros i Sevilla	Notari
Antoni Ferrer	Notari	Francesc Roura i de Costa	Procurador
Ramon Ferrer	Advocat	Salvador Queraltó	Transport de llates a Vilanova
Serafi Ferrer	Advocat	Qui té el taller davant l'Hospital	Baster
Josep Font	Ferrer	Salvador Serra	Compra del burro
Josep Gassó	Lloguer d'un matxo per anar de bagatge	Antònia Solà Altet	Cura de la casa durant el litigi amb l'hereu
Miquel Grau	Baster		Transformació de la fusta i traginar palla
Magí Miret	Fuster	Llorenç Ventosa	Advocat
Pere Mironet	Proveïdor d'un matxo	Josep Anton Yañez	Criada
Pau Miró	Serrador	Maria Teresa	Jornalers, apiladors, etc.
Sr. Oliver	Delme d'Adarró	Treballadors anònims	

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

15enes Jornades d'Estudis Penedesencs.
Vilafranca del Penedès, 2002

EL PENEDÈS A LA MEITAT DEL SEGLE XIX, SEGONS EL DICCIONARI MADDOZ

RESUM

Treball comparatiu dels principals aspectes de més d'una cinquantena de viles penedesenques esmentades per Pascual Madoz en el seu "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar".

ABSTRACT

Comparative surveys on the main features of over fifty Penedès Area towns quoted by Pascual Madoz in his "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar" (Historic, statistic and geographic dictionary of Spain and its overseas territories).

Pascual Madoz Ibáñez va néixer a Pamplona a l'any 1806, cursà carrera de dret a la Universitat de Saragossa, el 1823 fou fet presoner pels francesos a Montsó, quan participava en la defensa de la vila davant les forces de l'expedició del Cent Mil Fills de Sant Lluís, dirigides pel duc d'Angulema i per la seva significació política liberal s'hagué d'exiliar a França. A París va emprendre durant els anys 1830-32 estudis especialitzats en geografia i estadística. Tornà a Espanya el 1833, amb motiu d'una amnistia atorgada per la reina regent Maria Cristina i s'instal·là a Barcelona on dirigí i col·laborà en diverses obres literàries i culturals, el 1835 fou nomenat jutge de primera instància de Barcelona i, el mateix any, governador de la Vall d'Aran. L'any 1854 esdevingué governador civil de Barcelona, morí a Gènova l'any 1870.

Sens dubte una de les tasques més importants que va dur a terme, va ser durant els anys 1845-50 amb l'edició del "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar".

D'aquesta obra Antoni Pladevall diu que és "l'obra més completa i sistemàtica de documentació i d'interpretació de la realitat espanyola del segle XIX"

La present comunicació tracta de cinquanta sis viles penedesenques, segons ens les descriu P. Madoz, agrupades en un quadre comparatiu amb els següents apartats: nom - nucli/terme - clima/malalties - agricultura - ramaderia - indústries - producció/impostos - altres dades.

Veurem doncs, com estaven o com veia aquestes poblacions aquest gran viatger que tot i pertànyer al cos jurídic espanyol i sense ser català, gaudia de moltes simpaties per la seva actuació, ja que s'identificà amb la problemàtica del nostre país.

INTRODUCCIÓ

Sempre és interessant conèixer l'opinió que els antics viatgers tenien de casa nostra, ja que en els seus relats ens expliquen com eren les vies de comunicació, el menjar i el tracte que rebien en els hostals, com veien a la gent que es creuaven en el camí i sovint ens fan una descripció de com eren els nostres pobles aleshores.

De manera general podríem dir que hi ha dos tipus de viatgers, els que van arribar a Catalunya de pas, camí d'altres regions de la península i que la seva estada va ser producte d'un viatge gairebé sobtat, sense preparació de cap mena, com aprofitant la proximitat per acostar-s'hi i passar unes dies tombant per les nostres comarques.

Hi ha altres viatgers que van planificar a consciència la seva estada a casa nostra, cap a on calia anar, on dormir, que calia veure, etc.

Pascual Madoz possiblement forma part d'un grup, quelcom diferent dels anteriors, ja que si be planifica la seva estada i ens forneix d'una gran abundància de dades, resulta sens dubte massa fred si el que volem és conèixer com vivia la gent en el nostre país, no obstant, per aquesta riquesa de dades que ens aporta, he cregut interessant esbrinar com veia els pobles del Penedès aquest gran viatger que tot i pertànyer al cos jurídic espanyol i sense ser català, gaudia de moltes simpaties per la seva actuació ja que s'identificà amb la problemàtica del nostre país.

BREUS DADES SOBRE EL PERSONATGE

Pascual Madoz Ibáñez va néixer a Pamplona a l'any 1806, cursà la carrera de dret a la Universitat de Saragossa, el 1823 fou fet presoner pels francesos a Montsó, quan participava en la defensa de la vila davant les forces de l'expedició del Cent Mil Fills de Sant Lluís, dirigides pel duc d'Angulema i per la seva significació política liberal s'hagué d'exiliar a França. A París va emprendre durant els anys 1830-32 estudis especialitzats en geografia i estadística.

Tornà a Espanya el 1833, amb motiu d'una amnistia atorgada per la reina regent Maria Cristina i s'instal·là a Barcelona on dirigí i col·laborà en diverses obres literàries i culturals, el 1835 fou nomenat jutge de primera instància de Barcelona i, el mateix any, governador de la Vall d'Aran. L'any 1854 esdevingué governador civil de Barcelona, morí a Gènova l'any 1870.

Sens dubte una de les tasques més importants que va dur a terme, va ser durant els anys 1845-50 amb l'edició del "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar".

D'aquesta obra Antoni Pladevall diu que és "l'obra més completa i sistemàtica de documentació i d'interpretació de la realitat espanyola del segle XIX"

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE LA TAULA ADJUNTA

Inserim a continuació una taula dels pobles del Penedès segons les dades extretes de l'esmentat "Diccionario" de Pascual Madoz.

En aquesta taula figura en la primera columna les poblacions ordenades alfabèticament.

En segon lloc hi ha la columna corresponent als habitants dividida en dos apartats: els pertanyents al nucli de la vila i els afincats al municipi, que en el diccionari s'esmenten com "vecinos" i "almas".

La tercera columna està també dividida en dos apartats: clima i malalties.

Els capítols dedicats a l'agricultura, ramaderia i indústries ocupen les columnes següents.

En la setena columna, dedicada a la part econòmica, està tanmateix subdividida en els apartats de producció i imponible, és a dir, la part que es pot gravar amb impostos, ambdós expressats en milers de rals.

Clou la taula la columna dedicada a altres dades, on es reflecteix allò que, tot i tenir una certa importància, per la seva idiosincràsia no figura en els apartats anteriors.

A MANERA DE RESUM

Una ràpida ullada al primer apartat ens fa adonar-nos de la diferencia del nombre d'habitants existent entre el nucli urbà i el terme municipal, mostra evident de que a l'entorn de la vila hi havia, en masies i nuclis dispersos, força densitat de població.

A l'Arboç, per exemple, havia 279 habitants a la població i 1.200 ànimes en el terme, és a dir, un 430% més, dit d'una altra manera, per cada cent vilatans n'hi ha 430 que viuen a fora del nucli urbà, percentatges similars i inclòs superiors trobem en d'altres poblacions, posem per cas el Vendrell, amb un percentatge del 508%, Vilafranca amb un 520% i Vilanova amb un 1.042%.

En l'apartat sobre el clima i les malalties, veiem que en tota la comarca el clima és sa, fins i tot Aiguamúrcia té el cel alegre, tan sols petites excepcions tals com Avinyonet on el clima és temperat, a la Llacuna és ventós, Gelida té uns hiverns freds i és a Terrassola on s'esmenta que el clima no és gens sa.

Pel que fa a les malalties, les més comuns són les febres intermitents, les pulmonies i processos catarrals a l'hivern, també trobem, entre altres, casos de tifus i de reuma, a Avinyonet es pateix inflor de cames i com a cosa notable es diu que a Sant Jaume Domenys la malaltia més comuna són les febres inflammatòries, produïdes possiblement, per l'excessiu ús de l'aiguarent, és força curiós que això només succeeixi en aquesta vila, ja que, com podem comprovar, la producció d'aiguarent és present en una gran majoria de poblacions i en cap d'elles es fa esment d'aquest fet.

Sobre l'agricultura podem veure que el conreu de cereals, llegums, oli i vi es repeteix gairebé a tots els municipis, i en més d'una es fa esment de que el vi és de bona qualitat, les fruites i les hortalisses també estan presents en bona part dels termes, en algunes poblacions també hi trobem cànem i potser destacaria, com a curiositats, que a Bonastre hi ha alls, a Cunit figues, a Sant Quintí de Mediona i el Vendrell seda i a Sitges la malvasia que sempre ha gaudit de gran renom.

L'apartat de la ramaderia és força minso, sols trobem remats de bous, de cabres i alguns porcs, de totes maneres, podem adonar-nos de que els remats de cabres eren, a la meitat del segle XIX, molt més importants del que són avui dia, que estan francament en retrocés tot i que darrerament hom veu la necessitat d'emprar les cabres per tal de prevenir els incendis, ja que s'alimenten dels matolls, netejant al mateix temps el sotabosc. Al Montmell -segons la premsa del 22.08.02- hi ha un remat amb 400 cabres amb aquesta finalitat.

La cacera de llebres, conills i perdius era abundant en els boscos penedesencs, tanmateix en els rius es pescaven truites i anguiles, entre altres.

En l'apartat corresponent a indústries trobem sobretot els molins fariners, les fàbriques tèxtils, de cotó, de paper i algun que altre batà. A Sitges i el Vendrell trobem esment de la fabricació de barrils, relacionada amb l'exportació del vi i la proximitat de port de mar, però sobretot, en un alt percentatge de municipis apareixen les fassines o destil·leries d'aiguarent, podem dir que la indústria per excel·lència d'aleshores a la comarca del Penedès era la fabricació d'aiguarent.

També trobem com a nota curiosa que a Pontons hi havia mines d'alcohol (sic)

No obstant dins d'aquest apartat trobem a faltar un tipus d'indústria que deuria ser força comú en moltes contrades i que el diccionari gairebé no esmenta com és el carboneig, també i possiblement perquè els seus col·laboradors, és a dir, les persones que li proporcionaven les dades, no hi donaven cap importància, veiem tanmateix que no dóna cap notícia sobre els pous de glaç, una activitat que ocupà una part important en el període del desenvolupament pre-industrial de Catalunya, que durà fins ben entrat el segle XX i que trobem localitzats a les poblacions de l'Arboç, Begues, Castellet, Cubelles, Gelida, Mediona, Santa Fe del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, Subirats, Vilafranca,

Dins del capítol econòmic trobem que sobrepassen els cinc mil rals, en l'apartat de producció, les següents localitats: Albinyana, la Bisbal, Castellet, Castellví, Cubelles, la Llacuna, Sant Sadurní, Sta. Margarida i els Monjos i Torrelles de Foix, sobrepassen els deu mil rals: l'Arboç, Piera, Sant Martí Sarroca, Sant Pere de Ribes i el Vendrell, els vint mil rals: Sitges i Vilafranca i els trenta mil: Vilanova.

En el darrer apartat, tal com s'ha apuntat anteriorment, hi figura aquelles dades que, tot i ser importants, no hi tenen cabuda en els apartats precedents.

En el "diccionario" es fa esment de les escoles, esglésies, convents, ermites etc. s'ha cregut interessant destacar les viles que tenien fires i/o mercats, hospitals i presó.

En aquest darrer apartat també trobem forces viles que es dediquen a la importació i/o exportació, òbviament exporten a altres poblacions i a les capitals els productes sobrants, sobretot productes agrícoles i importen aquells articles que estan mancats tals com robes i colonials.

A la Llacuna hi trobem una plaça dita Formia destinada al joc de pilota.

En l'entrada corresponent a el Vendrell trobem la que fa referència a la població i la que tracta del partit judicial, en aquest darrer apartat, a més a més de la geografia, la indústria i el comerç cita l'estadística criminal, en la que llegim que a l'any 1843 els acusats van ser 34, dels processats 4 tenien de 10 a 20 anys, 18 de 20 a 40 anys i 7 de més de 40 anys; 27 eren homes i 7 dones; 16 solters i 11 casats; 7 sabien llegir i escriure i 20 no en sabien; 27 exercien arts mecàniques; de 5 acusats s'ignorava l'edat i de 7 l'estat, la instrucció i l'ofici.

En el mateix període de temps es va produir 4 delictes d'homicidi i ferides amb armes blanques d'ús lícit.

En l'apartat de l'estadística criminal del partit judicial de Vilafranca trobem que al mateix any de 1843 foren 18 els acusats, 14 tenien de 20 a 40 anys i 4 acusats tenien més de 40; 16 eren homes i 2 dones; hi havia 7 solters i 11 casats; 4 sabien llegir i escriure i 14 no tenien cap instrucció; 1 exercia ciències i arts lliberals, 16 arts mecàniques i d'1 s'ignorava a que es dedicava.

Durant aquest any es van produir 4 delictes d'homicidi i ferides, 1 amb arma de foc d'ús lícit i 3 amb instruments contundents.

Possiblement una tasca a fer en un futur seria la comparació de les dades del diccionari Madoz amb dades actualitzades, per a conèixer millor el desenvolupament dels nostres pobles en els darrers cent-cinquanta anys. Possiblement una tasca a fer en un futur seria la comparació de les dades del diccionari Madoz amb dades actualitzades, per a conèixer millor el desenvolupament dels nostres pobles en els darrers cent-cinquanta anys.

Nom	Nucli/terme	Clima/Malalties	Agricultura	Ramaderia	Indústries	Prod/Impo *	Altres dades
Aiguamúrcia	86-334	sa, cel alegre	vi, cereals, llegums, horta, fruites		fusta	2.528 - 84	
Albinyana	140-677	sa	blat, vi, oli, llegums, ordi		molí	5.671-182	posada, escorxador
Arboç, l'	279-1200	sa	cereals, vi, oli, llegums, fruites, horta.		teixits, aiguardent	10.173-326	posada, hospital, 2 fires
Avinyonet	164-804	temperat, inflor carnes	blat, vi, llegums,	oví, cabres	fusta	3.301-82	
Banyeres del Pdès.	79-467	sa	cereals, oli, llegums	oví, boví, mular	aiguardent	3.367-105	
Begues	70-528	sa, catarros, pleures	cereals, vi, patates, llegums	cabres		3.304-82	té presó
Bellveí	150-737	sa	cereals, oli, vi	boví	molins d'oli	1.874-56	exportació de vi
Bisbal del Pdès., la	175-938	sa	cereals, vi,	oví	aiguardent	5.147-179	exportació de vi

Nom	Nucli/terme	Clima/Malalties	Agricultura	Ramaderia	Indústries	Prod./Impo.*	Altres dades
Bonastre	135-604	sa	cereals, vi, oli, llegums, alls,	oví, boví, mular	lli, molins fari- ners, aiguar- dent, calç, guix, palma	4.423-135	exportació de fruites
Cabanyes, les	26-168	sa	cereals, llegums	escassa		797-19	
Cabrera d'Anoia	43-237	sa i fred	cereals, vi de baixa qualitat	oví	paper, cotó, molins	1.681-42	
Calafell	112-604	sa, febres intermitents	blat, vi, oli, garrofes	oví, boví	aiguardent, pesca	3.028-92	exp. vi i garrofes
Canyelles	108-418	sa	cereals, vi, llegums, hortalisses	escassa		2.678-66	
Castellet i la Gornal	195-861	sa	blat, llegums, vi	escassa		7.916-197	
Castellví de la Marca	93-421	sa	blat, llegums, vi	escassa		5.485-137	mines d'alcohol i esmeril
Cubelles	121-733		cereals, llegums, frui- tes, vi, oli, horta	boví, cabres	6 molins fariners	5.009-125	exp. fruites, botiga de salaó
Cunit	30-135	sa, febres intermitents	vi, oli, garrofes, figues, ametlles	boví		2.279-68	
Font-rubí	100-455	sa	cereals, vi, llegums,	oví,	aiguardent	4.790-119	
Gelida	135-590	hiverns freds, febres	blat, vi de bona qua- litat, fruites, hort		moli, pedreres, mines, aiguardent, paper	4.178-104	exp. aiguardent i vi, import. blat
Granada, la	122-614	sa	cereals, llegums, fruites	cabres		4.677-116	
Llacuna, la	208-1020	vent, febres gàstriques	blat, vi, oli, llegums, nous, cireres, ametlles	cabres, ovi, porcs	pedreres, cotó, molins	6.169-153	1 plaça dita Formia per al joc de pilota, fira, 3 botigues
Llorenç del Penedès	86-339	sa, febres intermitents	vi			1.999-59	presó
Masllorenç	111-416	sa	cereals, llegums, vi, oli		aiguardent	994-35	exp. aiguardent i vi
Mediona	95-454	sa	cereals, patates, lle- gums, vi	oví	molins, cotó	4.115-102	exp. vi i fruita, imp. arròs i peix
Montmell, el	34-476	sa, inflamatories	cereals, patates, lle- gums, vi, oli	oví, cabres	moli	3.623-408	exp. vi, ramaderia
Olèrdola	48-203	sa	blat, vi	oví		1.981-49	dedica 1 pàg. a la història
Olesa de Bonesvalls	82-344	sa	blat, vi, llegums, fruites	cabres	aiguardent	-- 43	1 hospital
Olivella	55-295	sa	blat, vi, oli	oví	pedreres	1.255-31	
Orpí	68-331	sa	cereals, llegums, vi, oli	escassa	batà, molins	1.088-25	exp. fruites
Pacs del Penedès	45-245	sa, febres intermitents	blat, vi, llegums, hortalisses	oví	aiguardent	2.918-72	

Nom	Nuclí/terme	Clima/Malalties	Agricultura	Ramaderia	Indústries	Prod./Impo.*	Altres dades
Piera	466-2349	sa, febres intermitents i inflammatòries	cereals, oli, vi de bona qualitat, llegums	oví	aiguarent, teixits, terrissa	10.473-261	hospital, exp.vi, aiguarent
Pla del Penedès	178-743	febres intermitents i tifus	cereals, llegums, vi	oví	aiguarent	4.581-114	conjuntament amb el Pla i Lavit
Pontons	75-428	sa	blat, vi, llegums	oví, cabres	mines d'alcohol, ?	2.582-64	
Puigdàlber	27-127	sa	blat, patates, vi			483-12	
Querol	52-358	sa, febres intermitents	blat, llegums, vi, oli	oví, porcs	2 molins fariners	2.335-70	
Sant Cugat Sesgarrigues	93-536	sa, febres intermitents i catarros	cereals, vi, oli, llegums	cabres	aiguarent	1.673-41	
Sant Jaume dels Domenys	56-271	sa, febres inflammatòries per l'excés d'ús de l'aiguarent	blat, oli, vi, llegums	oví, cabres		2.490-74	
Sant Llorenç d'Hortons	78-476	sa, febres intermitents	blat, molt vi, llegums, fruites, horta		aiguarent	2.374-59	exp.vi i fusta, important fab. d'aiguarent
Sant Martí Sarroca	263-1.299	sa	cereals, vi, llegums	oví	aiguarent i molins	13.367-334	
Sant Pere de Ribes	526-2.114	sa	blat, vi de bona qualitat, llegums	cabres		15.366-384	presó, exp. vi
Sant Pere de Riudebitlles	270-1.311	sa	cereals, patates, llegums, vi	escassa	filats, paper estrassa	2.453-61	presó, hospital
Sant Quintí de Mediona	436-1.813	sa, febres intermitents	blat, llegums, atmetlles, seda, fruita, vi	cabres	cotó, paper estrassa, molins, batà, aiguarent	4.719-117	exp. fruita, té mercat i fira
Sant Sadurní d'Anoia	226-1.299	sa, catarros a l'hivern, febres bilioses l'estiu	cereals, llegums, fruites, hortalisses, canem, molt de vi	oví, cabres	aiguarent, molins paper, barrils	6.260-156	presó, hospital, exp. aiguarent i vi, mercat i fira
Santa Fe Penedès	19-99	sa, febres	cereals, llegums, vi, patates, figues			1.757-43	
Santa Margarida i els Monjos	130-655	sa, febres intermitents	cereals, llegums, vi	oví, porcs	molins, aiguarent	5.851-146	exp. aiguarent
Santa Maria de Miralles	6-42	sa	blat, llegums	escassa		1.930-48	posada
Santa Oliva	87-392	sa, febres intermitents	blat, vi, oli			1.896-56	exp. de vi
Sitges	839-3.503	molt sa	blat, llegums, garrofes, vi negre i malvasia		aiguarent, barrils, molins, teixits	20.634-515	hospital, exp.pesca, dedica molt espai al poble i al port
Subirats	50-321	sa, fred febres	cereals, llegums, vi, hortalisses	oví, cabres	molins, fusta, paper, fabr. de vidre	2.784-69	

Nom	Nucli/terme	Clima/Malalties	Agricultura	Ramaderia	Indústries	Prod./Impo.*	Altres dades
Terrassola i Lavit	74-351	no gaire sa, febres rebels i perniciosos	cereals, vi, fruites, hortalisses	escassa	aiguardent, paper	2.087-52	exp. fruites, sense Lavit
Torrelles de Foix	246-1.071	sa	blat, vi, oli, cànem, llegums, papates	oví, cabres	molins, paper	5.754-143	
Vallbona d'Anoia	72-362	sa, fred pulmonies	vi, oli, avellanes, blat, llegums	oví, porcs	aiguardem, cotó, molins	1.673-41	exp. de vi, oli i fruites, pesca al riu
Vendrell, el	827-4.296	sa, reuma, herpes	blat, llegums, cànem, oli, vi, seda	oví	aiguardent, barrils	11.692-625	1 hospital, 2 posades, fira i mercat, aduana, exp. vi i aiguardent
Vilafranca del Penedès	1.060-5.516	sa, febres i reuma	cereals, llegums, frui- tes, vi, horta	escassa	molta indústria	26.570-664	presó, hospital, fondes, hi dedica més de 2 pàg.
Vilanova i la Geltrú	449-4.679	sa	blat, vi, llegums, hortalisses	cabres	aiguardent, cotó, molins	34.610-865	exp. fruita, mercat, aduana
Vilobí del Penedès	52-236	sa	blat, vi, llegums	oví		1.495-37	mercat

CAPITOSTOS CARLINS AL PENEDÈS A LA TERCERA GUERRA

RESUM

L'autor ressegueix les diverses dades conegudes de personatges penedesencs que van actuar entre la Guerra Reialista iniciada el 1822 i la Tercera Carlinada closa el 1875.

ABSTRACT

The author goes through all data known relating important figures from the Penedès Area who developed a role between the Royalist war which started in 1822 and the third Carlism clash which finished in 1875.

EXPLICACIÓ

Començant per la Guerra Reialista (1822-23) i acabant per la tercera Guerra Carlina (1872-75), en cada un dels conflictes armats del segle XIX el Penedès patí la mateixa fractura geogràfica: els pobles del litoral i les viles importants restaven en poder de l'autoritat governativa (ja l'exèrcit, ja les milícies), mentre que la resta del territori era partidari dels altres (diguem-ne reialistes, "agraviats", carlins, matiners, facciosos o trabucaires).

Naturalment, aquest estat de coses, i durant tants anys, produí una sèrie de cabdills o capitans ("capitostes" en castellà, "líders" en llenguatge modern) que han estat generalment menystinguts, alguns d'ells titllats fins i tot de lladregots i assassins.

En la primera de les conteses esmentades –i al començament de la segona– destacà el bisbalenc Joan Romagosa i Pros (1791-1834), que arribà a general i morí afusellat. A la Guerra dels Matiners adquirí anomenada el mític Pau Manyer i Marcer, també bisbalenc (1800-1848), que per alguns fou mereixedor dels pitjors qualificatius i per altres fou una mena de Robin Hood, que robava als rics per afavorir els pobres. I a la Tercera Guerra Carlina sorgí la poderosa figura de Martí Miret i Caraltó (1846-1896), nascut a la Granada, que fou brigadier de Carles VII i després, a Cuba, coronel alfonsí.

En aquest treball apleguem notícies de mitja dotzena de carlins penedesencs, o molt vinculats a la comarca. A més d'ells, i donats per ordre alfabètic i una mica a ull, pesquem aquests altres: Cristòfol Comas (dit "Tòfol de Vallirana"); "L'Esquerrà de Pallejà"; Josep Fons (dit "Llauger"); "Frare d'Oleseta"; "Gosch de la Torregassa"; Josep Jover ("rector d'Altafulla"); Jaume Junqué Bages; Ramon Mirats; Josep Prim; "la Pubilla", de la quadra de Puiglloret (afusellada pels milicians el 1840); Francesc Sardà (conegut com "Quico de Constantí"); Ramon Sellarès; Soler del Rosset; Jaume Vendrell (dit "Carxol")...

Miquel i Joan Borràs, dits "Cadiraire"

Amb aquest cognom i amb el renom de "Cadiraire" trobem pare i fill. Actuaren a la Tercera Guerra Carlina, si bé l'edat del pare (nascut possiblement el 1809) fa suposar que actuà en algun dels conflictes anteriors. Havia exercit de cadiraire a Capellades, però deixà aquest poble vers el 1850. L'estiu del 1869 apareixen tots dos, amb altres carlins, entre Piera i Sant Quintí.

Durant la Tercera Guerra entren a Gelida (10/4/1872), a les ordres del veterà Castells. En successives accions els trobem a Sant Martí Sarroca (13/5/72), Sant Quintí (19/5), Capellades (20/5), Piera (22/5), Vallvidrera i Sarrià (26/6), Molins de Rei i pobles del pla de Barcelona (7/7), Sant Boi de Llobregat (12/7) i Collbató (17/7).

El 18/7/72 són sorpresos a Rajadell per la columna Arrando, i el pare resulta ferit de gravetat en una cama, és fet presoner i traslladat a Igualada. La ferida es complica, i el "Cadiraire" pare és enterrat en aquella població el 7/9/72. Molts carlins l'acompanyen al cementiri.

Durant les setmanes que el pare resta immobilitzat, el fill prossegueix la lluita. El juliol de 1872 tomba per Calaf, el 5/8 és a Piera i després de rondar pels volts d'Igualada, on té el pare, retorna a Piera (24/8), amb Miret i Masachs; i amb ells, a finals d'agost i primers de setembre, és a Sant Pere de Riudebitlles, la Torre de Claramunt, Carme, Piera, Sant Quintí i Terrassola. Amb en Quico de Constantí recapta diners a Masllorenç, Rodonyà i Masarbonès (19/9). Participa, el 18/11, en una forta batussa a les Ventoses, al costat de Tristany i Miret. El 25 següent sopa a Puigdàlber i es reuneix amb Tristany a Sant Quintí. Visita Monistrol (18/10), reposa a Sant Quintí (4/2/1873) i recull diners a Vallirana, Ordal, Oleseta i Olivella (febrer). A mig mes participa en un combat a Font-rubí, contra el brigadier Medievela. És inclòs al tercer batalló de Barcelona, dit "Voluntarios de Igualada", amb Miret i Masachs. El 27/3/73 intervé en els fets de Berga, amb Savvals, Miret i Tristany, i és ferit. Així ho comenta l'historiador Josep-Joaquim d'Alós al seu manuscrit: "...los carlistas tuvieron un jefe herido de apodo Cadiraire hijo...".

No en sabem res més.

Mariano Sardà, dit "Mariano de la Coloma"

Aquest personatge, escrit també Cerdà, fou més conegut pel renom. Nascut a Piera el 1813, es casà amb una dona dita Coloma, que li donà el motiu. Era d'elevada estatura, traginer d'ofici, groller i analfabet. A la Guerra dels Matiners destacà com a eficient recaptador d'impostos a favor dels carlins.

L'abril del 1872 s'alçà a Piera amb un centenar d'homes armats. Tombà amb la seva gent per tot el Penedès. Fou detingut, i jutjat el 25/6/72, acusat de rebel·lió. El fiscal li demana 18 anys de presó. Quan Castells captura a Manresa el coronel Rokiski, pretenen canviar-lo per en Mariano, però el coronel s'escapa i la maniobra va en orris. En proclamar-se la República és alliberat (març 1873), ja que ell argumenta que havia combatut un rei intrús –Amadeu de Savoia. Davant d'aquest fet, alguns liberals diuen que *"fue protegido de la federal, que le puso en disposición de continuar sus crímenes y sus tropelías"*.

L'octubre d'aquell any el retrobem a Igualada, Masquefa, Collbató i Gelida. El 8/3/1874, en veure que a Sant Sadurní no obeïen les seves ordres, resolgué capturar les persones que sortien a treballar. S'emportà setze homes. En veure-ho els de dins, tocaren sometent, sortiren i els carlins fugiren.

Durant aquella guerra els carlins detenien trens i cremaven estacions. Alós comenta l'actuació d'en Mariano, dient: *"Gran fusilador de trenes, pues sin encomendarse a Dios ni a los hombres mandaba echar descargas a los trenes de Zaragoza y Tarragona, siendo causa de algunas víctimas..."*. Encara l'agost del 1875, a les acaballes de la guerra, es presentà a Martorell a cobrar la contribució. Aconseguí la graduació de tinent coronel, primer cap del 5è batalló de Barcelona.

L'abril del 1882, conclosa la guerra, en Sardà es passejava tranquil·lament per tot arreu; els veïns s'admiraven de la seva sang freda. Participà encara en una reunió carlina celebrada a Vilafranca l'agost del 1884, al costat d'en Josep Pascual i altres caps.

Morí a Piera, el 10 de novembre del 1902, a la respectable edat de 89 anys.

Domingo Masachs, dit "Nas-ratat"

Més conegut pel seu renom que no pas pel nom i cognom veritables. Se'l fa nascut a Maians (Bages) el 8 de gener del 1818. A la Guerra dels Set Anys el seu pare, Pere, carlí, fou mort pels liberals a Castellfollit del Boix. Domingo, el fill, el substituï lluitant al costat de Tristany i participant en l'entrada a Solsona.

A la Guerra dels Matiners assistí a les accions de Terrassa, Guissona, Súria i altres, i arribà a tinent. Perduda aquella guerra, emigrà a França el 1849, però retornà el 1863 com a capità.

A la tercera guerra el trobem a Sant Martí Sarroca amb els "Cadiraies" (13/5/1872), a Sant Quintí (19/5) i a Capellades (20/5). El 24/8 entrà a Piera amb Miret i el 30/8 a Sant Pere de Riudebitlles. Fou a Monistrol (18/10) i a la batussa de les Ventoses (18/11). A primers del 1873 formà part del 3r batalló de Barcelona i prengué part en els fets de Berga (27/3). El 5/6 estava a Rocafort de Queralt amb els prínceps, Tristany i Miret, i amb els mateixos entrà a Igualada (17 i 18/7/73), on ja era coronel. Prengué part en l'ocupació de Santpedor (20/7/73), Gironella (16/8) i Capellades (1/9), on fou ferit. Després, a Igualada (4/10/73), Manresa (4/2/74) i Prats de Lluçanès (6/5/74), on es lliurà un ferotge combat. Convertit en l'ombra de Martí Miret, el seguí arreu: la Gleva, Berga, Oristà, Prats de Lluçanès, Igualada, Vic, el Vendrell...

Alós comenta d'ell, al manuscrit: *"Buen hombre, no ha robado o al menos poco si lo ha hecho, no ha sido sanguinario; era valiente y de buena fe..."*.

Ben acabada la guerra, *"el pundonoroso y valiente coronel carlista"* caigué malalt de gravetat a causa d'una forta pulmonia. Residia a Vilafranca, a casa del *"distingit propietari"* Josep Vila –casat amb Carlota Dalmau–, que l'havia recollit, *"tratándole como de familia y asistiéndole con verdadero cariño"*.

Després d'una lenta agonia, en què donà grans proves de resignació cristiana, morí a les 9 del matí del dia de Nadal del 1891. Tenia 73 anys.

L'enterrament, a Vilafranca, fou molt lluït. Les gasses del fèretre eren sostingudes pel baró d'Albi, pel senyor Puget i pels companys d'armes Miró, Pascual, Bisbal i Pedrosa. La venerable comunitat, amb creu alçada, era seguida per una secció de pobres amb brandons. Presidien el dol un gendre del difunt i el senyor Vila. Se li cantà un respons a la parròquia de la Trinitat. A la mateixa església, el 2 de gener del 1892 es van celebrar solemnes funerals, als quals assistiren carlins de tot el Penedès.

Martí Miret i Caraltó

Encara que algunes enciclopèdies donen errades les dades del seu naixement i la seva mort, el cert és que aquest personatge nasqué a la Granada el 12 de novembre de 1846 i morí a Barcelona el 16 d'abril de 1896.

De ben jove sentí vocació pel sacerdoci, que és un bon primer pas per fer-se guerriller carlí. El 1872, en esclatar la tercera guerra, deixà els estudis i prengué les armes. Valent fins a la temeritat, i amb cultura, no trigà a destacar. En un romanç hem llegit: *"El cabecilla Miret es estudiante de fama, / de los mozos más bien hechos / del pueblo de la Granada."* Congenià amb el príncep Don Alfons –germà del pretendent– i la seva esposa María de las Nieves, dita "Doña Blanca". Aquesta, a les seves sucoses memòries, posa Miret pels núvols, li dedica tota mena d'elogis superlatius i el contraposa sempre a Savalls, a qui tenia molta tórria.

El primer esment d'en Miret guerriller apareix lligat al poble de Sant Jaume de Frontanyà, el 4/6/1872. Després actua pel Penedès i rodalies. El 18/11 d'aquell any participa en l'acció de les Ventoses, al terme de Marmellar. El primer trimestre del 1873 és a Ripoll, Campdevàrol, la Gleva i Berga, on es produeix un polèmic afusellament de milicians presoners. A la primavera acompanya els prínceps a fer un tomb per la Catalunya central. A l'estiu entra a Igualada (12/7), Santpedor (20/7), Caldes de Montbui (30/7), Capellades (22/8) i Santa Coloma de Queralt (28/8). Els carlins entren –i en surten ràpidament– a Valls (2/10) i el 6/11 prenen Cardedeu i afusellen els defensors, fet en què Miret surt involucrat. Ocupen Banyoles (29/11), Vic (8/1/74), Caldes de Montbui (19/1), Manresa (4/2), el Vendrell (3/3) i Vilanova (4/3).

Intervé decisivament a la batalla de Castellfollit de la Roca, on ascendeix a brigadier i és nomenat vescomte de Castellfollit. El 20/3/74 entren a Vilafranca i el 9/4 a Sallent. El 6/5 es lliura el sagnant combat de Prats de Lluçanès, el 30/5 el de Sant Vicenç de Calders i el 4/7 ocupa Rodonyà. Té un paper important en el setge de Puigcerdà (22/8 a 3/9/74), que no poden rendir. Després d'atacar Vic (3/10), Sant Celoni (6/11) i Cervera (4/1/75), entren a Granollers el 17/1/75. Fan una doble entrada a Molins de Rei (25 i 28/6) i ataquen la Junquera (6/7).

Els darrers mesos d'aquella guerra contrau matrimoni, en un lloc que ignorem, amb Emília Maymir, que vivia a Vilafranca però era procedent, per part materna, de Santiago de Cuba.

Després d'un temps d'exili a França, i en un fosc tracte amb el govern, es presenta voluntari per anar a Cuba a lluitar contra els "insurrectes". El general Martínez Campos –amb qui s'havia enfrontat en més d'una ocasió– el reclama tan bon punt és nomenat capità general de l'illa. Miret hi va silenciosament, en aparença sense graduació militar. Però el general Salamanca –amb qui s'havien empaitat per les comarques de Tarragona– té escó al Congrés i acusa el govern d'haver pactat sotamà la rehabilitació d'antics caps carlins, entre ells el nostre home.

El novembre del 1876 en Miret mana el batalló Guerrillas de Bayamo, que es mou per Sierra Maestra –reducte, molts anys després, de Fidel Castro. Aquell mateix mes li és reconeguda la graduació de coronel. Dins la província d'Oriente, tomba per les importants viles de Manzanillo, Holguín, Bayamo i Las Tunas, i altres de menor categoria.

A mitjan 1883 obté un mes de permís per anar a Nova York *"por asuntos propios"*, viatge que repeteix el 1889. Mentrestant, a causa de la seva precària salut, passa alguns mesos de 1887 a Sant Hilari Sacalm, en un balneari francès i a l'Espluga de Francolí, per refer-se.

En retornar de Cuba prova de muntar un negoci de sucre a la plana de Vic. El 1890, davant del notari barceloní Joaquim Nicolau, Miret i altres funden una societat en comandita, amb un capital de dos milions de pessetes. La col·locació de la primera pedra de la fàbrica és, a Osona, tot

un esdeveniment. Però els pagesos de la comarca, que tan excel·lents patates cullen, es neguen a cultivar la remolatxa. L'aventura deixa, però, un notable edifici modernista, conegut ara com a Casa del Sucre, que ha estat rehabilitat i forma part del patrimoni públic.

El 15/4/1896 morí a Barcelona. A l'acte de l'enterrament, a l'església dels Àngels, la tropa li va retre honors i les seves restes davallaren per la Rambla, mentre una nodrida banda militar interpretava marxes fúnebres. Hi assistí el seu pare –que morí poc després–, *"que vestia trajo propi dels pagesos del Penedès"*, dos fills i quatre germans. Fou inhumat a Montjuïc, el dia 16, al nínxol número 3.362, segon.

Al cap de més de trenta anys, quan en tenia 79 d'edat, el 22/9/1928, expirà la seva vídua, Emília Maymir i Jané.

El matrimoni havia tingut quatre fills, nascuts a Cuba: Manuel (que es casà amb Concepció Ferrer Marcé, de Vilanova i la Geltrú), Ricard (amb la gaditana Ángela Víctor), Sofia (amb Bernardo Fernández Valdés) i Maria Pia (morta als 7 anys).

Miret fou doblement perdedor: els carlins no el veneren com un dels seus herois, sinó que –com el mític Cabrera– és titllat de traïdor; i pels liberals compta només el temps que va servir a Cuba con a coronel alfonsí.

Josep Miró Junqué, "Pepus"

Nasqué a la Bisbal del Penedès l'any 1847. Féu el servei militar a València, on s'estava en proclamar-se la revolució. A les ordres del marquès de Novaliches participà a la batalla d'Alcolea.

En iniciar-se la tercera Guerra Carlina era a la Bisbal, on alçà una nombrosa partida. Se sumà primer a les forces del general Domingo Sans, lluità al Masroig i en altres indrets de les comarques tarragonines. Assistí al coronel Francesch a l'entrada a Reus, col·laborà amb Francesc Sardà ("Quico de Constantí") i es va moure activament, enfrontant-se als liberals i recaptant contribucions.

Milità a les ordres immediates de Martí Miret, fins que es formà el 3r batalló de Barcelona, el comandament del qual fou confiat a Masachs. El 2/11/1873 fou nomenat tinent, i capità el 25/9/74. Amb Masachs intervingué en l'entrada a Berga i a les accions de la Gleva, Oristà, Casserres i Prats de Lluçanès. Destacà també a l'ocupació d'Igualada i Caldes de Montbui, als atacs als combois de Berga i a les entrades a Valls, Vic, Manresa, el Vendrell i Molins de Rei, entre altres.

Pel combat de la Gleva li fou atorgada la creu de San Fernando (13/7/73), pel de Casserres (16/3/74) la del Mèrit Militar, i el 21/2/76 la medalla de Carles VII, de plata, i el càrrec de comandant. Tenia un ull de vidre.

Acabada la guerra emigrà a França, però retornà aviat i fou porter de la casa d'un marquès, a Barcelona. Contumaç conspirador, figurà a les Junes i als Cercles Tradicionalistes. El 3/12/1899, el general Josep Moore el nomenà tinent coronel. El 1900 es produí un frustrat i vodevilesc alçament carlí a Badalona, que Miró secundà al cap d'una partida a les costes de Garraf. Allí aguantà alguns dies, fins que, perseguit pels mossos d'esquadra, aconseguí fugir a França, on va romandre fins que li arribà l'indult.

S'havia casat amb Maria Mayoral. Morí a Barcelona, al carrer de Trafalgar, núm. 41, el 20/9/1913. Els funerals se celebraren a l'església de Sant Pere de les Puelles. Hi assistiren dos germans seus –Magí i Ramon– i la flor i nata del carlisme català, delegacions de molts pobles, veterans de l'antic batalló de Miret, una munió de sacerdots, comissions de Centres Tradicionalistes i

de requetès... Fou enterrat al cementiri de Montjuïc, al nínxol núm. 6.132 de la via Sant Francesc. Com que era de lloguer, el setembre del 1917 fou traslladat al nínxol núm. 3.934, del mateix agrupament. Però aquesta sepultura fou desnonada el 5/11/1986, i totes les despulles foren traslladades a l'ossera general dins del mateix recinte.

Sic transit gloria mundi!

Josep Moore Arenas

Nascut a Barcelona el juny del 1842, lluità intensament pel Penedès i comarques tarragonines durant la tercera guerra, i per això l'afegim a aquest recull.

Descendent de família irlandesa, fou educat a Londres, i als quinze anys d'edat ingressà a la Marina anglesa. De retorn a Barcelona, el 1869 es movia per cercles carlins. Col·laborà al periòdic *La Convicción*, on es mostrà bon escriptor. Durant la guerra molta gent li deia "Mora", i això fa que de vegades semblin dues persones diferents.

Mostrà una incansable activitat durant la guerra. Entrà a Reus amb el coronel Francesch; participà, ja com a comandant, a l'atac a Berga; el 3/12/73 segrestà a Sant Salvador el batlle del Vendrell; es va batre a Torredembarra (5/11 i 6/12/73 i 15 i 16/4/74), a Vila-rodona (9/12) i Masllorenç (17/4/73).

Se'l troba a Puig-reig, Prades, Vic, Sant Vicenç de Calders, Montferri, Bellmunt, Breda, Blanes i Molins de Rei. Entrà al Vendrell la nit del 3 al 4/3/74. Col·laborà amb Tristany, Miret i Quico de Constantí, entre altres. El 15/5/74 fou ascendit a coronel.

Alós diu de Moore: *"Al principio se portó bien, era valiente y decidido... Mas luego se enorgullecio y se condujo muy duramente con los suyos y con el país"*.

Acabada la guerra no es va vendre als liberals, sinó que es mantingué com a lleial defensor del seu rei. Aquest l'ascendí a brigadier i li atorgà el títol de comte de Casa Moore. Marxà a l'exili, però en retornà en saber que la seva mare estava molt malalta. Fou delatat, detingut, jutjat i absolt. El 1893 residia ja obertament a Catalunya, on feia tasques de propaganda carlina. El 1894 escriví el llibre *Guerra de guerrillas* i publicà articles militars a la *Biblioteca Popular Tradicionalista*. El 1900 jugà un obscur paper en el frustrat alçament de Badalona.

Marxà altre cop a l'estranger. Residí primerament a la Catalunya francesa i després a Reeding (Pensilvània), fins que el pretendent Jaume III el nomenà el seu ajudant de camp. Morí el 6/7/1913 a Altmuster (Àustria).

Josep Pascual i Bertran

Conegut com a "Josepet de l'Artesà" i "Josepet de Vilanova" i –segons afirma Albert Virella (*Els anys tristos*, IEP, 1992)– "Mort de dins"; havia nascut a Sant Cugat Sesgarrigues el primer de març del 1843, però la família es traslladà a Vilanova.

Sortí a campanya, durant la tercera guerra, el 25/7/1873 i al cap de pocs dies tenia 60 homes, que als sis mesos ascendien ja al centenar i al cap de l'any eren 400. Es mogué preferentment pel Penedès i el Garraf, si bé apareix en altres punts de Catalunya en moltes ocasions. El 3/8 i 27/10 del 1873 estava a Sant Pere de Ribes; a primers de novembre i el 2/12, a Canyelles, on deturava les diligències. El 18/12, a Cubelles; el 3/3/74 altra vegada a Canyelles. Participà en l'entrada a Vic, amb el grau de capità, i a l'acció de Castellfollit de la Roca, com a comandant. Fou bon col·laborador de Miret i de Tristany. Pel doble atac a Molins de Rei fou ascendit a tinent coronel.

També destacà a Santa Coloma de Queralt i entrà a Vilafranca (20/3 i 16/4/74).

Però l'acció que més prestigi li donà fou l'ocupació de Vilanova i la Geltrú sense disparar ni un tret, i només amb un centenar d'homes, el març del 1874, a continuació de l'entrada al Vendrell. Aquest fet fou del tot amagat pels liberals, i fins i tot el *Diario de Villanueva y Geltrú* no en digué res. Ja feia dies que en Josep Pascual es movia lliurement pels voltants de la vila. L'Ajuntament, que es veia venir la pedregada, dimití, però la superioritat no ho acceptà, i en canvi el destituí al dia 7. El dia 17 fugí en vaixell a Barcelona el comandant militar Juan Luque. Vilanova quedà –segons la premsa– *"sin más autoridad local que la de los alguaciles, y esto, que en otras poblaciones habría reportado funestas consecuencias, ha pasado aquí casi desapercibido por la sensatez y conducta del pueblo villanovés"*.

Josep Pascual, que el dia 18 era a Canyelles i baixava a Vilanoveta, promouria gran soroll dissimulant la migradesa del seu exèrcit i aparentant que s'apropaven milers de carlins. Així fou com, sense disparar ni un tret, i gairebé en formació, la seva gent penetrà a la vila i hi restà alguns dies. El dia 20 d'aquell mes de març de 1874 era Divendres Sant, i els ocupants –amb la presència de Tristany– organitzaren una lluïda processó. Pensem que aquella mateixa nit els carlins abandonaren tranquil·lament la vila. L'endemà, dissabte, dia 21, després de quinze dies sense govern municipal, es formà un nou Ajuntament, fou nomenat alcalde Benigne Roman Barceló.

L'*Enciclopedia Espasa* traça una breu biografia de Pascual –amb retrat inclòs– i esmenta l'entrada a Vilanova.

Acabada la guerra s'acolli a indult, a Manresa, i mentre uns el situen després a Marsella, fent de boter, altres afirmen que exercia aquest ofici a Vilanova. L'agost del 1884 tombava per Vilafranca, on es reuní amb altres caps carlins: Masachs, Mariano de la Coloma, Cucala... El desembre de 1891, a Vilafranca, sostingué una de les gasses del fèretre del seu company Masachs.

Posteriorment es traslladà a Barcelona, on morí el 7 d'octubre de 1902, al carrer Consell de Cent, núm. 111, segon pis. L'endemà fou enterrat al cementiri de Sants, al nínxol núm. 285, situat a nivell de terra i en un racó molt ombriu. Ara –any 2002– a la làpida figura un nom que no és el seu.

SECC10NS

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 126 – 2010

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1a NOTÍCIA	DATA
DANIEL, Pallissa del	Bonastre	?	2000
DARNOSA, La	Canyelles	“la Darnosa”	1622
DAURA, Coma d'en	Cubelles	“d'en Daura”	1593
DAURAT, Fondo	Sant Pere de Ribes	?	2008
DELMAL, El	Olèrdola (Viladellops)	“lo Delmal”	1730
DESCÀRREGA, La	Avinyonet	?	2007
DÉU, Cal	Torrelles de Foix	?	1985
DEVESA, Camí de la	Sant Martí Sarroca	“de la Devesa”	1474
DEVESA, La	El Vendrell (Sant Vicenç)	?	1972
DIDO, Fondo del	Bonastre	?	2000
DILLUNS, Casa	Castellví de la Marca	?	1221
DOCTE, Cal	Subirats	?	2003
DOMENGE, Mas	Sant Martí Sarroca	“de Domenge”	1699
DOMINGO, Mas	Castellví de la Marca	“antes Ferran”	1680
DOS RIUS	El Pla del Penedès	“Dorrius”	1537
DRECERA, La	Olèrdola?	“la Drassera”	1855
DROPS, Fondo d'en	Font-rubí	?	2001
DURAN, Riera de cal	Torrelles de Foix?	?	1985
EMBOSCATS, Cova dels	Castellet i la Gornal	?	1977
ENCANTADA, Cova de l'	Font-rubí	?	1978
ENCANTADA, Font	Santa Margarida i els Monjos	?	2005
ENCLUSA, Collet de l'	Pontons	?	1996
ENCOVENS, Font d'	Torrelles de Foix	?	1996
ENCURRI, Camp de l'	El Vendrell (Sant Vicenç)	?	1978
ENGOLIDARS, Fondo dels	Sant Jaume dels Domenys	?	2000

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26

v_carbonell_v@yahoo.es

vcarbonellvirella@gmail.com

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDÈS

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

Topònims	Pàgines	Notes
ROVIRA, carrer d'en (Subirats)	17.	Caseriu.
ROVIRA, costa (no d'en) (Albinyana)	49.	Part de ponent de la Costa.
ROVIRA, mas (Terrassola)	89, 91, 96.	Chateau Leon, avui dels Torres.
ROVIRA, riera de la (Olèrdola)	27.	També dita de Santa Digna.
SAFARI PARK i AQUALÀNDIA (Albinyana)	49, 51, 53.	Inaugurat l'any 1972.
SAGARRA, cal	125.	Mas rònec propietat d'en Magí Suriol.
SAIFORES, camí de	167.	Esment a Santa Oliva.
SAL DE LLOP, avenc de la	59.	O dels Esquirols. Descobert l'any 1936.
SAL, XALET DE LA (Vilanova)	41.	Vora els Colls.
SALADERN, font de (Sitges)	114.	Antiga font de la Mata de can Lluçà.
SALAT, cal (Font-rubí)	104.	Esment.
SALT DE LA MOLA, torrent del	37.	Pontons.
SALVET, cal (Santa Oliva)	169.	És el molí del Canyar.
SANSUIES i el camí vell (el Montmell)	66 (foto), 67, 70 (foto camí), 71.	Poble deshabitat.
SANSUIES, barranc de (el Montmell)	69.	Tributari del torrent de la Meixa.
SANT ANTONI (la Granada)	99, 101.	Veïnat.
SANT ANTONI DE PÀDUA (Albinyana)	48 (foto), 49.	Ermita que ja existia en el segle XVIII.
SANT ANTONI o del Quadrell, puig de	51.	Albinyana.
SANT ANTONI, muntanya de (Sitges)	119.	Esment.
SANT CRISTÒFOL (Vilanova)	43.	Part de llevant del municipi.
SANT CRISTÒFOL DE SELMA	20 (foto), 21.	Aiguamúrcia.
SANT DANIEL DE LES BASSES (Sitges)	63, 65.	A les Basses.
SANT ESTEVE D'ORDAL (Subirats)	17.	Barriada.
SANT ISIDRE, creu de (Sitges)	63, 64 (foto), 119.	Al cim del puig d'en Boronet.
SANT ISIDRE, turó de (Sitges)	63, 118.	De 275 m d'altitud.
SANT JAUME DELS DOMENYS	155.	
SANT JAUME, muntanya de	103.	Pacs/Vilafranca. Esment.
SANT JOAN DE CONILLES (Mediona)	73, 78, 79.	Esmentat l'any 1208.
SANT JOAN DE LA MUNTANYA (Pontons)	39.	On hi havia el castell de Pontons.
SANT JOAN SESROVIRES (Subirats)	19.	Ermita de Torre Ramona.
SANT JOAN, fondo de (Castellet)	141.	A Torrelletes.
SANT JORDI, racó de (Ribes)	41.	A llevant dels Colls.
SANT LLORENÇ, cova de (Sitges)	60 (foto), 61.	Excavada l'any 1919 i el 1950.

(continuarà)

INAUGURACIÓ DE LES III JORNADES DE LA PENEDESFERA «EDUCACIÓ, INNOVACIÓ I CIÈNCIA»

Escola Politècnica Superior d'Enginyeria, Vilanova i la Geltrú, 11 de juny de 2010

Salutacions

- Il·lm. Sr. Joan Ignasi Elena, alcalde de Vilanova i la Geltrú
- Sr. Daniel Garcia Peris, impulsor de la Penedesfera
- Sr. Enric Trullols, director de l'Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Vilanova i la Geltrú
- Sr. Ramon Arnabat, president de l'Institut d'Estudis Penedesencs

Bona tarda a tothom i benvinguts a l'acte d'inauguració de les III Jornades de la Penedesfera «Educació, Innovació i Ciència». Els agraeixo profundament la seva assistència.

El 2009 vaig tenir l'ocasió d'inaugurar les II Jornades de la Penedesfera. Potser algú de vostès ho recordarà, però aquell dia els parlava dels canvis en la política –i en la societat en general– per la irrupció de noves formes de comunicació i participació social i pel nou marc d'interrelacions, d'intercanvi d'informació, experiències i coneixements, més transparent, més directe i més fluid que estem establint. Internet ens ha transformat la vida.

L'aparició i l'ús progressiu de les eines 2.0 han canviat la manera de relacionar-nos, d'estudiar, d'enfocar la vida, de plantejar els negocis i, també, de fer política. En només un any el canvi s'ha accelerat, les empreses i les institucions hem fet passos endavant, tot i que el ritme d'adaptació no és igual per a tothom.

Deixin-me, abans de compartir uns pensaments sobre «Política 2.0» i «Parlament 2.0», que introdueixi dos conceptes que tenen a veure amb el títol de les jornades del 2010: «Educació, Innovació i Ciència».

El primer. La crisi sistèmica que vivim és una crisi econòmica però també social, cultural i educativa. Com hi hem de fer front? A més d'un problema és una oportunitat?

El segon. Els canvis en la societat contemporània, Internet, els dispositius mòbils, les xarxes socials en l'educació. Quin paper tenen avui en la formació de nens i joves? Ho estem fent bé?

El primer debat fa referència al model educatiu actual que viu i que està condicionat inevitablement pel context de crisi internacional que estem vivint. Des del meu punt de vista, l'educació ha de formar ciutadans cívics i responsables des del compromís amb la comunitat i amb un model educatiu arrelat als valors: sentit crític, col·laboració, capacitat de reflexió, responsabilitat ètica, personal i social, llibertat, democràcia, justícia social, creativitat...

I per a fer front a la crisi, per a sortir-ne, ens cal innovació, confiança en nosaltres mateixos i esperit de superació. Fent servir un símil empresarial, sense formació no hi ha coneixement ni innovació. I sense innovació no hi ha competitivitat.

Per tant, sense invertir en educació, tampoc no hi haurà coneixement ni garanties que les noves generacions puguin fer front al futur de la millor manera possible. Insisteixo, en moments de crisi cal continuar sent valents, cal arriscar, cal apostar per la imaginació, cal buscar sortides, cal esforçar-se. Cal veure el got mig ple.

Si volem una societat cohesionada, avançada, moderna i que reforci el sentiment de pertinença a la col·lectivitat, cal més que mai educar en l'actitud crítica i activa.

Respecte al segon debat, a escala global però a velocitats diferents, el tsunami que han desencadenat les noves tecnologies i, sobretot, la concepció de fer-ne ús en xarxa per a crear un espai comú d'intercanvi de coneixement i experiències ja és imparable.

Dit això, cal dir que els joves són la generació més preparada a l'hora d'accedir a aquest món, perquè intuïtivament ja saben fer anar un ordinador i un aparell electrònic d'una manera natural, encara que sigui la primera vegada que el toquen. Falta, però, complementar amb l'educació a les aules aquest coneixement innat de la nova societat de la informació, i sovint manquen els criteris de selecció per a destriar la informació d'una manera acurada i correcta. Aquest és un risc evident de les tecnologies de la informació i la comunicació aplicades en el món educatiu.

Tanmateix, hi ha exemples clars de nous coneixements digitals molt útils avui en dia:

1. La capacitat d'adaptació a un món en canvi constant.
2. El treball col·laboratiu.
3. La creativitat a l'hora de trobar solucions.
4. La proactivitat i la independència.

El principal repte que té l'educació avui és trobar la manera d'articular aquest canvi cap a un sistema pedagògic personalitzat, participatiu, flexible, accessible i innovador, que presta atenció a l'aprenentatge d'habilitats en accés i ús de la informació. La nova societat ens ho demana.

Feta aquesta aportació als temes que centraran aquestes jornades, deixin-me tornar a l'àmbit de la política, tenint en compte que som a les portes d'una campanya electoral.

Estem acostumats a fer política a partir de la confrontació, més que a partir del diàleg. El que toca, el que manen els cànons, és barallar-se, per definició. Si tu ets d'un color, diràs blanc; si jo sóc d'un altre color, diré negre, i la nostra incapacitat per posar-nos d'acord entre blanc i negre, de trobar el terme adequat –hi ha una gamma de colors immensa–, és el que acaba sent la política. I això genera frustració, genera distància i genera que no es resolguin les coses.

Jo crec que la política, justament, ha de ser el contrari. La política s'ha de basar, en primera instància, en la capacitat de diàleg, en la capacitat de trobar acords, en la capacitat de raonar, i perquè això sigui possible no hem de tenir cap mania a reconèixer que ens cal estudiar més, que ens cal aprendre coses, que ens cal compartir coneixement.

La política del segle XXI només es podrà fer des d'aquest concepte: o compartim coneixement i som capaços de seure en una taula a parlar, a dialogar, a trobar solucions als problemes, o la política la faran uns altres. Com deia fa un moment, ara que s'acosta una campanya electoral m'agradaria que tothom fos capaç de fer aquest esforç, d'assumir un compromís personal i polític per a no afavorir amb les nostres paraules i actituds la desafecció i el desencís dels ciutadans.

Per a lluitar contra això, en els darrers dos anys i mig el Parlament de Catalunya ha decidit no quedar-se quiet i posar els instruments tecnològics al servei de la recuperació de la confiança dels ciutadans. És a dir, quan va néixer el Parlament 2.0 es va apostar per la innovació i per treballar perquè l'opinió dels ciutadans sigui més present en els debats legislatius, en el disseny de les polítiques públiques, en la col·laboració. O, si m'ho deixeu dir d'una altra manera, posar els ciutadans en el centre del procés governamental. La d'avui és la «societat de la conversa», i les institucions no li podem girar l'esquena.

Personalment penso, ara que s'acosta el final de la legislatura i que és un bon moment de fer balanç, que hem fet una bona feina. Ja em disculparan la manca de modèstia, però estic orgullós del canvi que la cambra parlamentària ha fet en aquesta direcció, de l'obertura, de la modernització i del diàleg, sobretot del diàleg entre institució i ciutadans. El que fa canviar veritablement la relació és l'escolta activa de les administracions i la capacitat de canvi, d'adaptació a nous canals i formats. En definitiva, el que canvia la relació és una actitud més proactiva envers les necessitats dels ciutadans.

Precisament la setmana passada vam posar en marxa dos instruments nous del Parlament 2.0: un espai per a rebre peticions electròniques dels ciutadans i un altre de relació amb els ens locals.

El primer possibilita que els ciutadans que ho desitgin puguin fer arribar electrònicament les seves qüestions a la Comissió de Peticions, per mitjà del nou espai, anomenat «ePeticions», que s'ha creat en el web del Parlament amb aquest objectiu i que genera un entorn de participació.

El segon és un altre sistema telemàtic de comunicació amb els ens locals, perquè puguin fer arribar per aquest mitjà mocions i altres acords, establerts en els seus plens, que fins ara remetien en paper.

Dues novetats que completen el catàleg de serveis del Parlament de Catalunya a l'abast dels ciutadans.

Per a cloure, ara sí, l'acte d'inauguració, m'agradaria felicitar l'equip organitzador d'aquestes III Jornades de la Penedesfera i agrair-los la invitació de ser avui aquí i poder-los adreçar aquestes paraules. Espero que les jornades siguin útils i serveixin per a continuar avançant cap a un futur millor, un futur pensat i dissenyat d'una manera col·laborativa.

Moltes gràcies.

Tanquem el cercle: REDUCCIÓ I APROFITAMENT DE RESIDUS A SANT CUGAT SESGARRIGUES

Va ser a la tardor de l'any 2000, arran de l'incendi de la muntanya de la Font del Cuscó del mes de Juliol, que un grup de persones sensibilitzades pel medi ambient i amants de l'entorn de la Font del Cuscó varen crear l'Associació d'Amics de la Font del Cuscó. Una agrupació de ciutadans oberta a la participació de totes les persones interessades en la conservació del medi natural. El seu àmbit d'actuació territorial és el propi del municipi de Sant Cugat Sesgarrigues i dels municipis veïns. L'Associació Amics de la Font del Cuscó té com a finalitat promoure i/o participar en tota mena de projectes que tinguin com a finalitat la prevenció, la protecció i la reconstrucció de tot el patrimoni natural local, així com impulsar projectes i mesures dirigides a millorar l'entorn i l'equilibri ecològic del seu àmbit d'actuació, especialment de tota la massa forestal i la fauna de la serra de la Font del Cuscó. Amb el temps l'associació ha anat duent a terme tallers i sortides cada cop més encarades a la sensibilització ciutadana i a l'educació ambiental, cosa que va culminar amb l'organització d'Eco Sant Cugat, la 1ª Fira Mediambiental del Penedès l'any 2003, la primera d'aquestes característiques que es duia a terme a la comarca. Els objectius principals d'aquesta fira anual són "Reflexionar, debatre i prendre mesures per a conservar el nostre entorn natural i preservar-lo per a les generacions futures", amb el leimotiv: "Consum, estalvi, sostenibilitat".

Ja han passat deu anys des de la creació dels Amics de la Font del Cuscó, i actualment, l'entitat està desenvolupant a Sant Cugat Sesgarrigues un projecte pioner al Penedès de reducció de residus basat en la implantació de compostadors casolans a les llars acompanyat de la creació d'horts urbans en aquestes. Amb la idea de tancar el cercle de la matèria orgànica, es crea compost derivat dels propis residus orgànics i s'aplica als horts ecològics presents en aquestes mateixes llars.

A partir de l'any 2006, els Amics de la Font del Cuscó van començar a treballar amb força per tal de disminuir els residus generats a les llars de Sant Cugat Sesgarrigues, així com fer-ne un bon reciclatge. La sostenibilitat municipal es feia cada cop més necessària, i l'entitat va creure que era imprescindible la implicació de la ciutadania per a aconseguir-la. En un municipi rural de les seves característiques, la gestió dels residus orgànics no ha de ser un problema, ja que només s'ha de tornar al "femer" que es feia abans, això sí, millorat tecnològicament per tal de fer-lo més eficient i alhora menys molest pel que fa a les pudors. La participació de tota la població com a part fonamental en la generació i gestió dels residus generats és totalment necessària.

Amb la campanya "L'oli de casa no es llença", finançada per la Fundació Alcoa, es van instal·lar de diversos contenidors de recollida d'olis de cuina usats al municipi. El principal objectiu de la campanya era evitar que els habitants de Sant Cugat Sesgarrigues llencessin l'oli de cuina usat a l'aigüera, ja que aquesta pràctica tan estesa genera greus problemes ambientals,

així com obstrueix les canonades de casa nostra. Un litre d'oli llençat a l'aigüera pot arribar a contaminar 100.000 litres d'aigua potable. Quan aquest oli es troba en contacte amb l'aigua forma una pel·lícula superficial damunt d'aquesta, la qual cosa en dificulta l'oxigenació i origina greus problemes a les depuradores. A part d'això, l'oli de cuina provinent de fregits conté toxines que poden contaminar les aigües. Recollint aquest oli, es passa de tenir un residu a tenir un recurs, ja que serveix per a la fabricació de sabó, productes cosmètics així com de biodièsel, un combustible cada vegada més estès que redueix a més de la meitat l'emissió de gasos i partícules contaminants a l'atmosfera respecte als combustibles convencionals. Aquesta campanya va ser pionera al nostre territori, el Penedès, ja que, encara que en determinats municipis es feia recollida d'oli de cuina usat, generalment aquesta pràctica es duia a terme a les deixalleries, mercats o en ambients tancats. La recollida a Sant Cugat Sesgarrigues, en canvi, és exterior, permetent a la gent que pugui dipositar el seu oli de cuina usat en el moment més oportú per a ells. Aprofitant això, els contenidors d'oli es van ubicar en zones on ja hi havia punts verds per tal de facilitar poder llençar al contenidor corresponent l'envàs en el qual es porta l'oli. Fins a dia d'avui la recollida d'oli usat a Sant Cugat Sesgarrigues és tot un èxit, permetent, per tant, revaloritzar aquest residu alhora que s'eviten els seus efectes negatius sobre el medi ambient.

L'any 2008, l'entitat va tornar a rebre una subvenció de la Fundació Alcoa i va començar a implantar al municipi la campanya "Projecte de reducció de residus. Implantació de compostadors en habitatges de Sant Cugat Sesgarrigues". A causa de la gran presència de cases amb pati o jardí al poble, generalment cases aïllades o cases alineades al carrer, però normalment amb pati al darrere, l'experiència del compostatge casolà resulta del tot aconsellable i idònia, ja que gairebé tots els habitatges podrien disposar d'un compostador. Així, aquest projecte pilot permet disminuir de forma important els residus orgànics que es porten a la planta de compostatge. Al mateix temps, això comporta una reducció en la mobilitat d'aquest residu, ja que es queda on es genera i pot ésser utilitzat com a adob un cop està totalment compostat, mentre que portar els residus a la planta de compostatge té un cost ambiental d'emissions de CO₂ durant el seu transport i posterior distribució d'aquest compost.

A Catalunya, cada persona genera una mitjana de 1,63 kg de residus diaris. Un 37% aproximadament d'aquests residus són matèria orgànica, per tant, uns 0,6 kg per persona i dia. La matèria orgànica conté entre un 70% i un 80% d'aigua; d'aquesta manera, encara que diàriament generem una quantitat important de residus orgànics, un cop aquests estan dipositats al compostador el seu volum disminueix de forma molt ràpida quan aquesta aigua s'evapora.

El compostatge és el procés de creació de compost, un adob altament nutritiu per a les plantes, a partir dels residus orgànics que es generen a la llar, com són les restes de fruita i verdura, restes de carn i peix, closques d'ou i fruits secs, gespa i fulles, paper de cuina brut, taps de suro i marró de cafè i infusions. Aquest procés es basa en una fermentació i en una maduració de la matèria orgànica per microorganismes i petits insectes, els quals transformaran els residus orgànics en substrat vegetal en un període d'entre 6 mesos i un any, depenent de l'època de l'any. El compost és un fertilitzant natural que permet regular la humitat i el pH del sòl, així com en millora l'estructura. Per altra banda, és ecològic perquè s'ha generat a partir de matèria orgànica sense l'addició de cap tipus de producte sintètic.

El procés del compostatge és un procés senzill, el qual no precisa de cap habilitat concreta, ja que només s'han de tenir en compte quatre regles bàsiques. La primera és que el compostador, en el cas dels compostadors de jardí, ha de tocar directament a terra, ja que és a través del sòl d'on els microorganismes i petits insectes entraran al compostador per a iniciar el procés de degradació

ECO FIRA 2010.

Presentació d'activitats.

de la matèria orgànica. La segona és que la matèria verda i la llenyosa s'han d'afegir a parts iguals al compostador, per tal d'afavorir que la pila orgànica estigui ben estructurada. La tercera és que la pila s'ha de barrejar bé, i la quarta és que s'ha de mantenir una humitat adequada, evitant tenir piles massa humides però també massa seques.

En el cas dels compostadors de terrassa, adequats per a aquelles llars on no hi ha pati ni jardí, els organismes que degradaran la matèria orgànica, en aquest cas cucs, s'hi han d'afegir, ja que no hi podrien arribar d'altra manera. Aquest tipus de compostadors són més delicats que els de jardí, ja que s'ha de tenir molt en compte la capacitat degradadora dels cucs presents, i a vegades cal evitar llençar-hi totes les restes orgàniques generades per impedir que comencin processos de podridura no controlats.

Per dur a terme aquest projecte, els Amics de la Font del Cuscó van adquirir 27 compostadors, 23 de jardí i 4 de terrassa, per a distribuir entre els veïns del municipi que ho sol·licitessin, per tal de poder fer compostatge casolà. Aquesta proposta va tenir una gran acollida, i en el seu moment es van instal·lar 24 compostadors a diversos habitatges, representant aproximadament un 10% de la població. La instal·lació d'aquests compostadors, assumint una mitjana de 4 persones per habitatge, va comportar l'estalvi de dur prop de 20 tones a la planta de compostatge de residus anualment.

L'any 2009 aquest projecte d'implantació de compostadors a les llars va rebre el premi "Tierra de Mujeres" de la Fundació Yves Rocher, el qual constava d'una dotació en diners de 10.000 euros. Va ser el primer premi, triat entre més de 70 projectes que es van presentar. L'entrega de premis va ser presidida per Jacques Rocher, president de la Fundació, i va tenir lloc a la Residència de França a Madrid. El projecte que es va presentar portava per títol "Compostadors i hort ecològic en llars de Sant Cugat Sessgarriques", i anava més enllà de la implantació de compostadors casolans a les llars, tancant el cercle de la matèria orgànica iniciant la creació d'horts ecològics a les llars que disposaven de compostador a partir de cursets d'horticultura i la utilització de llavors autòctones recuperades i ecològiques. D'aquesta manera, es tancaria el cicle de la matèria orgànica, amb la creació de compost derivat dels mateixos residus orgànics i l'aplicació d'aquests als horts ecològics de les llars. Amb aquest premi s'ha continuat la tasca engegada implantant més compostadors a les llars que ho han desitjat, fins a un nombre total de 40 compostadors instal·lats, representant un 16% de la població municipal, i un estalvi de 35 tones de matèria orgànica portada a la planta de compostatge anualment.

Per altra banda, en aquests temps, on la crisi ha agafat amb força al nostre país, es fa més evident que necessitem distanciar-nos dels grans productors agrícoles en la mesura que podem. Per tant, la idea d'una producció vegetal amb un grau major o menor d'autosuficiència ha arrelat amb força al Penedès. Els horts urbans són una nova manera de conreu que pretén acostar la producció vegetal a tots els terrenys, des de les zones habilitades especialment pels municipis per a aquest tipus de conreu, fins a qui té un petit tros al pati o fins i tot qui cultiva en una taula al seu balcó. Una producció pròpia ens assegurarà la seva qualitat ecològica, sempre que evitem utilitzar productes fitosanitaris sintètics i fem servir llavors i planter ecològic.

Posteriorment a la implantació dels compostadors, els Amics de la Font del Cuscó van iniciar la creació d'horts ecològics a les llars, fent diversos cursets d'horticultura i repartint planter ecològic. Així mateix, es van construir 15 taules de cultiu, unes estructures que permeten cultivar tot tipus d'hortalisses, plantes aromàtiques i medicinals en petits espais com és ara terrasses, balcons, porxos, sales i altres llocs insòlits, cedint-los gratuïtament a la gent que no disposava de pati o jardí, per a tal de fer el seu hort ecològic casolà. Durant el període de planter d'estiu es van

Construcció taules-hort.

Taula - hort.

Dins el compostador,

Compostador en una casa,

repartir les varietats de l'època a més de 30 llars. L'experiència ha estat molt enriquidora, creant una comunitat de persones que es gestionen els propis residus orgànics transformant-los en un recurs, el compost.

Aquesta experiència pilot en un municipi de la comarca de l'Alt Penedès ens permet contrastar la gestió actual de residus, principalment la matèria orgànica, amb una autogestió d'aquests. La gestió actual de la fracció orgànica de la brossa es basa en la seva separació voluntària a les llars (en els municipis on no es fa recollida porta a porta, com és el cas de Sant Cugat Sesgarrigues) i el seu posterior dipòsit en contenidors destinats a aquesta fracció ubicats al carrer. En aquest cas, la separació sempre és voluntària, i per tant no es pot controlar de forma adequada que tots els veïns del municipi ho facin de forma correcta. Per altra banda, aquest tipus de contenidors poden generar problemes higiènics de pudor i insectes, sobretot en períodes estiuencs. En canvi, en una autogestió de la fracció orgànica, tothom que tingui un compostador a la seva llar farà la separació de la fracció orgànica correctament, i fent una bona gestió del compostador, seguint les quatre regles bàsiques anomenades anteriorment, no han d'aparèixer problemes durant el procés de compostatge.

Com s'ha pogut comprovar, una gestió integrada d'aquest tipus de residu a les llars no presenta dificultats, sinó que genera molts beneficis. Des del confort de no haver de guardar les restes orgàniques dins de casa fins a llençar-les, fins a l'obtenció d'un adob d'alta qualitat per als horts. A causa de les característiques dels municipis penedesencs, la implantació de compostadors i horts ecològics a les llars evitaria haver de gestionar grans quantitats de residus orgànics de forma pràcticament diària, disminuint les emissions de CO₂ emeses a l'atmosfera durant els processos de transport d'aquest residu. Un residu que, en canvi, a causa del seu gran contingut en aigua, no genera cap problema de volum a les llars que l'autogestionen.

Els Amics de la Font del Cuscó aposten per la millora del medi ambient i, juntament amb els veïns, col·laboren a fer Sant Cugat Sesgarrigues més sostenible ambientalment, una pràctica que, amb una mica d'esforç, es podria implantar a gairebé tots els municipis del Penedès. El futur del medi ambient és a les mans de tothom, tots junts fem-ho possible.

Eva Gallego Piñol

“EL MÓN DE LA GUERRA CIVIL A RIBES” ENRIQUEIX LA BIBLIOGRAFIA I LA INFORMACIÓ DEL PROJECTE TOTS ELS NOMS.

Un dels objectius del projecte Tots els noms és trobar estudiosos que han fet recerques sobre el seu centre d'interès: República, guerra i franquisme. Certament cada poble penedesenc té moltes coses a contar d'aquesta època. I per això el 17 de setembre, a Sant Pere de Ribes i convidats pel GER, participàvem en la presentació de la publicació *El món de la guerra a Ribes*. Els autors del treball són Josep Lluís Palacios i Joan Garriga. Un opuscle que recull els ribetans que moriren a la guerra civil, les fosses que hi ha al Penedès i distints articles apareguts en altres publicacions d'anys anteriors.

Amb aquesta publicació Sant Pere de Ribes obre una nova porta per al coneixement de la història penedesenca i fa possible que el projecte que lidera l'IEP augmenti en informació i nous continguts.

Durant l'acte es va informar de la recerca que s'està fent sobre els períodes esmentats i es va demanar la col·laboració dels assistents. Com a nota interessant, cal destacar que una persona del públic va agrair als historiadors ribetans aquesta publicació, ja que havia descobert la història d'un familiar que fins aleshores desconeixia.

Àngels Parés

Joan Inglada Roig

DE SUBIRATS AL MÓN, AMB BICICLETA, L'ONA CURTA I L'ESPERANTO.

Per una biblioteca pública a Subirats al voltant de l'esperanto

Lluís Hernández Yzal, nascut a Barcelona el 1917, estudià farmàcia, i l'any 1945 s'instal·là a Sant Pau d'Ordal, vila del municipi de Subirats. Es casà amb Teresa Massana el 1950. Als primers anys deia que, com que no era ric, només tenia una bicicleta per moure's des d'un nucli de població sense ferrocarril a les viles dels voltants, i fins i tot per anar a la capital de la comarca, Vilafranca del Penedès. Era aficionat al col·leccionisme i a la comunicació. Col·leccionava principalment postals, però també segells. A més, escoltava assíduament la ràdio en ona curta, una de les poques finestres al món d'aquell temps. També era soci d'un club internacional d'intercanvi de correspondència en el qual usaven un codi de comunicació rudimentari prou satisfactori per a les seves necessitats.

Un veterà esperantista que havia conegut Zamenhof, Ricard Sans, regentava el taller de reparació de bicicletes al qual acudia Lluís Hernández quan el seu vehicle ho requeria. Com era d'esperar, Sans sovint intentava persuadir-lo dels beneficis que li reportaria aprendre la llengua internacional esperanto, per al desenvolupament de les seves aficions. Malgrat el poc interès que mostrava el senyor Hernández, l'esperantista vilafranquí el subscrigué a algunes revistes a mitjans de la dècada dels cinquanta i publicà una petició de correspondència.

Uns anys abans, un altre col·leccionista, l'esperantista Ramon Molera, de Moià, li havia

suggerit fer un curs d'esperanto per correspondència. No el va fer per manca d'interès i per la feina a la farmàcia. Tanmateix, començà a guardar les revistes d'esperanto que li arribaven i de mica en mica anà entrant en contacte amb la llengua.

En el mateix període va conèixer el folklorista Joan Amades, que també era esperantista. La seva particular col·lecció de revistes esperantistes consistia en el número 1 de cada una d'elles. Amades n'hi va regalar moltes, que, junt amb les que ja tenia, van constituir l'origen del fons esperantista de Subirats. També conegué un altre esperantista que estiuejava a Subirats, anomenat Miserachs, el qual també l'influí.

El salt qualitatiu es va produir uns quants anys més tard, quan el 1963 tingué la curiositat de treure el nas a la celebració del congrés espanyol d'esperanto a Barcelona, al qual assistiren uns 700 inscrits. Aquest va ser l'acte realment "iniciàtic", i a partir d'aquest any va estudiar la llengua i es va convertir en un esperantista convençut. Augmentà ràpidament el nombre de corresponents a 40, i aquí ho aturà per manca de temps i per causa de les excessives despeses de franqueig. Llavors es va preguntar quina altra cosa útil podia emprendre. Essent col·leccionista, va decidir fer la col·lecció de totes les revistes en esperanto pensant-se que només n'hi havia tres o quatre centenars... El 1965 les estadístiques mostren l'existència de 7.450 títols coneguts.

Molts esperantistes assabentats de l'inici d'una hemeroteca esperantista van començar a fer donacions. El mateix any li van comunicar que es venia la col·lecció de llibres d'un important esperantista d'abans de la guerra, ja traspasat. Després d'un estira i arronsa, amb perill de subhasta inclòs, afortunadament Lluís Hernández disposava dels diners i comprà la col·lecció. De sobte, la col·lecció de 400 llibres s'amplià amb 800 més, a la qual s'hi han d'afe-

gir les revistes de dues càrregues completes del cotxe.

La col·lecció devia créixer ràpidament perquè l'any 1966, quan va remodelar la farmàcia, hi va destinar una habitació. El 1968, durant la celebració de la 10a trobada esperantista provincial a Sant Pau d'Ordal, es va fer la inauguració oficial del Museu d'Esperanto, i Subirats dedicà un carrer al doctor Zamenhof. El mateix any Hernández Yzal comprà un terreny en aquest carrer destinat a ubicar-hi el museu més endavant.

El president Pujol, en el decurs d'una visita a diverses comarques el 17-4-1985, mira amb atenció la documentació del Museu d'Esperanto de Subirats que el seu fundador Lluís Hernández Yzal li mostra per a informar-lo de la donació al Patronat de Museus de Catalunya. (Fonts: *Boletín de la Federación Española de Esperanto* num 269-270 i *Kataluna Esperanto* núm 243).

El 1974 s'inaugurà l'edifici del museu, una planta d'uns 160 metres quadrats dedicada íntegrament a recollir les seves col·leccions, amb una habitació per tal que els esperantistes interessats a investigar hi poguessin fer estada.

El fruit més important de la seva bibliofília va ser el naixement a finals dels 60 de l'“ondo Takacs” , junt amb Ramon Molera i Árpád Máthé, per tal d'establir un catàleg complet de les revistes en esperanto o sobre l'esperanto. La seva col·lecció, la facilitat de consulta i la seva memòria van ser claus importants per ajudar a confeccionar-lo.

La col·lecció va anar creixent i el senyor Hernández, conscient del que havia creat, com un pare amb un fill, va començar a pensar en el futur, i l'any 1985 va fer una proposta de donació del Museu al Patronat de Museus de Catalunya (*Boletín de la Federación Española de Esperanto*, núms. 269-270), amb la finalitat d'assegurar que el fons estigués sempre a disposició de qui desitgés consultar-lo. Pel que recordo, em va dir que no li van assegurar que això fos així, sinó que el guardarien i ja veurien quina solució trobarien en el futur. No ho va acceptar, i mentrestant veia com un altre cas semblant al seu es resolía d'una forma totalment diferent. Es tracta de la col·lecció de l'esperantista hongarès Károly Fajsz, al qual, el 2001, l'Estat va decidir que li comprava el fons esperantista per a ubicar-lo a la Biblioteca Nacional de Llengües Estrangeres quan ell es morís. El senyor Fajsz, amb els diners de la venda, es va poder comprar una casa familiar del segle 19, al poble on va néixer, Fülöpszállás, on es traslladà a viure i on va morir el 2004, amb 93 anys. El senyor Hernández va morir el 2002 i el Museu d'Esperanto romangué tancat fins a l'abril de 2010.

Ara fa tres anys un petit grup de ciutadans subiratencs van posar-se a treballar amb l'objectiu d'elaborar una proposta per una biblioteca pública a Subirats al voltant de l'esperanto. Un recorregut que ja fa tres anys que dura i que avança a poc a poc i, per desgràcia, amb les arques públiques congelades per la crisi, dedicant esforços de tot tipus a la biblioteca: “No som dels que llencem la tovallola. Estem parlant d'una infraestructura de servei, una biblioteca, que no val quatre rals, d'un municipi difícil de governar per la seva complexitat geogràfica, cosa que implica consensos de tot tipus: institucional, polític i social, justament els tres àmbits que fins ara hem treballat amb la modèstia que demana fer-ho des de l'estricta condició de veïns del municipi que compartim l'estima pels llibres, el coneixement i el museu de l'esperanto...”, diu Josep Tubau,

lingüista i corrector de TV3, un dels promotors de la proposta.

El 9 d'abril de 2010 es va fer la presentació de la proposta al Centre Agrícola de Sant Pau d'Ordal on s'havia instal·lat l'exposició "Un recorregut per la literatura a través de l'esperanto", realitzada per l'quip promotor de la proposta amb la col·laboració del Patronat de Turisme de Subirats, per a dinamitzar el Museu d'esperanto de Subirats a partir de la reobertura l'endemà mateix, amb l'esperantista Karles Berga de guia. L'horari de visita és de 13 a 14 i de 16 a 17 hores, dissabtes i diumenges, amb horaris convinguts per a escoles i grups.

Abans del col·loqui i després de la presentació, a càrrec de Núria Solé, conductora del telenotícies de TV3, vet aquí la crònica de les intervencions dels ponents.

Rafel Hernández Massana, fill del fundador del museu, va dividir la seva intervenció en dues parts; va parlar del seu pare citant particularitats culturals que els seus coneguts desconexíem, tot enriquit per referències al col·leccionisme i als col·leccionistes, i va dissertar sobre bibliofília –de fet, jo ho sabia: és un lector empedreït, client freqüent d'encants i llibreries de vell i col·leccionista de llibres.

Josep Tubau Molina va fer una exposició rica en la història de les llengües construïdes, va dissertar sobre el llibre d'Umberto Eco *La cerca de la llengua perfecta a la cultura europea*, sobre els valors socials de l'esperanto, i tanmateix va conjecturar que l'esperanto no serà la "llengua vehicular del futur", inclinant-se per solucions de traduccions simultànies automatitzades per les noves tecnologies.

Lourdes Reyes Camps va exposar diferents situacions de biblioteques públiques arreu de Catalunya com el cas de Subirats, petits municipis amb diversos nuclis de població agregats. Va a dir que l'Ajuntament ha de decidir què fer, i afirmà que el Servei Públic de Lectura ajudarà fins a aconseguir la solució adequada.

Ferran Mascarell Canalda va explicar la seva pròpia experiència en el "Pla de biblioteques de Barcelona", va defensar la necessitat de biblioteques públiques com a instrument socialitzador de la cultura, car els homes són éssers culturals, i mostrà el gran èxit de l'augment de biblioteques a Barcelona, de 18 els anys 80 a 40 el 2010, i en relació al nombre d'usuaris, de menys d'1 milió a més de 7 milions actualment. Acabà amb algunes anècdotes sobre el tema i amb algunes citacions sobre biblioteques.

Lourdes Reyes, Ferran Mascarell, Núria Solé, Josep Tubau i Rafael Hernández. Darrere la taula, l'exposició *Un recorregut per la literatura a través de l'esperanto*.

Com va dir Rafael Hernández en la presentació de la proposta, "de bibliofília, n'hi ha de dues menes, la que busca en el llibre la seva satisfacció, i intenta atresorar el màxim de peces úniques, rares o curioses, que en general no tenen altre valor que la seva bellesa o raresa, encara que això sigui molt. Aquestes col·leccions tenen poc perill de perdre's, ja que, encara que es dispersin, com propugnava en Perucho que s'havia de fer, ràpidament tornen a trobar el seu destí, un altre col·leccionista, i, a més, moltes d'aquestes peces ja han estat estudiades i publicades i els queda només el seu valor com a objecte. L'altre tipus és el que està més interessat en el contingut que en el continent, considera més important completar una col·lecció de revistes, encara que sigui en fotocòpia, que esmerçar molt a aconseguir l'exemplar original d'una revista raríssima de la qual només en va sortir un numero.

Aquestes col·leccions només tenen sentit si resten unides, de la mateixa manera que els arxius d'una fàbrica del segle XIX tenen interès per a l'historiador si no es dispersen. La col·lecció de llibres i revistes del museu és d'aquest tipus. Aquestes col·leccions tenen una altra característica, funcionen bé si el creador en pot fer de bibliotecari, perquè, encara que s'ajudi de fitxes o registres electrònics, ell és l'autèntic ordinador central capaç d'orientar a qui busca, generalment, amb una pregunta ambigua del tipus «sabeu si en alguna revista francesa d'esperanto van parlar de l'exposició internacional de Barcelona?». Quan ell falla, i tots fallen d'hora o tard, l'única solució és el traspàs a una institució que tingui la capacitat tècnica i econòmica d'anar transformant el que és un bosc d'informació amb només uns caminets, els registres electrònics pelats, en un poble o una ciutat d'informació amb avingudes, carrers i carrerons.

La proposta “per una biblioteca pública al voltant de l'esperanto” ens va esperonar, a un grup d'esperantistes, que ens vam organitzar sota l'empara i direcció del Patronat de Turisme de Subirats, per divulgar-la i per agrupar les persones que hi estiguin interessades, subratllant: a) El valor del Museu com a patrimoni de Subirats, b) La rellevància nacional i internacional, i c) La importància de l'especialització de la biblioteca pública. Amb aquest objectiu volem agrupar els Amics del Museu de Subirats a tres bandes:

- a) Pàgina d'admiradors a Facebook, (<http://www.facebook.com/museuesperanto>),
- b) Grup a la xarxa social Iperity, (<http://www.iperity.com/group/museuesperanto>), i
- c) Als blocs del Museu, (<http://museuesperanto.org>) i (<http://karulo.wordpress.com>).

Amb la finalitat d'anar publicant audiovisuals del que anem fent hem creat un compte a YouTube, que es pot veure a: (<http://www.youtube.com/museuesperanto>).

El propassat 8 d'octubre, al mateix lloc on es va presentar la proposta de biblioteca pública especialitzada en l'esperanto, vàrem presentar el treball fet a la xarxa amb la voluntat de fer créixer el grup d'Amics del Museu d'Esperanto de Subirats i vam fer la proposta de la creació d'una Associació Internacional d'Amics del Museu d'Esperanto de Subirats, amb base al municipi, i vàrem presentar un programa d'activitats culturals per a divulgar l'existència d'aquest valuós patrimoni. Mensualment farem presentacions de les novetats literàries o exposicions o conferències o tallers, cinema, etcètera.

Tot això amb l'objectiu bàsic de donar tot el suport a l'Ajuntament perquè segueixi fent les accions que calguin, encaminades a aconseguir de les institucions corresponents els recursos necessaris per a la construcció, al més aviat possible, de la Biblioteca Pública de Subirats, amb especialització en esperanto, amb els dos objectius següents: 1. Captació de turisme cultural tant nacional com internacional, i 2. Tenir disponible el fons per a investigació, tant per al TREC d'estudiants majoritàriament penedesencs com per a investigadors professionals d'arreu.

Daniel Garcia Peris, director del Patronat de Turisme de Subirats presentà l'acte i informà dels esdeveniments al Museu des de l'obertura el 10-4-10; Josep Tubau ens posà al dia dels avenços de la proposta de la biblioteca, i en Rafael Hernández ens explicà la història de la confecció dels catàlegs dels llibres i de les revistes, dels quals n'és l'autor, des del dBase, passant pel Clipper i acabant en l'Access, compatible amb les tecnologies actuals, per situar-los a la xarxa i així poder ésser consultats d'arreu els gairebé 9.000 llibres i

les 15.000 revistes que corresponen a 4.000 capçaleres diferents amb un total d'unes 7.000 col·leccions anuals completes.

No estan catalogats la resta d'objectes, desenes de milers de postals, cartells i fulls informatius, infinitat de cartes de la correspondència de Lluís Hernández amb més de 800 esperantistes de tot el món i altres objectes: adhesius, capses de llumins, cendrers, banderes, pins, una autèntica col·lecció de marxandatge esperantista.

“Ja fa una desena d'anys que uso l'ordinador... gràcies al meu fill que l'usa intensament a la farmàcia i per a la seva biblioteca”, deia Lluís Hernández a l'entrevista que el 1996 li va fer Roland Rotsaert, que publicà *Kataluna Esperantisto* en el núm. 1996/1. “Segurament és l'única biblioteca esperantista que tan eficaçment usa l'ordinador”, diu Rotsaert. “Gairebé tothom considera la biblioteca una propietat dels esperantistes... Que la gent consulti la col·lecció per als estudis sobre esperanto o sobre altres llengües planificades. S'ha fet prou conegut entre els estudiosos. Alguns el visiten regularment; altres vénen esporàdicament per a completar la seva documentació”, culminava així l'entrevista el seu propietari.

Jorge Wagensberg Lubinski, director, del 1991 al 2005, del Museu de la Ciència de Barcelona, després Cosmocaixa, va dir: “Un museu és un instrument de canvi social... És un espai de creació d'opinió... No és tan sols un lloc que es visita, sinó que és un espai de trobada. Per parlar i per reflexionar. Els museus seran... els temples del futur.” L'espai d'esperanto de la nova biblioteca pública de Subirats hauria de ser una mica tot això.

Amb independència que l'esperanto esdevingui o no la interllengua del futur, només per la importància que ha tingut tant a nivell històric com literari, en la cultura de la pau i de la diversitat cultural, en la divulgació internacional de les cultures minoritzades, en la internacionalització de fets censurats en un país qualsevol, pel seu esperit de fraternitat

i neutralitat, etcètera, el Museu d'Esperanto representa tot un conjunt de valors que hem de preservar, en la Biblioteca Pública de Subirats, amb la finalitat que ens puguin inspirar en el futur i també a les futures generacions per anar millorant els camins de entesa entre tots els éssers humans.

Joan Inglada Roig

Amics del Museu d'Esperanto de Subirats
membre de l'Associació Catalana d'Esperanto,
Octubre-2010

Josep M. Llantet

RELIGIÓ, COMERÇ I ARTS GRÀFIQUES A VILAFRANCA. LES FACTURES NOUCENTISTES DE CAL PEPITU ESTEVA

Josep Esteva Sala, nascut a Vilafranca el 9 de desembre de 1870, era fill de Josep Esteva¹ Bertran, de Sant Pau d'Ordal, del qual consta l'ofici de boter (“cubero”), i de la vilafranquina Josefa Sala i Molins. Els avis paterns eren Pau Esteva, pagès, i Maria Ribas, de Sant Pau d'Ordal; els avis materns eren vilafranquins, el cafeter Miquel Sala i Raimunda Molins. Josep Esteva Sala va ser fill únic. Volem creure que, com era habitual, va realitzar l'aprenentatge en l'àmbit de les arts gràfiques en algun dels tallers que en aquell moment funcionaven a Vilafranca. El 1891, amb tan sols 21 anys, es va establir pel seu compte; així, consta a partir d'aquell any² i a la plaça de la Constitució 13 com a “impresor con prensa movida a mano”, al costat de Miquel Claret Bofill, a Parellada 18; Pere Alagret i Vilaró, al carrer de la Cort 3; i Antoni Comas Elias, situat al carrer de la Font 12, tots tres sota el mateix epígraf, tot i que Alagret cotitzava també en un altre epígraf per editar *El labriego*.

Josep Esteva es va casar als 26 anys, el 25 de novembre de 1896, quan el seu pare

ja era mort. Ho va fer a Santa Maria, de mans de Mn. Pere Garriga, amb Madrona Romagosa i Sivillà, de 22 anys, nascuda a Vilafranca, filla del comerciant vilafranquí Albert Romagosa Fabré, que, amb la seva esposa Pelegrina Sivillà i Montserrat, tots dos fills de Vilafranca, regentava un establiment de plats i olles (i palmons per Rams, tradició que heretaria l'establiment de cal Pepito Esteva), al número 24 de la plaça de la Constitució.

Aquell 1896 del casament, en Josep Esteva consta també als llibres de registre parroquial com a impressor. L'obrador d'arts gràfiques tenia entrada per la banda del darrere, a la placeta sota el campanar de Santa Maria, amb accés com a botiga a la plaça de la Constitució 13. La primera factura que hem vist³ és del 29 d'octubre de 1899. L'indret va ser conegut aviat com Cal Pepitu (o Pepito) Esteva, i de les seves minerves va sortir durant dècades la premsa conservadora i clerical vilafranquina, des d'*Acció catòlica*, abans i després de la Guerra Civil, fins a *Panadés*, després *Penedès*, durant dècades, i, amb posterioritat, els primers mesos de *La voz del Penedès*, a les darreries dels anys setanta.

Mossèn Trens va retratar Josep Esteva Sala en una de les seves estampes costumistes,⁴ tot remarcant que la minerva d'aquell impressor treballava el just per fer bullir l'olla, perquè l'home es delia per dedicar el seu temps als altres, a les empreses decoratives de la vila i la parròquia,⁵ a la vegada que va ser la botiga que va comptar amb la primera bombeta elèctrica, i el primer que va tenir una ploma estilogràfica a l'aparador. De l'establiment de ca l'Esteva Trens recordava també la tertúlia permanent que s'hi desenvolupava mentre l'impressor anava fent la seva via amb la premsa o les caixes de tipus. La seva labor més memorable era, però, la de trobar administradors de la Festa Major de sant Fèlix quan els temps eren poc favorables i plens de dificultats econòmiques (de les quals els administradors havien de respondre, si no quadraven els comptes), i, quan no hi havia

altre remei, ell mateix entomava el càrrec, era l'administrador d'urgència o administrador de recanvi.

El matrimoni de Josep Esteva Sala i Madrona Romagosa va tenir un primer i únic fill, el Josep, nascut el 25 d'abril de 1899, a qui va batejar a Santa Maria mossèn Josep Planas. Quatre dies més tard, la mare, de 25 anys d'edat, moria, possiblement a conseqüència del part. El 27 d'octubre de 1913 Josep Esteva Sala es torna a casar. Té 42 anys, la nova núvia és Josefa Amorós i Bages, soltera i vilafranquina (de la parròquia de la Trinitat, de 23 anys, filla del vilafranquí Antoni Amorós Guasch i de Josefa Bages Olivella, de Guardiola de Font-rubí. D'aquest segon matrimoni neix una única descendent, Madrona Esteva Amorós, el 16 de setembre de 1914. Li fa de padrí de bateig el seu germanastre Josep Esteva Romagosa, que, tot i tenir quinze anys, ja consta en el registre parroquial com a impressor. La pubilla es casarà el 19 de gener de 1935 amb Antoni Solsona Ferrer.

És prou coneguda la línia de pensament conservador i clerical de Josep Esteva Sala, que continuaria el seu fill, de manera que la possibilitat d'accedir a un important conjunt de factures conservades a l'Arxiu de les Parròquies de Vilafranca (APV), en el fons de la Junta d'Obra de Santa Maria, ens permet resseguir el treball en arts gràfiques de l'establiment a través de les capçaleres del paper de factures, de clara inspiració clerical.

El primer document que hem vist (doc. 1) és del 1899 i encapçala l'albarà de lliurament la indicació "Impremta del Sagrat Cor de Jesús de Joseph Esteva i Sala. Plassa de la Constitució, 13." El segon document (doc. 2), de l'any 1901, presenta una ornamentació ben diversa, centrada en els colors de la bandera espanyola, tot i que utilitza la llengua catalana: "Impremta Joseph Esteva". El 1903 (doc.3) ha tornat a imprimir una capçalera nova, a la qual ara ha incorporat una orla de pàmpols, i en destaca que ha rebut el premi de la medalla d'or, meda-

lla referida a l'exposició comarcal del Penedès de la Lliga Industrial i Comercial de Vilafranca, que reproduïx a una i altra banda el nom de l'empresari amb la indicació "Impremta y encuadernació de..."

El 1905 (doc.4), un nou disseny amb notes bàquiques de fulles de pàmpol, i el 1907 (doc.5) la capçalera és molt més simple, però el contingut d'ambdues factures o albarans de lliurament ens permet reblar una altra de les característiques de l'establiment, el fet que durant anys fornís les famílies vilafranquines de palmes i palmons per als infants.

Manuel Trens recordava els darrers anys del Pepitu Esteva al seu obrador: "El taller catacumbal del nostre impressor, la seva botiga i la seva llar s'escorregueren en una estancada normalitat, on anaren a podrir-se les seves millors il·lusions. Enmig d'aquesta sensatesa pública i privada, la persistència romàntica del Pepitu ja donava la impressió de l'home entossudit a construir una fàbrica a l'estil barroc."⁶

Josep Esteva Sala moriria el 20 de desembre de 1939, als 69 anys d'edat. Entre els seus darrers treballs, evidentment amb la col·laboració del seu fill, cal fer constar una edició clandestina, una novena a Sant Fèlix impresa el 1938 en plena Guerra Civil.

Document 1.

Document 2

Document 3.

- 1 El cognom Esteva, tal com constava en les factures i documentació de la impremta, el trobem escrit sovint "Esteve" amb l'habitual vacil·lació en la vocal neutra final, als llibres de registre parroquials de Vilafranca, a l'Arxiu de les Parròquies de Vilafranca (APV), d'on hem aplegat la pràctica totalitat de la informació familiar.
- 2 Registre de Matricula de Contribució Industrial de l'Arxiu Municipal de Vilafranca (ACAP)
- 3 PV. Lligalls de la Junta d'Obra de Santa Maria, catalogats com a B-27. El que hem consultat porta la indicació exterior "Santa Maria. Vilafranca del Panadés. Comprovants dels comptes d'obra" i conté rebuts i factures cosits cada any del 1897 fins el 1908.
- 4 Manuel Trens "El administrador de recambio", a *Acción católica*, extra de la Festa Major, agost del 1945. Originalment escrit en castellà, posteriorment el traduiria i, amb el títol, "El Pepitu Esteva" l'acolliria al volum *Vilafranca senyora vila*. Arts Gràfiques Vilafranca, 1964. Les notes que esmentem corresponen a la segona edició *Vilafranca senyora vila i altres proses*. Vilatana. Vilafranca 1990.
- 5 Ob. Cit. Pg. 159.
- 6 Ob. Cit. Pg. 161.

Document 4.

Document 5.

LLIBRES

Núria Canyelles Vilar

CLERGUES I PECATS A LA BAIXA EDAT MITJANA. EL CAS DEL VENDRELL I SANT VICENÇ DE CALDERS

Ed. Llibres de Matrícula. Calafell 2009

Edició del treball guardonat amb el premi Sant Ramon de Penyafort 2004 de Vinseum que ens proposa una interessant aproximació a les parròquies del Baix Penedès esmentades en el títol a la baixa edat mitjana, a través de la interessant documentació generada per les visites pastorals, que posen al descobert la vida i els costums més arrelats en la població, com una mena de descripció indirecta de la vida social als segles XIV i XV.

El volum s'inicia amb una descripció de la parròquia del Vendrell i de les que, com Sant Vicenç, en depenien, així com del caràcter de les visites pastorals, per entrar tot seguit en la informació que aporten els documents de l'època sobre el ministeri pastoral del bisbe i el servei religiós dels clergues. En una darrera part l'autora centra la seva atenció en els aspectes de compliment de la moral cristiana que ens aporten les visites pastorals. Així, les indicacions sobre la moralitat dels clergues i dels laics, els incompliments matrimonials, les activitats lucratives il·lícites i altres compliments d'obligacions cristianes. A la cloenda i abans d'un important conjunt d'annexos, l'autora remarca com Sant Vicenç de Calders i el Vendrell ofereixen una àmplia representació de les conductes amorals des del punt de vista cristià, sense que puguin ser considerades excepcionals.

J.S. i B.

Centre d'Estudis Sadurninencs

LA VILA AL SEGLE XIX, ENTRE FIRES I CARLINADES

Ed. CES. Sant Sadurní 2010.

Com cada any i amb motiu de les Fires de la vila penedesenca, el Centre d'Estudis ha preparat una exposició i, amb ella, un acurat catàleg. Una i

altre han repassat aquest any els principals trets de la història local decimonònica amb algunes imatges i, especialment, una ben acurada cronologia dels esdeveniments que enceten el setembre del 1833 i que clouen el desembre de 1876 amb l'arribada al tron d'Alfons XII.

Si l'exposició feia de bon veure i entretenir-se resseguint indrets i detalls, el catàleg, prou acurat –resultat d'una feixuga tasca de recerca de dades, algunes d'elles pràcticament inèdites fins ara–, ofereix en una dotzena de pàgines una eina prou aprofitable de consulta, amb el complement d'una presentació que contextualitza l'espai històric estudiat i ens permet entendre la vida en una població penedesenca que no era encara la capital del cava.

J.S. i B.

Josep Maria Rovira

1984 (I ALGUNA COSA MÉS)

Edició de l'autor. Vilafranca 2010

El 1984 Josep Maria Rovira va escriure diversos poemes per a dos o tres recitals que va realitzar en l'anomenat "Racó d'Art" de Sant Martí Sarroca, espai ja desaparegut. En aquells recitals el van acompanyar Paton Soler, Pep Piques i Joan Rios, i d'allò ja en fa 27 anys. Ara, Rovira ha revisat aquelles composicions i hi ha afegit algunes composicions més en un aplec que sap mantenir l'habitual lirisme intimista en les composicions de l'autor, amb una certa dosi de nostàlgia juvenil.

La base de tot plegat és la simplicitat de sempre i la netedat en els sentiments que es fan explícits, una sensibilitat molt directa, molt dels anys setanta, diríem nosaltres, amb una reivindicació decidida de la natura i de les coses senzilles que caracteritzen la nostra vida. Tot plegat amb l'ús d'algunes figures retòriques prou remarcables com l'antítesi, que trobem també en els sentiments del poema, tan allunyats de la indiferència de l'entorn.

En algun moment ens sorprenen algunes imatges que volen anar cap al surrealisme en una poètica rítmica, de vers curt, viva i punyent, mentre en altres moments el ritme esdevé més llarg i pausat, amb imatges que clou la metàfora, tan lliures com en la composició "Brogit". Tot plegat ens porta a algunes imatges, com la del vell rodamón, que

esdevindran posteriorment referències en altres treballs creatius seus: el rodamón perdut en el brogit, amb una història d'amor que li ha marcat la vida, o -en els poemes afegits- la vella cabaretera de passat esplendorós i present tèrbol. A Rovira li hem d'agrair la constància en tants anys -més de tres dècades- de treball creatiu i també de tants i tants recitals poètics.

J. S. i B.

Dámaso de Lario

Carlos Maldonado- Bourgoin

PEDRO GRASES 1909-2009

Ed. Fundació Pedro Grases

Opuscle publicat amb motiu de l'acte commemoratiu del centenari del naixement del vilafranquí Pere Grases, celebrat el 27 de maig del 2010 a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. En una edició de disseny, especialment acurada, s'acull primerament una evocació àmplia i bibliogràficament documentada de la personalitat de Pere Grases, a càrrec de Dámaso de Lario, ambaixador d'Espanya a Veneçuela, que repassa la perspectiva inicial de l'exili en el nostre personatge, la seva labor de recuperació de la memòria històrica comuna hispanoveneçolana, així com una aproximació a la magnitud de l'obra de Grases i unes reflexions sobre la perdurabilitat del seu llegat.

El gruix del volum, però, el constitueixen més d'una trentena de pàgines de l'historiador i professor veneçolà Carlos Maldonado- Bourgoin, actual sots president de la Fundació Pedro Grases. El text repassa les arrels familiars i històriques dels primers anys de Pere Grases, la seva etapa de formació universitària, la guerra i l'exili, i a partir de la seva arribada a terres americanes dibuixa la seva trajectòria intel·lectual, però bàsicament des d'una perspectiva humana, fins al punt que aconsegueix oferir-nos un retrat psicològic ben complet d'aquest intel·lectual extraordinari, del qual recull també algunes de les frases que millor sintetitzen el seu pensament.

J.M.L.

Ramon Grau

RESERVA VERDA

Ed. Mina. Barcelona 2010

No és habitual, gens habitual, que un autor de guions cinematogràfics o de televisió, amb una trajectòria llarga i dilatada, com és el cas del penedèsenc Ramon Grau, decideixi entomar el sempre difícil camí de la novel·la. La sorpresa és encara més gran quan el resultat ve a ser una bona aportació a la promoció del Penedès, tot pregonant al subtítol -i sense engany és així- que estem davant "una novel·la d'intriga que ens descobreix el Penedès". Hi ha qui pot pensar que la identitat d'una terra la poden desenvolupar millor que ningú els grans creadors d'un o altre camp de l'expressió artística, com l'Empordà o la Toscana italiana dels escriptors de volada. Possiblement en altre temps havia estat així, però cal reconèixer que en el nostre món d'ara hi ha poques obres literàries que facin la bona labor que ha fet i està fent el llibre de Ramon Grau.

És així que aquesta és una obra que vol fer feina, que, tot i ser literatura, no té pretensions literàries de tipus estètic, sinó d'intriga, en el seu fil argumental, que té la voluntat de captar el lector per a fer-li conèixer la realitat de la terra del narrador i, al mateix temps, plantejar-li una colla de temes que són de la més absoluta actualitat: com ens veuen als catalans des de Madrid, com fer conèixer la nostra terra (si cal amb les dades del GPS), el sentit de territori i vegueria, d'identitat i metropolitanisme, el caire de l'especulació immobiliària incidint sobre el territori, o la conservació del paisatge com a element bàsic d'identitat.

Afegim-hi que també pretén insistir en el paper atractiu de la Vilafranca comercial i de carrer. I encara, molt més, el llibre no s'està d'incidir en el patrimoni arquitectònic del Penedès, en el romànic, en els vins i la gastronomia, en l'enoturisme i els hotels rurals, en els monuments com la Giralda de l'Arboç o la basílica vilafranquina, en la lluita contra el CIM i, a més, en la plenipotenciària Festa Major de Vilafranca i en la patxoca del Penedès modernista.

Hi haurà qui pensi, i més a la vista d'aquest comentari, que aquesta és una obra d'excessos. Això no resulta pas cert, els elements i detalls es dosifiquen prou bé a les seves pàgines, en episodis o capítols que tenen sempre un espai escènic molt determinat. Ramon Grau sap jugar amb els elements del fil argumental i ens porta de la mà amb decisió

durant més de tres-centes pàgines. El resultat és una novel·la feta més per als de fora que per als de mateix Penedès, una obra que demana a crits ser traduïda al castellà i publicada amb bombo i platejats, i encara més quan a les seves pàgines s'insisteix en un fet prou simple: el català com a llengua fàcilment entenedora pels castellanoparlants.

Ramon Grau és ambiciós, i posat a fer, aprofita l'esforç fins a baix, proposa en un sol llibre totes les intencions. Potser estem davant d'un excessiu nombre d'objectius que acaben condicionant els personatges des de la perspectiva psicològica, fins al punt que ens resulten bastant plans –com passa sovint a les sèries de televisió– perquè no hi ha temps per a treballar els sentiments, el ritme de la història els arrossega sense espai per a la reflexió. En qualsevol cas, el conjunt és prou recomanable, s'aguantava prou bé, sap mantenir el ritme i l'atenció del lector i, el que és més important, sap parlar del nostre Penedès per posar-lo en una de les primeres línies de l'edició de narrativa en llengua catalana. Certament, tota una sorpresa.

J.S.i B.

Joan Bosch i Planas

EL PATIO DEL SOL

Ed. San Marcos. Lima 2009

Una mirada atenta sobre les coses senzilles.¹

La figura del sol en la cultura incaica i en la cultura peruana i andina contemporànies és un element vital, destacadíssim. Cal recordar que en tot el que fa al desenvolupament de la cultura andina, la seva figura ha estat un element religiós, un element artístic, un principi rector de la vida econòmica i un aglutinador de la vida social. Aquest rol del sol com a motor i guia vital és l'element que configura i aplega una col·lecció de relats senzills, escrits en castellà, amb un llenguatge simple i singular: *El patio del sol*, del bon amic Joan Bosch.

Són quinze textos breus i quatre relats, en prosa, que destaquen elements clau de qualsevol literatura de convivència: la font, el Macchu Picchu, la nina, Miguel i Àngela, els nens, la terra, l'habitació, la música, la decisió, la dansa, la mort, el viatge, la trobada, el llibre.

A partir de relats elementals, escrits de forma acurada, amb bon domini del castellà, l'autor ens explica un món diferent. Els traços són senzills, sense caure en el naïf, però d'un caràcter tranquil que disposa a la lectura i a la reflexió.

És lectura per a totes les edats, sobretot per a les edats tendres. La literatura castellana (i en especial la llatinoamericana) viu un bon moment que ens permet gaudir de creacions d'aquesta mena. *El patio del sol* és una peça més que corrobora aquesta tendència.

És una literatura de viatger. Hi ha mirada de viatger pertot arreu, descriptiva i enamorada de les noves percepcions que es reben. L'autor barreja la veu del cronista i el relat fantàstic, la descripció senzilla i els esdeveniments extraordinaris, el relat de costums i la referència històrica. Així, es van succeint la fantasia infantil (a *L'habitació*), el valor dels somnis (a *El viatge*), l'homenatge a la vellesa (*La mort*), l'observació poètica de la realitat (*La dansa*), l'esperit ecologista i animalista (*Ate*), el filò afroandí (*Ndeme*), la soledat i la tristesa (*La terra/La mort*). Com a literatura atenta de viatger, surt a cada pas la vinculació directa entre paisatge i paisanatge, entre la naturalesa i l'home que l'habita.

L'addenda està composta per quatre relats extraordinaris. *Sunkullay* és un homenatge al quètxua. *L'afaitat* ho és als records entranyables. *L'Hotel Principal* i *La mosca de l'ambaixada espanyola* són una incursió reconfortant en la literatura d'humor.

És un llibre per llegir. Plàstic, àgil, imaginatiu.

Roberto Labandera

El patio del sol

Un cop llegit, tinc una mica la sensació d'haver estat passejant per l'altiplanície peruana, d'haver inhalat el seu aire, d'haver contemplat bocabadat la seva natura. I és que el recull de contes d'en Joan Bosch aborda amb un estil sobri i directe una imaginativa recreació d'una cultura que, no per llunyana, ens és aliena.

Des que els primers descobridors i conqueridors varen arribar a Amèrica del Sud, el seu paisatge no ha deixat de meravellar i fascinar l'home occidental. Ja els primers cronistes espanyols van deixar constància de la bellesa subjugadora, de la captivadora magnificència –sovint tràgica– d'aquelles terres. El pròleg d'*El patio del Sol*, d'Enrique Rosas Paravicino, parla del magnetisme que el patrimoni cultural i històric del Cuzco emana, i amb el qual sedueix el visitant. I en Joan Bosch és un seduït per Cuzco. Però no només això, no és un

¹ Parlaments pronunciats en l'acte de presentació del llibre a Vilafranca del Penedès, 16 d'abril del 2010

turista de pas, és un viatger, o un “viajero-cronista”, com diu Rosas Paravicino, que es submergeix en la cultura que visita, es deixa captivar i emprèn el camí de la comprensió i l'aprofundiment per intentar de palpar-ne el sentit profund, l'esperit, el paisatge, l'herència, la vida.

En aquest sentit, els relats de Bosch arrelen amb força en tot un seguit de referents literaris. En primer lloc, la rica tradició oral inca a la qual fa referència el *patio* del títol del llibre, lloc d'intercanvi i convivència on la paraula esdevé lligam entre les persones. Els inques es delectaven explicant-se històries, llegendes i contes de tot tipus, una tradició oral mol arrelada per la qual tot escriptor que s'apropi a la cultura andina s'hi ha de sentir atret. En aquest sentit també es deixa sentir la influència de la novel·la andina, de la prosa indigenista pròpia, sobretot, del Perú i l'Equador, i de la tradició de la novel·la regionalista. En aquest gènere, el paisatge majestuós i la immensitat inquietant i meravellosa esdevenen protagonistes, i és en aquest contacte pur i directe amb la natura peruana i amb la gent que hi viu, amb la seva història i les seves llegendes, que l'escriptor de tema andí troba la seva veta més autèntica, una font inesgotable d'inspiració. Aquesta literatura de tema andí ha ressorgit al Perú durant la darrera dècada, de la mà d'autors com Julián Pérez Huaranca, posant en primera línia l'especificitat artística i cultural del Perú.

Hi ha, però, una segona línia d'influència literària que *El patio del sol* vol recollir, la del realisme màgic, tan característic de la millor prosa hispanoamericana: la incorporació de l'element sobrenatural i la sorpresa meravellosa en la quotidianitat dels personatges que habiten el Perú literari del llibre. No són estranys en aquesta compilació, doncs, relats en els quals el factor màgic penetra de sobte en el món real, com “la danzante que se regaló al viento convertida en música” de *La danza*, un dels millors relats del llibre.

Tradició narrativa oral, prosa indigenista, realisme màgic, més la mirada indagadora, i encuriosida del viatger fascinat són els punts de partida d'*El patio del sol*. El resultat és un recull de contes que reconstrueixen un món sensorialment i emocional, però també des del punt de vista social, històric i literari. És una recreació fantàstica de l'ambient andí a partir d'experiències viscudes en què imaginació i memòria s'alien per a crear un paisatge humà i

una natura lliure, on qualsevol cosa pot passar. Es tracta d'un apropament humil i fascinat a la cultura i la natura americanes, als fills del sol als quals fa referència el títol. Amb una admiració no exempta d'humor i sí plena d'imaginació i optimisme.

En Joan Bosch s'esforça per assolir una recreació i una fabulació màgica d'un món total: amb els seus colors, les seves olors, els paisatges, la gent, els mites, fins i tot els sabors, els tactes, la gastronomia. En aquest llibre trobem una efectiva barreja d'un narrador compromès amb un cronista que descriu estampes exactes del que ha vist i ha viscut. Es parteix d'una concepció romàntica, apassionada i meravellosa, d'una natura idealitzada i d'unes tradicions sacralitzades. Així doncs, trobem una recreació vitalista i esperançada d'un món màgic on l'apropament a la natura i la tradició esdevé allò que més sentit dona a la vida humana. Gran part del llibre és una mirada que intenta retenir i una memòria que lluita per reconstruir i reviu mitjançant l'evocació sensorial. Es tracta d'una natura còmplice, estilitzada, un paradís perdut en què fins i tot el desastre –quan és natural, com en el conte *La tierra*, i no provocat per la mà de l'home– té una explicació i esdevé mite, llegenda. L'espai de l'altiplanície peruana esdevé, així, sagrat, com en el relat *Machu Picchu*. Tot això no impedeix, però, captar el dolor, la tragèdia, les injustícies, percepció que desemboca en la denúncia de l'arbitrarietat i la desigualtat social.

I els protagonistes estan sempre creats amb tendresa i autenticitat. Abunda el personatge humil, innocent, senzill, arrelat a la natura, la tradició, la família –sovint fins i tot integrat o identificat amb la mateixa natura, convertida en territori del sagrat–. Són éssers sempre vitals, solars, arrelats a la seva terra, ja sigui la *vicuña* en perill d'extinció o l'*ayllus* andí. Són personatges sempre en cerca de quelcom perdut o en espera d'alguna cosa que ha d'arribar. Construïts amb poques pinzellades, esdevenen caràcters coherents i fermes, plens sovint d'una fragilitat molt humana.

Quant a l'element màgic, en molts dels relats la frontera entre el que és real i el que no ho és, entre el món de la fantasia i el de la realitat, es difumina, es dilueix o, fins i tot, pot desaparèixer amb tota naturalitat. Els morts es barregen amb els vius, com passava en *Pedro Páramo* i passa aquí en el relat *El viaje*. No és estrany que en un continent

ple de tan exuberant i subjugant bellesa natural, allò real es pugui barrejar amb el meravellós o, fins i tot, esdevenir-ne ell mateix. En aquest pati solar on tot és possible, un llibre que no pot ser llegit, o un mosquit en una habitació d'hotel, o una visita solitària a Machu Picchu esdevenen, percebuts amb aquella intensitat particular de la qual parlava Carpentier quan intentava definir el realisme màgic, detonants del fantàstic, del prodigi que irromp suaument, però inexorable, en la realitat.

Un dels contes condensa molt bé el que el lector pot esperar en obrir aquest llibre: *La habitación*. Aquest relat ens parla d'aquells espais ombrívols que en la nostra imaginació infantil s'omplien de misteris, desbordaven meravelles i màgia. D'igual manera, aquest llibre ens planteja un viatge a vista d'ocell per una geografia molt personal, en la qual, sota la llum del sol andí, tot pot ser motiu d'una sorpresa, d'un misteri, d'un succés imprevist i xocant.

C. Rull

Maximiliano Fuentes Codera

EL CAMPO DE FUERZAS EUROPEO EN CATALUÑA. EUGENIO D'ORS EN LOS PRIMEROS AÑOS DE LA GRAN GUERRA

Ed. Pagès. Lleida 2009.

Ampli i aprofundit estudi sobre els posicionaments dels intel·lectuals espanyols i específicament catalans durant la Primera Guerra Mundial, amb una referència explícita a Eugeni d'Ors com a personalitat intel·lectual especialment destacada en aquests anys i amb vinculacions amb altres intel·lectuals europeus, espanyols i catalans.

Les reflexions publicades dia a dia per Xènius al seu *Glosari* permeten resseguir contextos i relacions intel·lectuals en el que l'autor anomena història dels intel·lectuals i història intel·lectual. En qualsevol cas és destacable la rellevància social que a l'època aconsegueix aquesta intel·lectualitat, i específicament Eugeni d'Ors com a teòric del noucentisme. L'autor demostra com d'Ors es troba situat en el que ell anomena un camp de forces europeu en el qual, per una banda, hi ha els nacionalistes francesos i republicans catalanistes i, per l'altre, els posicionaments europeistes i neutrals de diversos països europeus, una situació de forces que afectarà el discurs i les activitats intel·lectuals i polítiques de Xènius.

El volum ressegueix la posició dels intel·lectuals europeus en la crisi de finals del segle XIX, les posicions polítiques i intel·lectuals en encetar-se la Gran Guerra, els inicis del *Glosari*, els seus precedents i la incidència en la definició noucentista, la seva consideració de la Gran Guerra com a guerra civil europea, les relacions entre intel·lectuals francesos i catalans i, encara, algunes notes sobre una possible línia germanòfila en el seu pensament.

J.M.L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- *150 Autògrafs. Exposició realitzada amb motiu del 150è aniversari del Centre de Lectura (1859-2009)*. Centre de Lectura. Reus. 2010. 324 pàg.
- *Les ciutats del món*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2010. 246 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilafranca del Penedès

- *La població de Vilafranca del Penedès en xifres. 2008*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès-Servei de Plànol i Estadística. Vilafranca del Penedès. 2009. 50 + 2 llibres del 2009.

Intercanvi Fundació Josep Irla

- VINYES i ROIG, Pau. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Editorial Dux. Barcelona. 2010. 216 pàg.
- MARTÍ, Pep. *Josep Tarradellas 1899-1988*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2010. 94 pàg.
- FERRER, Joaquim. *Layret, Francesc 1880-1920*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2010. 100 pàg.
- IZQUIERDO, Santiago. *Pere Coromines 1970-1939*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2009. 86 pàg.
- VINYES i ROIG, Pau. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2010. 216 pàg.

Donatiu Ministerio de Cultura

- *Certamen de fotografia sobre cultura popular 2008*. Ministerio de Cultura-Secretaria General Técnica. Madrid. 2009. 240 pàg.

Donatiu Sr. Vicenç Carbonell

- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Vilanova del Camí. La Pobla de Claramunt. Capellades*. Itinerari 1. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1981. 31 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Els Prats de Rei. Calaf. Sant Pere Sallavinera*. Itinerari 2. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1981. 39 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Santa Maria de Miralles. La Llacuna. Bellprat*. Itinerari 3. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1982. 35 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Rubió. Copons. Veciana*. Itinerari 4. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1982. 47 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. La Torre de Claramunt. Cabrera d'Anoia. Vallbona d'Anoia*. Itinerari 5. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1983. 39 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Piera. Els Hostalets de Pierola. Masquefa*. Itinerari 6. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1984. 39 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Òdena. El Bruc. Castellolí. Collbató*. Itinerari 7. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1985. 43 pàg.

- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Carme. Orpí. Sta. Margarida de Montbui*. Itinerari 8. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1986. 39 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Calonge de Segarra. La Molsosa. Castellfollit de Riubregós*. Itinerari 9. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1986. 35 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. St. Martí de Segueioles. Pujalt. Montmaneu*. Itinerari 10. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1987. 39 pàg.
- *Itineraris per la Comarca de l'Anoia. Jorba. Argençola. St. Martí de Tous*. Itinerari 11. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1987. 39 pàg.
- GÓMEZ, A; MATA, J.M; PORTA, F; RAMÍREZ, A. i VÍA, Mn. LL. *Itineraris geològics. Bages, Berguedà, Anoia, Solsonès*. Centre d'Estudis Geològics "Valentí Masachs". Barcelona. 1981. 210 pàg. + mapa.
- DD.AA. *El casc antic d'Igualada. Evolució arquitectònica i urbanística*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1978. 88 pàg. + mapa.
- *Estudis. Temes sobre la comarca de l'Anoia*. Núm. 1. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1985. 72 pàg.
- *Estudis. Temes sobre la comarca de l'Anoia*. Núm. 2. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1985. 56 pàg.
- *Estudis. Temes sobre la comarca de l'Anoia*. Núm. 3. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1986. 60 pàg.
- *Herbari de la comarca d'Anoia*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1981. 10 pàg.
- REQUENA i MIRET, Emili. *Papallones de la Comarca d'Anoia (Ropalòcers)*. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1982. 40 pàg.
- VENY, Joan i PONS i GRIERA, Lúcia. *Atles lingüístic del Domini Català*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 1998. 526 pàg.
- *Miscellanea Barcinonensia* núm. XXXI. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 1972. 130 pàg.
- *Miscellanea Barcinonensia* núm. XXVIII. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 1971. 56 pàg.
- *Igualada*. Ajuntament d'Igualada. Igualada. s/d. 40 pàg.
- LLACUNA i ORTÍNEZ, Pau. *Igualada 10. Itineraris per la ciutat*. C.O.D.I. Barcelona. 1981. 176 pàg.
- *Quaderns. L'arxiu d'una masia: Can Prat* núm. 1. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1991. 34 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de Granollers

- *Ponències. Anuari 2009*. Centre d'Estudis de Granollers. Granollers. 2010. 200 pàg.

Intercanvi Col·legi de Notaris de Catalunya

- *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* volum XXVII. Col·legi de Notaris de Catalunya. Barcelona. 2009. 394 pàg.

Intercanvi Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- GIBERT, Imma; SCHAFFNER, Sharon; TSUKUDA, Mayumi i PERALES, Marisa. *De la memòria a la creació. L'ordre i el caos*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2010. 64 pàg.
- *L'altre Olimp. Els Pirineus a l'antiguitat: societat, economia i religió*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2010. 64 pàg.

Intercanvi Institut Català d'Arqueologia Clàssica

- PEÑA CERVANTES, Yolanda. *Torcularia. La producción de vino y aceite en Hispania*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2010. 282 pàg.

Donatiu Junta de Extremadura-Consejería de Cultura

- *3er Encuentro Internacional. Actualidad en Museografía*. Junta de Extremadura-Consejería de Cultura. 2008. 234 pàg.

Donatiu Biblioteca Museu Víctor Balaguer

- *Del Nil a Catalunya. El llegat d'Eduard Toda*. Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2007. 16 pàg.

Donatiu Ajuntament de Vilafranca del Penedès

- *La població de Vilafranca del Penedès en xifres. Any 2003*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2005. 24 pàg.
- *La població de Vilafranca del Penedès en xifres. Any 2004*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2005. 34 pàg.
- *La població de Vilafranca del Penedès en xifres. Any 2005*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2005. 34 pàg.
- *La població de Vilafranca del Penedès en xifres. Any 2006*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2007. 38 pàg.

Donatiu de l'autor

- ORTÍS, Pere. *Sobre greuges i altres goigs*. Saladrígues, S.L. Bellpuig. 2009. 174 pàg.
- SOLER, Paton (musica i canta). *Manuel Milà i Fontanals*. Edició de l'autor. Les Cabanyes. 2010. 22 pàg. + CD.Rom.
- BOSCH i PLANAS, Joan. *El patio del sol*. Editorial San Marcos. Lima. 2008. 106 pàg.

Donatiu Publicacions de l'Abadia de Montserrat

- CASTELLÀ LIDON, Josep M. *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2004. 178 pàg.
- CODINA i GIOL, Daniel. *Catàleg dels villancicos i oratoris impresos de la Biblioteca de Montserrat segles XVII-*

XIX. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2003. 288 pàg.

Intercanvi Museu Nacional d'Art de Catalunya

- *Convidats d'Honor. Exposició commemorativa del 75è aniversari del MNAC*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2009. 406 pàg.

Donatiu Consell Comarcal del Garraf

- *Quaderns de Patrimoni del Garraf* núm. 12. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2010. 44 pàg.

Donatiu Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible

- *Petites idees per garantir un Gran futur*. Consell Assessor per al Desenvolupament. Barcelona. 2010. 88 pàg.

Donatiu Vilatana

- LEZCANO, Aura Jazmín (texto) i French, Nino (dibujos). *El jardín de la Luna*. Vilatana CB. Les Gunyoles d'Avinyonet. 2010. 28 pàg.
- CASELLAS, Gènia (text) i Garcés, Eva (dibuixos). *Plomes i Pluja*. Vilatana CB. Les Gunyoles d'Avinyonet. 2010. 28 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

- *Finestrelles* núm. 14. Centre d'Estudis Ignasi Iglésias. Sant Andreu de Palomar. 2009. 238 pàg.

Donatiu Cambra de Comerç de Valls

- MARTÍ BAIGET, Josep. *Indaleci Castells Oller (1864-1930) Una vida al servei de Valls (biografia política)*. Cossetània Edicions. Valls. 2010. 204 pàg.

Donatiu Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperancia

- *Pedro Grases 1909-2009*. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperancia. Madrid. 2010. 62 pàg.

Donatiu Museu d'Arqueologia de Catalunya Olèrdola

- *La intervenció al sector 01 del Conjunt Històric d'Olèrdola. De la prehistòria a l'etapa romana (campanyes 1995-2006)* Monografies d'Olèrdola 2. Museu d'Arqueologia de Catalunya Olèrdola. Barcelona. 2009. 642 pàg.

Intercanvi Diputació de Barcelona

- *El sistema litoral. Un equilibri feble amenaçat pel canvi climàtic* Col·lecció Documents de Treball núm. 4. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2010. 388 pàg.

Donatiu Fundació "la Caixa"

- COLOMER, Josep M. *Europa, com Amèrica. Els reptes de construir una federació continental*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2010. 88 pàg.
- *L'economia del País Basc: diagnòstic estratègic* col·lecció Comunitats Autònomes vol. 5. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2010. 126 pàg.

- FERNÁNDEZ ENGUITA, Mariano; Mena Martínez, Luis i Riviere Gómez, Jaime. *Fracàs i abandonament escolar a Espanya*. Fundació “la Caixa”. Barcelona. 2010. 220 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Cubellencs “Amics del Castell”

- “*Hermenegild Alsina i Munne*”. Grup d'Estudis Cubellencs “Amics del Castell”. Cubelles. s/d. 20 pàg.

Intercanvi Universitat de Barcelona-Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia

- “*Pyrenae*” núm. 41 vol. 1. Universitat de Barcelona-Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2009. 168 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Altafulla

- *Estudis Altafullencs* núm. 34. Centre d'Estudis d'Altafulla. Altafulla. 2010. 122 pàg.

Intercanvi Instituto de Estudios Turolenses

- MOMBLANT RIBAS, Marta. *Fora de temps, fora de lloc*. Instituto de Estudios Turolense. Teruel. 2009. 194 pàg.
- QUINTANA I FONT, Artur. *Roda la mola. Poesia del Baix Aragó de llengua catalana dels orígens als nostres dies*. Instituto de Estudios Turolenses. Teruel. 2009. 272 pàg.

Caixa Penedès

Som **Caixa Penedès**, un equip de milers de professionals distribuïts en més de 600 oficines amb un sol objectiu: donar-te solucions que s'adaptin a les teves necessitats. Per a nosaltres, tu ets **Caixa Penedès**.

**SOM PERSONES
AL SERVEI
DE PERSONES.**

www.caixapenedes.com

Caixa Penedès